

**T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
MEDENİYETLER İTTİFAKI ENSTİTÜSÜ MEDENİYET
ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**16. VE 19. YÜZYILLAR ARASINDA OSMANLI
VE AÇE SULTANLIĞI İLİŞKİLERİ**

DION PRIATMA

120401015

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. RECEP ŞENTÜRK**

İSTANBUL 2015

**T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
MEDENİYETLER İTTİFAKI ENSTİTÜSÜ MEDENİYET
ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**16. VE 19. YÜZYILLAR ARASINDA OSMANLI
VE AÇE SULTANLIĞI İLİŞKİLERİ**

DION PRIATMA

120401015

**Enstitü Anabilim Dalı: Medeniyet Araştırmaları
Enstitü Bilim Dalı: Medeniyet Araştırmaları**

**Bu tez/...../ 2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği
/Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.**

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

ÖZET

16. VE 19. YÜZYILLAR ARASINDA OSMANLI VE AÇE SULTANLIĞI İLİŞKİLERİ

Dion Priatma

Bu çalışma 16. ve 19. yüzyıllar arasında Osmanlı imparatorluğu ve Açe Sultanlığı arasındaki ilişkileri esas almaktadır. Aynı zamanda Osmanlı Sultanlığı'nın ortaya çıkmasından önce Türkler ve Açeliler arasındaki ilk temaslar da çalışmada ele alınmıştır. Birçok belgeye dayandırılmasına karşın yeterince takdir edilemeyen bu ilk temaslar tek başlarına ilgi çekmeye yetecek durumdadır fakat bununla birlikte ilk temaslar, birbirinden oldukça uzakta yer alan iki milleti bir ittifak yapmaya zorlayan şartlara dair anlayışımızı güçlendirmektedirler.

Çalışma ağırlıklı olarak Babıali ile Açe Sultanlığı arasında geçen yazışmaların çevirilerine dayanmaktadır. Bu yazışmalar Türkçe ve Açe dillerinde yapılmış olup ittifakın hangi şartlar üzerine yapıldığını da içeren karşılıklı menfaatlerden söz etmektedir. Bu bilgiler kronolojik sıraya göre sınıflandırılmış ve derlenmiştir ki genel anlamda çalışmanın konuya yaklaşım tarzı bu şekildedir.

Araştırmam sırasında, Osmanlı imparatorluğu ve Açe Sultanlığı arasındaki ittifakın bazı önemli başarılarla sahip olduğunu farkettim. Bu ittifak Hint Denizinde ki Portekiz gücüne yapılmış büyük bir darbedir. İttifakın aynı zamanda Açe'ye maddi anlamda etkileri de olmuştur ve bu ittifak, Açe'nin Sultan İskender Muda yönetimi altında Bab-ı Ali'nin desteğiyle altın çağını yaşaması sağlamıştır. Buna ek olarak, ilişkilerin yenilenmesi Açe'nin Hollanda'ya karşı direnişine yardımcı olmuştur. Günümüzde Türkler unutmamasına rağmen Açeliler bu ilişkiyi hatırlamaktadır ve bu ilişkinin meyveleri de bu güne dek Açe kimliğinin önemli bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Açe, Güneydoğu Asya, Tarih, Hilafet

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP OF OTTOMAN AND ACEH SULTANATE BETWEEN 16TH AND 19TH CENTURIES

Dion Priatma

This study focuses on the relationship between the Ottoman Empire and Aceh Sultanate between 16th and 19th century. Also discussed is early contact between Turks and Acehnese, prior to the establishment of the Ottoman Sultanate. These early contacts, which are amply documented but not well recognized, are interesting in themselves but also enrich our understanding of the circumstances under which an alliance between two so distant nations was forged.

The study leans heavily on translations of letters between the Sublime Porte and the Acehnese Sultanate. These letters are from both the Turkish and Acehnese and address matters of mutual interest including the terms under which their alliance was conducted. This data has classified and compiled in a chronological manner which generally speaking has been how I have approached this topic.

During my research, I have discovered that the alliance between the Ottoman Empire and Aceh Sultanate has had some significant successes. The alliance proved a major blow to Portuguese power in the Indian Ocean. The alliance also had material impacts on Aceh and was the cause of Aceh's Golden Age under Sultan Iskandar Muda with the support of the Sublime Porte. Furthermore, the renewal of the relationship helped Aceh's resistance against the Dutch. While modern Turks do not remember this relationship, the Acehnese do and the fruits of it remain an important part of Acehnese identity to the present.

Key Words: Ottoman, Aceh, Indonesia, Southeast Asia, History, Caliphate

ÖNSÖZ

Bu tez tarihsel açıdan ve günümüzde her zaman değer verdiğim iki millet olan Açe ve Türk insanını birbirlerine yaklaştırıp ilişkilerini artırmayı amaçlamaktadır. Bu iki milletin ilişkilerine dair bu çalışmanın geçmişte son derece sıcak ve uzun ömürlü olan ilişkileri yeniden canlandıracak tarihsel bir bilinç oluşturacağını ümit ediyorum. Bu çalışmayı gerçekleştirmeme imkan veren Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'ne teşekkür ediyorum.

Tüm teşekkürlerimi ve minnetimi ancak kendisine hamd edilen ve mağfireti bol olana sunmak istiyorum. Bana tezimi bitirme liyakatı, gücü ve afiyeti ihsan ettiği için O'na şükrediyorum. Aynı zamanda, bana bütün zamanını ayıran, oldukça fazla çaba sarfeden ve bu tez sürecinde bana yardımcı olmak için uykularından feragat eden eşime teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca Güneydoğu Asya'ya dair büyük ilgisini paylaşan, çalışmamı tashih etmemde yardımcı olan ve bıkip usanmadan beni destekleyen Mitchell Valentine'a teşekkürü bir borç biliyorum, onun yardımı olmadan bu tez bu halinde olmazdı. Aynı zamanda, beni daima cesaretlendiren ve benim sormamı beklemeden tezimle alakalı kitaplar ve makaleler temin eden aileme teşekkür ediyorum.

Profesör Recep Şentürk'e beni ilerlemem için her daim sözleriyle motive ettiği, sınırsız iyimserliği ve bu tez sürecinde karşılaştığım çok sayıda farklı meşakkatte gösterdiği sabır ve anlayışı için teşekkürü bir borç biliyorum. Gözlerimi bu konuya açan ve beni, kaleme sarılmama iten birçok kitap ve materyalle destekleyen Dr. Serdar Demirel'e de teşekkür etmek istiyorum.

Dr. İsmail Hakkı Kadı da bana sağladığı kitaplar ve materyaller için ve bu tezi değerlendirmek için harcadığı gerçekten değer verdiğim ve minnet duyduğum tüm zamanı için teşekkürü hak etmektedir.

Son olarak, tezimi bitirmem için ilham kaynağım olan oğlum Abdurrahman Yuşa'ya normalde çok sevdiği bir iş olan bilgisayarımın kablosunu çekmemek için kendini tutmasından ötürü teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
RESİM VE HARİTALAR LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: AÇE SULTANLIĞI VE OSMANLI HİLAFETİ.....	9
1.1 Açe Sultanlığı.....	9
1.2 Osmanlı Hilafeti.....	13
1.3 Sonuç.....	17
2. BÖLÜM: OSMANLI HİLAFETİ VE AÇE SULTANLIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	20
2.1 Osmanlılar Öncesi Türk ve Acelilerin Temasları.....	20
2.2 Osmanlılar Döneminde Açeli ve Türkler Arasındaki Temaslar.....	22
2.3 Temaslar ve İttifak.....	23
2.4 Ortak Tehlike Portekiz ve Birleştirici Güç İslam.....	24
2.5 Osmanlı'nın Yardımı.....	26
2.6 Süper Güç olarak Açe'nin Yükselişi.....	29
2.7 İlişkilerde Fasıla Dönemi ve Osmanlı-Açe Arasındaki İlim Ağrı.....	32
2.8 Sonuç.....	36

3. BÖLÜM: SON TEMAS.....	39
3.1 19. Yüzyıl Süresince Açe Sultanlığının Durumu.....	39
3.2 19. Yüzyılda Osmanlı'nın Durumu.....	40
3.3 Anglo-Hollanda Anlaşması (Londra Anlaşması) ve Etkileri.....	42
3.4 Açe'nin Hollanda'nın İlerleyişine Tepkisi.....	43
3.5 Osmanlılarla İletişim ve Osmanlıların Sabil Savaşı Öncesi Cevabı.....	49
3.6 Sabil Savaşı Sürecinde Osmanlı'nın Rolü.....	57
3.7 Günümüz Açesi'nde Osmanlı ve Türk Etkisinin Kalıntıları.....	65
3.8 Hollanda'da Osmanlı ve Açe Mirası.....	68
3.9 Sonuç.....	70
SONUÇ.....	73
KAYNAKÇA.....	78
EKLER.....	83
Ekler 1: Zaman Çizelgesi.....	83

RESİM VE HARİTALAR LİSTESİ

RESİMLER

Resim 1: Hollanda Doğu Hindistan Kraliyet Ordusu (KNIL) Açelilerin cansız bedenleri üzerinde poz veriyor.....	63
Resim 2: Açe bayrağı.....	65
Resim 3: Bitai'deki Osmanlı mezarlığı.....	66
Resim 4: Meriam Lada Secupak.....	69

HARİTALAR

Harita 1: Samudra-Pasai haritası.....	10
Harita 2: Piri Reis'in Avrupa ve Akdeniz Haritası.....	14

KISALTMALAR LİSTESİ

B.O.A:	Başbakanlık Osmanlı Arşivleri
İHR:	İstanbul, History Record
a.g.e:	adı geçen eser

GİRİŞ

‘Tarih bir kök ve temeldir. Her insanın şahsi tarihi onları tanımlayan ve yön verendir. Tarihi olmayan, geçmişi olmayan bir insan var olamaz ve geleceği yoktur.’¹

Bu tez 16. ve 19. yüzyıllar arasında Osmanlı ve Açe ilişkilerine odaklanmaktadır. Yazar bu ilişkiye dair daha iyi bir resim sunabilmek için Osmanlı ve Büyük Açe² öncesi dönemden başlayıp 16. yüzyılda gerçekleşen ilk devletlerarası temasa kadar Açeliler ile Türkler arasında var olan ilişkinin arka planı hakkında yeterli bir açıklama yapmaktadır.

Bu ilişkinin kalıntıları ve anılarına dair kısa bir tahlil 3. bölümde yapılmıştır. Bu tezin içerdiği zaman diliminde yer almamasına rağmen, bu iki medeniyetin geçmişine ve bu geçmişin bugünkü etkisine bakmadan Osmanlı-Açe ilişkilerine dair net bir resme sahip olmak imkânsızdır.

Bu tezin 16. ve 19. yüzyıllar arasındaki zaman dilimini seçmesinin sebebi bu dönemin devletlerarası ilişkinin baştan sonra yer aldığı zaman aralığı olmasıdır ve bunun içinde devletlerarası ilişkilerde 200 yıllık bir fasıla bulunmaktadır. Bu tezin amacı, Endonezya, özellikle de Açe tarihinde bugün bile büyük ölçüde etkisi bulunan Osmanlı figürünün önemine dair tarihsel bilinci artırarak genel olarak Endonezya özel olarak da Açe milleti ile Türk milleti arasındaki ilişkiyi yakınlaştırmaktır. Tezin bir diğer amacı da Osmanlı Açe ilişkilerini içeren bilgi ve çalışmaları derlemektir. Bu konu çoğunlukla Güneydoğu Asya, Açe yada Osmanlı tarihi içerisinde yayılmıştır fakat henüz kısa yazı ve makaleler dışında Osmanlı Açe ilişkilerini ayrıntılı bir şekilde uzunca anlatan akademik çalışmalar ya da kitaplar bulunmamaktadır. Özyay Osmanlı ve Açe ilişkilerini kapsayan küçük bir kitap yazmıştır ancak bu nisbeten küçük bir çalışma olduğundan iki devletin tarihi ve ilişkisinin detayları hakkında oldukça kısa bilgiler içermektedir. Bununla beraber Özyay Açe'yi ziyareti sırasında kaydettiği Osmanlı mirası ile ilgili önemli bir noktaya değinmiştir ve Özyay'ın bu kaydı tezde yer alıp tezin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

¹ EZLN'nin sözcüsü olan Subcomandante Marcos ile yapılan bir röportajdan alıntı.

² Açe ve Büyük Açe hakkında detaylı açıklama birinci bölümde yapılmıştır.

Osmanlı ve Açe ilişkilerini içeren diğer çalışmalar Osmanlı ve *Açe'den Anadolu'ya* gibi Güneydoğu Asya hakkındaki kitaplarda ya da *Açe Geçmişinin Haritası* gibi Açe'nin tarihi hakkında yazılmış makalelerin derlendiği çalışmalarda olduğu gibi dağınık olarak incelenmiştir. *Açe'den Anadolu'ya*, politika, ekonomi ve uluslararası siyasi tarih, edebiyat, teoloji, sanat tarihini içeren geniş çaplı alanlarda yazılar kaleme almış Güneydoğu Asya ve Osmanlı uzmanlarının temel kaynak çalışmalarına dair yeni araştırmaları kapsamaktadır. Bu çalışma, temasların hac, ticaret ve alimler ağı ile devam ettiği Osmanlı ve Açe arasındaki ilişkiler sürecinde yaşanan fasıla dönemini de içermektedir. Ayrıca 17. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar olan dönemde Açe ile Osmanlı arasındaki ilişkilerin yapısından bahsetmektedir.

Açe Geçmişinin Haritası ise Açe ile ilgili Malay edebiyatına olan katkısından İngiltere, Portekiz, Hollanda ve Osmanlı gibi yabancı güçlerle olan ilişkilerine kadar birçok konuda değerlendirmelerin yer aldığı kapsamlı bir çalışmadır Göksoy (2011). tarafından ortaya konan bu çalışma Osmanlı ve Açe ilişkileri hakkında kapsamlı bir açıklamaya yer vermektedir. Kadı (2011), Peacock (2011) ve Gallop (2011) Osmanlı ve Açe arasındaki yazışmaları ve bunların tarihi hakkında kapsamlı açıklamalar bulunmaktadır.

Geçmişte ve günümüzde bu ilişkinin önemli etkilerini göz önünde bulundurmak, bilim adamlarının yapmış olduğu fevkalade çalışmaları derleyip, özel olarak bu iki devlet arasındaki ilişkiye tahsis edilmiş yeni bir akademik çalışma yapılmasını şiddetle teşvik etmiştir.

Açe ve Osmanlı arasındaki ilişki halen Açe'de anılmaktadır ve bugüne dek Açe halen Osmanlı bayrağını kendi hükümet bayrağı olarak kullanmaktadır.³ Kanuni Sultan Süleyman zamanında Osmanlı hükümetini ziyaret eden elçi ile ilgili hikâye halen toplantı ve buluşmalarda zikredilmektedir. Açe dansı *seudati* halen Açe büyükelçisinin Osmanlı topunu Açe'ye getirdiği zamanı öven mısraları⁴ mırıldanmaktadır. Açe'de yer alan Osmanlı yerleşimleri halen Osmanlı soyundan

³ Net bir görüntü için Resim 2'ye bak.

⁴ 'Njak Dum Konstantinapol'e gönderildi; Açe'ye bazı meriam'lar getirdi ve bunları Açe Sultanın'na sundu'

geldiğini iddia eden bugünkü Açaliler tarafından hatırlanmaktadır. Kısacası, Osmanlı Açe kimliğinin bir parçası olmuştur. Ancak Osmanlı'nın düşüşü ve Cumhuriyet'in yükselişi ile Osmanlı ve Açe arasındaki ilişkilerin anısı Türkler arasında unutulup gitmektedir. Bununla birlikte 2004 yılında gerçekleşen Tsunami felaketinden sonra Türk yardım görevlileri Açe'ye koşmuş, uzak mesafelere rağmen birbirine çok yakın olan iki medeniyet birbiriyle tekrar karşılaşmıştı. Dolayısı ile umuyorum ki bu çalışma bu iki milletin insanlarını ve kültürlerini tekrar müşterek tarih şemsiyesi altında bir araya getirecek bir tarihsel bilinç oluşturabilir.

Bu araştırma birçok farklı kitaptan, makaleden, el yazması eserlerin çevirilerinden ya da Malay ve Endonezya dillerinde yazılmış birincil kaynaklardan elde edilen bilgilerin derlenmesi ile oluşmuştur. Okuyucunun zaman sırasını daha iyi takip edebilmesi için tez, ekler bölümünde tarihi zaman çizelgesi sunmaktadır. Bahsedilen bazı mektuplar hem orijinal Malay dilinde hem de İngilizce çevirisi ile birlikte Kadı (2011) ekler kısmında bulunabilir. Sahari Ghani'nin mektubu İngilizce olarak Özyay (2007) ekler kısmında bulunabilir.

Birinci bölümde, tezin failleri olan Açe, Osmanlı ve belli bir bağlantı derecesinde Portekiz ayrı ayrı ele alınmıştır. Açe ile ilgili bahiste, eşsiz ve zor anlaşılan mahiyeti nedeniyle, Açe'nin neleri teşkil ettiğini anlatan bir takım bilimsel tanımlamalar vererek başladım ve sonrasında Açe ve Büyük Açe⁵ arasındaki farkı ve her ikisinin de tarihsel oluşumunu açıkladım. 1496'da Büyük Açe'nin oluşumu neredeyse 1498'de Malaka Sultanlığının gerilemesinin sonrasında ortaya çıkan Portekiz'in Güneydoğu Hint denizi işgali ile aynı anda gerçekleşmiştir.

Büyük Açe, oluşumunun başlarından itibaren Portekiz yayılmasının değişmez düşmanı oldu, Açe'nin Portekiz'e karşı gösterdiği başarılı direniş ile Açe bölgesel sınırlarını Portekiz ayağını Sumatra adasından tamamen defeden büyük bir güç haline gelene kadar doğal olarak genişletti. Açe'nin Portekiz karşısında büyüyen gücü ve parlak direnişi haliyle Portekiz'in Hint Denizindeki faaliyetlerinden

⁵ Büyük Açe bugünkü Açe'nin sınırları içinde yer almaktadır. Açe Lamuri Krallığı ile birleşmesinden önce kuzey Sumatra sahilinin ucunda konumlanmış oldukça küçük ve önemsiz bir krallıktı. Ayrıntılı bilgi birinci bölümde verilmiştir.

muzdarip olan diğer sultanlıkların ve krallıkların gözünde Açe'nin itibarını ve önemini artırdı.

Osmanlı da 1517 yılında II. Selim zamanında gerçekleşen Mısır'ın fethinden sonra Hint Deniz'inde serbest ticareti ve güvenliği garanti altına almak istiyordu. Ancak Portekiz Müslümanlara karşı devam ettikleri Haçlı ruhuna ihanet anlamına geleceğinden ötürü Osmanlı'nın etrafındaki diğer Sultanlık ve Krallıklarla serbest ticarete bulunma girişimlerini reddetti. Ticari ablukalarına ve geçen her türlü ticaret gemisini soymaya devam ettiler ve Hac vazifesi için yol alan hacıları taşıyan gemileri taciz ettiler. Osmanlı Suveys'te deniz gücü oluşturmaya başladı, Portekiz ile çatışmaya girdi ve çevredeki sultanlıklara Halifeleri olarak Hint denizindeki güvenliği sağlamak ya da en azından Portekiz'i Osmanlılar ile barış antlaşması imzalamaya zorlamak üzere önderlik etti. Böylece, ortak düşman Portekiz ve ortak din İslam ile Osmanlı ve onun uzaktaki müttefiki Açe arasındaki ittifak sağlanmış oldu.

İkinci bölüm Osmanlı ve Açe arasındaki ilişkiyi konu almaktadır, Osmanlı ve Açe'den çok daha önce başladığı inanılan Açe ve Türkler arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Ayrıca Açe'nin Selçuklular zamanında buraya göç eden Türkler tarafından, hatta çok daha öncesinde Büyük İskender'in ikinci nesli tarafından kurulan başka bir Türk imparatorluğu olduğu iddiası ile ilgili bir değerlendirme yer almaktadır. Aynı zamanda Açe Sultanları onların kraliyet soyu tarafından sıkça tekrar edilen ve inanılan bu Türk nesebi iddiasının geçerliliği analiz edilmektedir.

İkinci alt başlık Osmanlılar zamanındaki Türkler ve Açeliler arasında gerçekleşen devlet dışı temaslardan bahsetmektedir. Portekiz'in Malaka'yı ele geçirmesi ve Açe Sultanlığı sancağı altında Malaka boğazındaki Portekiz nüfuzu ile savaşmak üzere güçlerini birleştirmek için Açe'ye varan Osmanlı askerleri ile birlikte temaslar yoğunlaşmaya başladı. Üçüncü alt başlık Osmanlı ve Açe arasındaki devletlerarası ilişkileri konu almaktadır. Açe Halifelik ile olan ilişkilerini daha üst bir seviyeye taşımak için girişimlerine başlamış ve çevredeki diğer güçleri merkeze bağlayan çevresel bir güç olarak hareket etmekteydi. Kanuni Sultan Süleyman'ın Macaristan ile olan savaşındaki yoğun faaliyetlerinden ötürü başlarda temaslar kolay

olmadı, İstanbul'a varışının ardından hastalanıp vefat etti ve bu sırada Açe'nin elçisi sıcak bir dostluk, cömert bir yardım ve iki devlet arasında kurulan güçlü bir ittifak ile ödüllene kadar sabırla onun dönüşünü beklemişti. Bu dönemde, bugüne dek tekrarlanmış ünlü Açe hikâyesi, *Meriam Lada Sicupak* vuku bulmuştur.

Dördüncü alt başlık ortak din olarak İslam'ın ve ortak düşman olarak Portekiz'in nasıl da Açe ve Osmanlı'yı birleştirici her türlü mesafe dezavantajını ve bunun beraberinde getirdiği diğer dezavantajları ilga eden etmenler olduğundan söz etmektedir. Beşinci alt başlıkta tez, Osmanlı'nın Açe'ye yaptığı askeri, teknolojik ve yönetsel yardım süreci, bunların planlanması ve zorlukları, başarılı ve eksik yönleri ile birlikte detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Ayrıca, Açe'nin Portekiz karşısında çektiği sıkıntıların sadece Portekiz'den değil diğer Sultanlıklardan da kaynaklandığını anlatan daha geniş konulara da yer almaktadır.

İkinci bölümün altıncı alt başlığı Açe'nin İskender Muda zamanında Osmanlı'nın yardımı akabinde meydana gelen dönüşümünün zirveye ulaşmasından bahsetmektedir. Açe Endonezya takımadalarında ve Malaka Boğazında bulunan en ileri millete dönüşmüş, Portekiz gücünü pasifleştiren askeri bir güç merkezi haline gelmiş ve diğer Avrupa ülkeleri tarafından korkulan ve saygı duyulan bir Sultanlık olmuştu. Ayrıca, kısaca Avrupa teknolojisine kıyasla Osmanlı teknolojisini azımsayan bazı tarihçilerin oluşturduğu yanlış anlayıştan söz edilmiştir.

Yedinci alt başlık Osmanlı ve Açe ilişkiler sürecinde devletlerarası temaslarda vuku bulan fasılayı konu edinmektedir. 17. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı ve Açe arasındaki devletlerarası temaslara dair belgesel bulgular bulunmamaktadır, ancak bu Osmanlı ve Açe arasında hiçbir temas olmadığı anlamına gelemez, bunun Osmanlı ve Açe arasındaki temasların kesilmesi şeklinde değil, sadece hükümetin resmi ilişkilerinde vuku bulan bir boşluk şeklinde olduğu anlaşılmalıdır. Peacock (2015) tarihçilerin, birincil kaynakları okurken kayıtlı belge eksikliğini aksine temasın kesilmesi şeklinde yorumlama gibi bir yanılgıya düşme ihtimalleri bulunduğunun altını çiziyor. Osmanlı etkisini Açe'ye taşıma görevi gören Hac ve ticaret gibi diğer iletişim vasıtalarını da dikkate almak gerekmektedir. Bu husus aynı zamanda bu fasıla dönemi boyunca Açe'de Osmanlı etkisinin devam

ettiğini gösteren kanıtlarla desteklenmektedir. Açe kraliyet ailesinin yönetim hakkında ve Raja Rum ile olan efsanevi bağlarına dair sahip olduğu itibarda, Osmanlı sultanlarının nesebi önemli bir rol oynamaktaydı ve bu Açe siyaseti ve yönetim biçimi için Osmanlı sultanlarının önemli bir figür olmaya devam ettiğini gösterir niteliktedir.

Üçüncü bölümde tez, 19. Yüzyılda güçlerinin giderek azaldığı bir sırada kuvvetli Batı'nın tehdit ve baskıları ile yüzleşen Osmanlı ve Açe'nin akıbetine yer vermektedir. Birinci alt başlık büyük bir güç adem-i merkezîyetçiliğinden muzdarip olan Açe'den ve yerel çevresel yönetim üzerindeki etkisini önemli ölçüde kaybeden merkezi yönetimden bahsetmektedir. Buna rağmen bunların dışında Açe'nin ekonomisi doruk noktasındaydı. Güçlü ekonomisi, verimli toprakları ve Malaka boğazı üzerindeki stratejik kontrolleri hırslı Avrupa ülkelerini Açe'yi kontrol altına almaya teşvik ediyordu fakat Avrupa nüfuzuna karşı güçlü bir direniş göstermeksizin otoritesinden taviz vermeyecek olan Açelilerin şöhreti iyi olmayan 'fanatik' mutaassıp doğaları ile ilgili endişeleri vardı. Tüm bunlar İngiltere ve Fransa'nın Açe üzerindeki emellerini büyük ölçüde sekteye uğrattı.

İkinci alt başlık Osmanlıların gerilemesinden bahsetmektedir, İmparatorluk aynen Açe gibi hatta daha da kötü bir şekilde Anadolu dışında kalan bölgelerde kontrolünü kaybediyordu. Yerel güçlerin kağıt üzerinde merkezi Osmanlı hükümeti ile işbirliği halinde olmaları gerektiği belirtildiği halde, isyankar ve muhteris bir tavır sergiliyorlar ve pratikte özerk bölgeler olarak hareket ediyorlardı. Osmanlıların itibarı giderek azaldı ve tabilerinin saygısını kazanmakta başarısız oldu, 1714 yılında Tripoli'de Karamanlı Ahmed adlı bir Yeniçeri bu bölgenin yöneticisi oldu ve varlığını bir asırdan fazla koruyacak olan verasete dayalı bir hükümet kurdu. Kendini Mü'minlerin Emiri addetti ve bir başkaldırı olarak görülmesi gereken bu hareket Osmanlı'nın içinde bulunduğu zafiyetten ötürü cezasız kaldı. Kendi topraklarının kontrolünü kaybetmesinin yanında Osmanlı askeri ve ekonomik anlamda güçlü hale gelen Batı'nın askeri ve siyasal baskısına da maruz kalıyordu. En kuvvetli düşmanları arasında Rusya ve Avusturya yer alıyordu ve her ikisi de Osmanlı topraklarına sürekli bir yıkım uyguluyorlardı. 19. yüzyıl boyunca neredeyse

bütün Müslüman devletlerin gücü azaldı, bu da dolayısıyla Batı'yı, güçlerini ve etki alanını bu bölgelerde yaymaya sevk etti.

Üçüncü alt başlıkta tez, İngiliz ve Hollanda arasındaki antlaşmaları ve bu antlaşmaların Hollanda'nın Sumatra'yı istilası ve sonuç olarak da Açe ile savaş kapılarının açılması üzerindeki etkilerinden diğer yandan da antlaşmaların tezatlarından ve bunun etkilerinden söz etmektedir. Dördüncü alt başlıkta nihayetinde kendisinin de hedef olacağını tahmin eden Açe'nin Hollanda istilasına karşı verdiği tepki yer almaktadır. Diğer büyük güçlerden farklı olarak Hollanda'nın kendine güveni vardı, bu özgüveni ve Avrupalı askerlerinin yanında yerel Cava, Manado ve en önemlisi de Ambon'da yer alan insan gücü havuzu ile Açe'yi işgal planları yapıyordu. Buna tepki olarak Açe Osmanlı'ya bir dizi mektuplar gönderdi ve var olan istilanın çaresizliği içerisinde ilk kez yabancı bir gücün, Fransa'nın yardımını istedi ancak Osmanlı önceliklerinin başında yer alıyordu.

Beşinci alt başlık savaş öncesi Osmanlı'nın Açe'den gelen mektuplara karşılığını konu edinmektedir. Aynı zamanda Açe'nin problemine karşı sempatik ve aktif bir tavır sergileme girişiminde olan fakat diğer yandan Avrupa'dan gelen baskı, yaşanan iç çatışmalar ve maruz kaldıkları askeri ve siyasi harici baskılar sebebiyle yaşadıkları zorluklardan ötürü yardım etmekte gönülsüz olan Osmanlı devletinde yaşanan ikilemden bahsetmektedir.

Altıncı alt başlık Açe'nin Açe ile Hollanda arasında devam eden savaşı durdurmak için Osmanlı'yı müdahil olmaya ikna etmekle görevli, bir seyyid⁶ olan elçisi Habib Abdurrahman ile bulunduğu son girişimden bahsetmektedir. Bu bölüm Hollanda'yı destekleyen Batı'nın baskısı altında Osmanlı ve Açe'nin müzakereler sırasında çektiği sıkıntıları anlatmaktadır. Aynı zamanda halkın ve medyanın, ayrıca ıslahatçı ve İslamcı görevlilerin Açe meselesine olan duyarlılığını değerlendirmektedir. Osmanlı'nın *Sabi*⁷ savaşı sırasında sembolik, diplomatik ve eğer mevcutsa askeri anlamlarda verdiği destek de bu bölümde zikredilmiştir.

⁶ Muhammed Peygamber'in soyundan gelenler.

⁷ Açe ve Hollanda arasındaki savaş.

Yedinci alt başlıkta Osmanlı ve Açe Sultanlığı sonrası dönemde Osmanlı'nın Açe ile olan ilişkilerinin etkisinin kalıntılarından ve geriye bıraktıklarından söz edilmektedir. Mevcut Türk hükümeti ile Açeliler arasındaki ittifakı yeniden diriltmek için mektuplar gönderen Ghauth ve Abdurrahman gibi şahısların çabalarına kısaca yer verilmektedir. Bu mektuplar 19. yüzyılda Açe tarafından Osmanlı'ya gönderilen mektuplarla aynı yapıyı taşımaktadır ve ayrıca Türkler ve Açeliler arasındaki İslami kardeşlik ilişkisini yenilemeyi amaçlamaktadır.

Sekizinci alt başlık Hollanda'da yer alan Osmanlı ve Açe mirasına dair kısa bir izahat vermektedir. Sabil savaşının ikinci dalgası sırasında Hollanda varlığı Açe'li aktivistler için halen tartışma konusu olan Açe'ye ait tarihi eseleri de beraberinde götürmüştür. Hollandalılar tarafından götürülen en önemli eserlerden biri de Meriam Lada Sicupak'dır. Bu top Açeliler için sadece tarihi değerinden dolayı değil, en önemlisi Açelilerin Osmanlı ile olan ilişkilerinin bir sembolü ya da bir kanıtı niteliğinde olduğundan ötürü büyük önem taşıyor.

BÖLÜM 1

AÇE SULTANLIĞI VE OSMANLI HİLAFETİ

Bu bölüm Osmanlı ile Açe arasındaki ilişkiler hakkında temel bir kavrayış sağlamak için Osmanlı, Açe ve kısa bir biçimde Portekiz tarihi hakkında yeterli bilgi vermektedir. İlk olarak, 1498 yılında Portekiz'in Hint Okyanusu'nu işgali ile neredeyse aynı tarihte gerçekleşen ve 1496 yılında Büyük Açe (Ziya, 2010) halini alan Açe ve Lamuri Krallığının birleşmesi ile başlamaktadır. Osmanlı Devleti 1517'de Yavuz Selim zamanında Mamluk'lere karşı gerçekleştirdiği başarılı seferin akabinde Hint Okyanusuna erişim sağladı.

Haçlı ruhunu taşıyan Portekiz, Hint Okyanusu etrafında bulunan liman şehirlerinin ve ticaret noktalarının kontrolünü ele geçirmeye başlamıştı. Ticareti zoraki şekilde tekellerine alarak, stratejik liman şehirlerini işgal ederek, hac sevkiyatı yapan gemilerini yağmalayarak, ticaret gemilerini taciz ederek ve Hürmüz ve Babül Mendeb gibi stratejik boğazları ekonomik abluka altına alarak bölgedeki Sultanlıklara ve Krallıklara korku salmakta idi. Tüm bunlar Müslüman güçlerinin Osmanlı'nın liderliğinde Portekizler'e karşı birleşmesine yol açtı.

Yeni oluşmuş olan Büyük Açe, birdenbire okyanusta başgösteren Portekiz saldırılarına karşı çevredeki sultanlıkların koruyucusu olarak önem kazanmaya başladı. Portekiz'in Sumatra'yı işgaline, işgalci ile herhangi bir müzakereyi reddeden Açe tarafından karşı konuldu. Osmanlı ile Açe arasındaki karşılıklı ilk menfaati tesis eden, Portekiz'in saldırganlığı ve Hint Okyanusu'nun güvenliği meselesi oldu.

1.1 Açe Sultanlığı

Tarihi açıdan Açe Sultanlığı'nı oluşturan ögeleri tanımlamak kolay bir iş değildir. Açe, Kuzey Sumatra'nın uç noktasının bir mil gerisinde Lamuri Krallığının sınırında yer alan önemsiz bir krallık olarak ortaya çıkmıştı. Açe, günümüzdeki Açe'yi tanımladığımız bölgeleri ve Samudra-Pasai'yi içermeyen, mekan olarak çok daha sınırlı bir bölgede yer almaktaydı. G.P Talson'un verdiği tanıma göre Açe, Avrupalılar tarafından Acheen (Marsden, 1996) olarak bilinen, doğu kıyısında Tamiang'dan batı kıyısında Trumon'a kadar uzanan Kuzey Sumatra topraklarında konumlanmakta idi. Ancak bu tanımlama 16. yüzyıldan itibaren geçerlidir.

Sumber: C.A. Gibson-Hills,
"Hikayat Raja-raja Pasai"
JMBRAS 33 (1960) 2.

Harita 1: Samudra-Pasai haritası

Ali Mugayat Şah'ın Açe'nin kurucusu olduğunu öngören önceki birçok tarihçi ve saltanat müellifinin iddialarının aksine asıl kurucu ya da kurucular meçhuldür. Buna rağmen Ali Mugayat Şah, çağdaşlarının dikkatini çekecek öneme sahip bir Açe'nin ilk lideri olma şerefini taşımakta idi ve bununla birlikte Ali Mugayat Şah Açe asillerinden değil Lamuri kökenli idi.

Açe'nin anlatılagelen tarihi Açe ve Lamuri krallığının birleşmesi ile sonuçlanan bir savaşla başlamaktadır. Üstünlüğü elde etme amacı ile Lamuri'nin hükümdarı olan Münevver Şah oğlu ile Açe Sultanı İnyet Şah'ın kızı arasında bir evlilik teklifi içeren bir plan düzenledi. Teklif kabul edilince Münevver Şah, askerlerini kendi temsilcileri kılığında gönderdi. Daha sonra askerler gönderildikleri şehri başarılı bir şekilde ele geçirdi. Münevver Şah'ın planı başarılı oldu ve Lamuri ve Açe'yi oğlu Sultan Şems Şah yönetiminde birleştirdi. İlişkileri daha da ilertlemek için Şam Şah oğlu Ali Mugayat Şah'ı İnyet Şah'ın kızı ile evlendirdi (Hadi, 2004). R.O. Winstedt bu hikayede Ali Mugayat Şah'ı Açe'nin tarihi kurucusu değil fakat Büyük Açe'nin ilk hükümdarı olarak görmektedir. Ancak bu iki krallığın neden zaferi

elinde bulunduran Lamuri'nin ismini değilde Ae'nin ismini kullandığı ise bilinmezliğini korumaktadır.

Bu iki krallığın birleşmesi Kuzey Sumatra'yı Ae Darusselam Sultanlığı çatısı altında birleştiren bir fetih serisini başlatmış oldu. Tüm bu çabalar aynı zamanda Sumatra'da bulunan Portekiz nüfuzunu ortadan kaldırdı. 1520 yılında Daya, 1521 yılında Pidie fethedildi ve 1524 yılında Portekiz Pasai'dan defedildi. Bu fetihler sonucu Ae Endonezya'da bugünkü bölgesel sınırlarına oldukça yakın bir alanı kapsar hale gelmiş oldu. Daya, Pidie ve Pasai'nin ele geçirilmesi Ae'nin Malaka boğazında oldukça önemli bir menfaate sahip bir süper güç olarak Sumatra ve Malay yarımadasında yükselmesini ve Endonezya takımadaları boyunca gittikçe büyüyen nüfuzu ile bölgedeki Portekiz işgaline karşı doğrudan bir tehdit unsuru oluşturmasını sağladı (Hadi, 2004).

Lamuri ile birleşmesinin bir sonucu olarak Ae'ye Portekiz'in çıkarlarına karşı güçlü bir düşmanlık miras kaldı. Portekiz'in Hint Okyanusu boyunca Müslüman tüccarlara, hacılara ve krallıklara karşı takındığı düşmanca tavır ve Ae'nin kendisinin farkında olarak büyüyen İslami Krallığının önemi göz önünde bulundurulunca böyle bir düşmanlık anlaşılabilir bir hal almaktadır. Pasai ve diğer Sumatra İslam merkezlerinin elde geçirilmesi bu iddayı ciddi oranda desteklemektedir. Hac farzietini yerine getirmek isteyen hacılara ve tüccarlara yapılan saldırılar ve Hristiyanlar tarafından esir alınıp öldürülmeleri farklılıkları daha da derinleştirildi (Casale, 2010). Portekiz donanma güçlerinin üstünlüklerini saldırgan bir tavırla kullanmaya dayalı hareket biçimlerinden ve müslüman devletler arasındaki eski iç çatışmaları alevlendirip suiistimal etmelerinden ötürü iki taraf arasında uzlaşmanın gerçekleşmesi oldukça düşük bir ihtimaldi.

Portekiz 1477 yılında, Pasai sultanı ile Portekizlerin tahta kendi dostane adaylarını yerleştirmek için desteklediği kardeşi arasındaki hanedan çekişmesini kullandı. Pasai Sultanı çatışmayı yatıştırma konusunda yardım için şöhreti pek de iyi olmayan Hangtuah isimli kahramanlarını gönderen Malaka Sultanı'na başvurdu. Pasai hanedanındaki çekişmeye karışan Portekiz başarıya ulaştı ve önceki sultanın öldürülmesini ve Prens'in tahtan indirilmesini sağladı. Portekiz'in bu başarısı limana ulaşmalarını sağladı ve donanma ordusu Pasai'da özgürce hareket eder hale geldi ki bu başarılarının daha sonra 1511 yılında Malaka'yı işgalleri sırasında kritik bir yardımı olmuştu (Hadi, 2004). Portekiz'in Malaka'yı ele geçirmesi ve Pasai üzerinde kontrol sağlamaları, Çin'den gelen çoğu malların Akdeniz'e ve ardından Avrupa'ya gittiği Malaka Boğazı'nı kontrol etmeleri için altın bir fırsat verdi.

Portekiz'in saldırılarına karşısında büyüyen güç Ae, 1519 yılında Ae kıyısı boyunca konumlanmış olan Portekiz gemilerine saldırdı ve mürettebatının çoğunu bozguna uğrattı, bu olay Ae ve Portekiz arasında uzun bir savaşın başlamasına

sebepe oldu, Portekiz'in aceleci ve umursamaz taktiđi sarsılmaz yeni bir dūřman kazanmasına sebepe olmuřtu.

Portekiz Malaka'daki başarisının ardından 1521'de Pasai'yi ele geçirdi ve bu, Sumatra ve Malay yarımadasında kendisine yer edinmesini, Malaka Boğazını ve iki zengin ticaret şehrini kontrol etmesini sağladı. Aynı yıl, Portekiz Jorge 1519'daki Açe saldırısının intikamını almak için Brito'nun emrinde bir ordu gönderdi. Brito geri pūskürtüldü ve adamlarının çođu operasyon sırasında hayatını kaybetti (Marsden, 1996).

Açe, Portekiz'in Sumatra'daki nüfuzu için canlı bir müslüman rakip olarak ortaya çıkmasaydı Portekiz'in Sumatra'da var olan yeni bölgesi, Güneydoğu Asya ticaretine hakim olma ve Kızıldeniz ve Çin arasında Müslümanların kontrol ettiği ticaret yolunu kesme emellerine hizmet edebilirdi.

Portekiz'in 1521'de Pasai'yi ele geçirmesi, Açe tarafından Pidie'nin topraklarına katılması ve bir önceki yıl Daya'nın elde edilmesi şeklinde cevap bulmuştu. Bunlar, Portekiz nüfuzu arttıkça Sultanlığın elini güçlendirmeye yaradı. Portekiz konusunda endişelenen Açe, 1519'un başlarında Portekiz'le savaş halinde olmasına rağmen bu fetihleri gerçekleştirdi. Açe'nin Portekiz'le savaş halinde olmasına rağmen birçok kazanım elde edebilmesi Portekiz'e Sumatra'da güçlü bir rakibi olduğunu göstermiş oldu. 1524 yılında Açe bizzat Pasai'yi ablukaya aldı ve Portekiz'in elinden kurtarmayı başardı ve bunu bir Portekiz filosunun denizde yenilgisi takip etti. Daha sonra Açe Deli'yi ele geçirdi ve Portekiz'in Sumatra'daki bir vasalı olan Aru Krallığına saldırdı. Bütün bunlarla Portekiz'in Sumatra'daki gücü büyük bir darbe aldı ve Sumatra kıyısı boyunca zayıflayan kontrolleri sebebiyle Portekiz'in Malaka boğazındaki etkisi büyük oranda azaldı (Hadi,2004).

1520'li yıllarda Açe kendisini hızlı bir şekilde Portekiz'in emellerine meydan okuyan güçlü ve kararlı bir rakip haline getirdi. Kritik bir biçimde, aynı zaman diliminde Osmanlı Devleti de denizlerini Portekiz tehdidine karşı korumak için yönünü Kızıldeniz, Umman Denizi ve Hint Okyanusu'na dönmüş, Süveyş Kanalında inşa ettikleri donanma ile birlikte elindeki kaynakları harekete geçirmeye başlamıştı. Portekiz denizde halen üstünlüğünü korumasına rağmen Hint Okyanusunda Portekiz'in ilerleyişine meydan okumak için Açe ve Osmanlı güçleri hızla gelişiyordu.

Portekizler tarafından özellikle Kızıldeniz'e seyahat eden gemilere yapılan saldırılarla bozulan islami sevkiyat ve Sumatra'nın kuzey kıyısında biber üretimi yapan sultanlıklara karşı gösterilen zorbalık, müslüman tüccarların kendilerini koruyabilecek güce sahip devletlerden, bilhassa Güneydoğu Asya'da Açe'den, Güney Hindistan'da Calicut'tan ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan himaye arayışına girdi. Tüm bunlar daha önce Güneydoğu Asya'daki başka bölgelerden Açe'ye seyahat eden

tüccarların ve hacıların beraberce Açe himayesi altında doğrudan Kızıldeniz'e ulaşabildikleri alternatif bir güzergah geliştirilmesini sağladı (Reid, 2005).

1.2 Osmanlı Hilafeti

1498'de Portekiz'in Hint Okyanusu'na varmasından kısa bir süre sonra Osmanlı Hicaz ve Mısır'ı topraklarına kattı. Bu fetihler Osmanlı Devleti'ne Hint Okyanusu'na ulaşma imkanı verdiğinden Osmanlı ve Portekiz arasındaki çatışmanın kaynağı durumunda idi. Bu gelişmelerle Osmanlı Devleti'nin ilgisi artık sadece Akdeniz ile sınırlı kalmıyor Kızıldeniz'i, Umman Denizi'ni ve Hint Okyanusu'nu da içeriyordu. Portekizlilerden farklı olarak Osmanlı'ların Hint Okyanusundaki ticareti tekellerine alma gibi bir emelleri yoktu. Bunun aksine Osmanlılar refahı için, bu bölgelerde özellikle de Kızıldeniz'deki ticarete bağlı olan Mısır'dan gelen gelirini doğrudan etkileyen ticaret özgürlüğünü ve güvenliğini garanti altına almayı hedefliyordu (Casale, 2010).

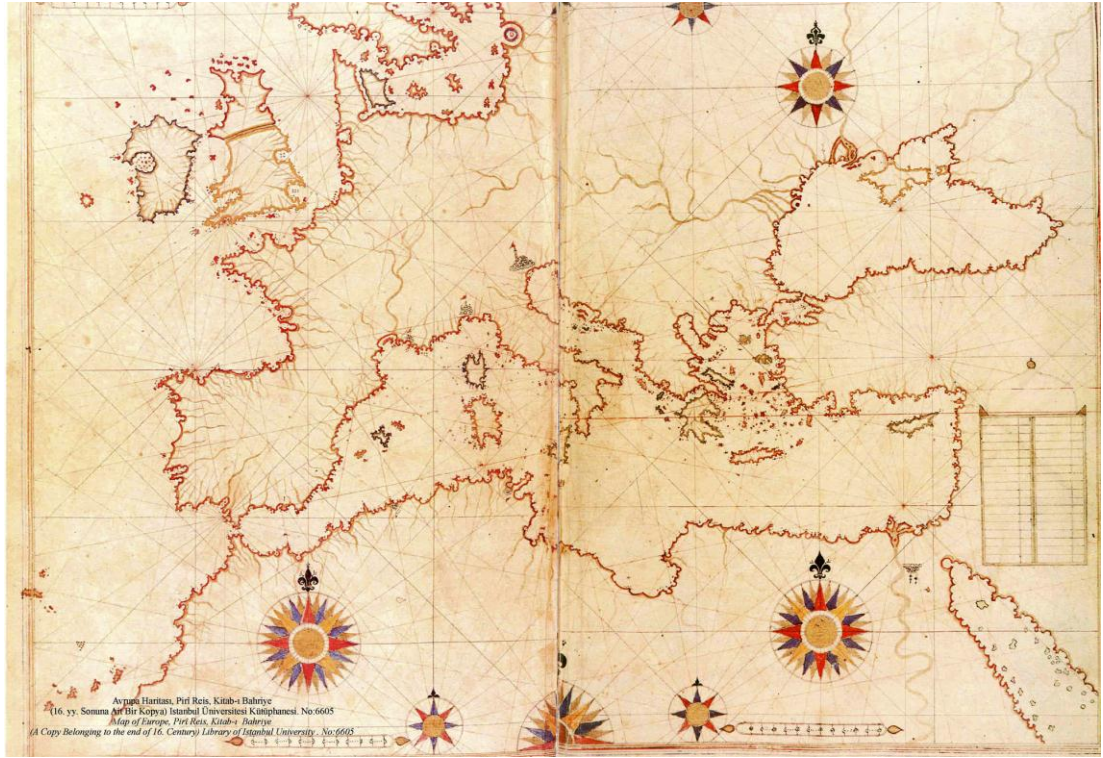
Osmanlılar Portekiz'e Hint Okyanusundaki muhteris operasyonlarından vazgeçmelerini ve komşuları ile karşılıklı kar elde etmeye izin verecek biçimde birarada yaşamayı talep eden bir mektup yolladı. Ancak, böyle bir teklifi kabul etmek büyük Türklere üstünlük sağlayan neo-Haçlı ideolojisinin takdimine hakaret anlamına geleceğinden ve kendi çıkarlarından ziyade Osmanlıların menfaatine olduğundan Portekiz bu gibi teklifleri geri çevirdi ve Hint Okyanusu'na hakim olmayı hedefleyen ilk planlarına sadık kaldı.

Osmanlı'nın 1517 yılında Mısır ve Hicaz'ı topraklarına katması Portekiz'in emelleri için tam bir yıkımdı çünkü bu Portekiz'i imparatorluk ile doğrudan çatışma içine çekiyordu. Kanuni Sultan Süleyman yetenekli ve etkili bir idareci olan İbrahim Paşa'yı Mısır valisi olarak atadı. İbrahim bir köle olmakla beraber çocukluğundan beri Sultan Süleyman'ın yakın arkadaşı idi. Osmanlı hanedanlığı tarafından Sultan ile beraber yetiştirilmiş ve eğitilmiş olan İbrahim Paşa kendini bir çok dil konuşabilen ve birçok konuda bilgi sahibi olan biri olarak kanıtlamıştır. Tüm bu özellikler Osmanlı'ya menfaatleri için Hint Okyanusunda güvenliği sağlama girişimlerinde büyük katkılar sağlamıştır.

İbrahim Paşa Mısır valisi olarak atanır atanmaz Selman Reis'i istihdam ederek, Hint Okyanusunda Osmanlı'nın durumunu büyük oranda etkileyecek bir karar verdi. Selman Reis inişli çıkışlı bir geçmişe sahipti, I. Selim'in hükümdarlığı döneminde ihanetle suçlanmış ve hapisneden yeni çıkmıştı. İbrahim Paşa Selman Reis'i fakirlik ve şüphe içeren konumundan alıp, etkili bir konuma getirerek haklarını ona tekrar iade etmişti.

İbrahim Paşa'nın görevlendirdiği önemli bir şahıs olan Piri Reis Mısır'a vardığında 240 adet zarif bir şekilde düzenlenmiş harita ve portolanlar içeren

fevkalade bir kartografi ve sefer kitabı olan Kitabı Bahriye'sini genişletmeye başladı. Eser Amerika'nın konumunu gösteren bir dünya haritası, kıyı şeridi, adalar, Akdeniz ve Karadeniz'e ait şehirleri gösteren haritalar içermektedir. Bu kitap Osmanlı Sultanı'na 1526'da sunulmuştur ve Osmanlı eserleri arasında coğrafya ve kartoğrafya alanında yazılmış en büyük eserlerden biri sayılmaktadır. Bu eseri Piri Reis'in (asıl yazar) Akdeniz ve çevresi ile ilgili yaptığı detaylı tasviri incelemek okuyan birçok kişinin aksine, İbrahim Paşa eserin ilk yayınlarında yer almayan kitabın giriş bölümü üzerine eğilmişti. Giriş bölümü açık ve anlaşılır bir şekilde basit bir dilde Hint Okyanusunun coğrafyası üzerine yazılmış ve Vasco Da Gama'nın Afrika'nın çevresini dolaşması, Yeni Dünya'nın keşfi, böyle bir seyahati gerçekleştirmek için gerekli yüksek teknoloji ve keşiflerin siyasal ve entellektüel kazanımlarının önemine dair bilgiler mevcuttu. Casale'ye göre Kitabı Bahriye'yi hizmete sokması bile tek başına o yıl İbrahim Paşa'yı başarılı kılmaya yetecek öneme sahipti (Casale, 2010).

Harita 2: Piri Reis'in Avrupa ve Akdeniz haritası

İbrahim Paşa'nın bir diğer önemli hareketi de geçmiş birikimi olan Selman Reis'i görevlendirmek olmuştu. Reis Memlûk donanmasında hizmet vermiş ve Cidde'de bir Portekiz ablukasını geri püskürterek Osmanlı'ya ümit vermişti. Buna ek olarak Hint Okyanusu ve çevresine dair bilgi ve tecrübeye sahipti ve kısa sürede kendisini yetenekli bir askeri kumandan olarak kanıtladı. Hint Okyanusu ile ilgili çok daha az bilgiye sahip olan meslektaşlarına nazaran Reis daha farklıydı ve bu göreve atanması İbrahim Paşa'nın bilgeliğinin ve hükmünün doğruluğunun bir göstergesi idi.

Böylesine bir bilgi ve tecrübe birikimini heba etmemek için İbrahim Paşa hemen Selman Reis'e geride kalan Memlük gemilerini, ne durumda olduklarını ve daha sonra nasıl kullanılabileceklerini incelemek üzere Cidde'ye gitmesi için emir verdi. Selman Reis verilen emirleri yerine getirdi ve kendisinden istenilenlerden ziyade, Hint Okyanusu ve Endonezya takımadaları civarındaki krallık ve sultanlıklarla ilgili bilgiler de içeren kapsamlı bir rapor hazırladı. Rapor Endonezya'daki devletlerin ekonomik ve siyasal durumları ile Osmanlı Devleti'ne nazaran teknolojik ve askeri güçlerini değerlendirmekte idi. Daha önceki Osmanlı raporlarında yer almayan tüm bu bilgiler kendisinin birinci elden sahip olduğu tecrübelerle dayanıyordu, ayrıca rapora eklediği tavsiyeler de Osmanlı Devletinin ilerleyen zamanlarda Hint Okyanusundaki politikaları için kullanacağı bir pusula görevi görmekte idi. Tavsiyeleri arasında Hint Okyanusunu Portekiz'den emin kılmak için Etiyopya, Yemen ve Hürmüz de yer alıyordu. Reis'in hesaplamalarını uygulamak Portekiz'in Bab'ül Mendeb ve Hürmüz Boğazını ablukaya almasını imkansız hale getirebilirdi böylece Kızıldeniz'i Portekiz'in saldırganlığından emin kılıp Portekiz'in Hint Okyanusundaki konumunu zayıflatabilirdi. Bu tahminler doğruluğunu kanıtladı ki Portekiz gerçekten de böyle bir plan içerisinde idi.

Selman Reis aynı zamanda Goa, Hürmüz ve Malaka'daki kalelerin saldırılara karşı oldukça savunmasız olduğunu belirtiyordu. Ancak Portekiz ve diğer harici engeller Osmanlı'nın yüzleştiği tek problem değildi, İbrahim Paşa vefat ettikten sonra tecrübeli generallerin ve Sefer Reis gibi heybetli donanma komutanlarının ardı ardına gelen başarıları Osmanlı'nın Hint Okyanusunda güvenliği sağlama ve denizi Portekiz tehdidinden koruma çabalarını güçlendiriyordu. Ancak bununla beraber Osmanlı'da anlaşmazlık yaratan bazı iç sorunlar da mevcuttu, karar mevzisi olan Rüstem Paşa, İbrahim Paşa'dan sonra atanan genel vali, Hadım Süleyman Paşa'nın rakibi idi. Hadım Süleyman Paşa, İbrahim Paşa'dan Hint okyanusunu güvenliğine kavuşturup Portekiz ve diğer Müslüman milletler arasında serbest ticareti tatbik etmek olan hedeflerini miras edinmişti. Ancak Rüstem Paşa'nın Osmanlı'nın nüfuzunu Kızıldeniz ve Arap Körfezinde yayıp bu bölgeleri 'Osmanlı Gölü' haline getirmeyi hedefleyen daha farklı ve sınırlı bir bakış açısı vardı. Hadım Süleyman Paşa'yı yenilgiye uğratıp yerine kendisini Vezir-i Azam olarak getirdikten sonra Rüstem Paşa'nın izlemek istediği plan bu idi (Casale, 2010). Rüstem Paşa'nın politikaları sadece ideolojik değildi ve eskiden Hadım Süleyman Paşa ile aralarında bulunan bir rekabetten kaynaklanıyordu. Hadım Süleyman Paşa mevkisinden ayrıldıktan sonra rekabet devam etti çünkü Hadım Süleyman Paşa'nın taraftarları Yemen ve Mısır'da halen görevdeydi ve Rüstem Paşa'ya rağmen Hadım Süleyman Paşa'nın politikalarını uygulamaya devam ediyorlardı.

Rüstem Paşa onların planlarına ve tavsiyelerine her seferinde karşı çıkarak sahip oldukları gücü ölçmeye çalıştı. Ayrıca her daim Hadım Süleyman Paşa'nın adamlarının terfisini engellemek için yollar arayıp onların yerine kendi adamlarını

getirmeye çalıştı. Tüm bu rekabet Osmanlı'nın merkezi yönetimi olan Rüstem Paşa ile Hadım Süleyman Paşa'nın politikalarına sadık olan Hint Okyanusu tarafı arasında bölünmeye sebep oldu. Bu rekabet, Osmanlı'nın İbrahim Paşa göreve başladığından itibaren elde ettiği kazanımların çoğunu hüsrana uğratan daha büyük bir felakete sebep oldu. Hadım Süleyman Paşa, Mısır'daki Osmanlı filosunu yönetmek için tanınmış ve tecrübeli yetkililer seçmiş olmasına rağmen, seçtiği kişilerden hiçbiri Hint Okyanusunda hareketlere dair bir bilgi veya tecrübe sahibi değil aksine hepsi Akdeniz'deki hareketlere dair tecrübe sahibiydi. Bu bilgi eksikliği sonucu Hint Okyanusunu çok daha iyi bilen Portekiz tarafından defalarca yenilgiye uğramış oldular. Yemen'in kaybı Osmanlı'nın filolarını Hint Okyanusu'na gönderdikleri üslerinden mahrum olmalarına sebep oldu. Hint Okyanusu'na açılan pencere olan Mısır halen uzakta yer almakta idi ve Osmanlı filolarının öncelikle Kızıl Denizi katetmesi gerekiyordu. Yaşanan tüm kayıplara rağmen Rüstem Paşa sahip oldukları belirgin tecrübe ve Portekiz'in korktuğu bilinen heybetli donanma komutanı Sefer Reis'e rağmen Hadım Süleyman Paşa taraftarlarını terfi etmeyi reddediyordu. Portekiz'li yetkililerin Sefer Reis'in eski haklarının iade edilip lider mevkisine tekrar gelmesi ile ilgili kaygılarını içeren yazışmaları Portekiz'in tarihi dökümanlarında bulunmaktadır ve bu çekişmeleri doğrular niteliktedirler.

Rüstem Paşa'nın engelleme politikaları Mısır'daki kendi adamı olan Semiz Ali'ye de zarar vermiştir. Ali, Rüstem Paşa'nın taraftarı olmasına rağmen arkası gelmeyecek gibi görünen yenilgi ve gerilemelere teslim olmayı kabul etmekte oldukça isteksizdi. Özellikle de Sefer Reis, emri altındaki sadece üç kalyonla Portekizlere karşı zafer üstüne zafer elde edip, büyük bir Portekiz saldırısını püskürtmesinin bunda etkili olmuştu. Tüm bu zaferlere rağmen Rüstem Paşa Sefer Reis'i terfi etmeyi reddediyordu ancak Ali sonunda Sefer Reis'in Mısır'daki donanma komutanı mevkisine terfisine emiri Rüstem Paşa'yı hiçe sayarak kendisi ön ayak oldu. Semiz Ali'nin Rüstem Paşa'ya karşı olan tutumu birçok skandal ve başka alanlarda ilanı güçlü bir şekilde yapılan başarısızlıklarla birlikte Rüstem Paşa'nın gücünü ve etkisini zayıflattı. Bu zayıflık çok daha etkin bir savunmaya yol açacak biçimde birçok yetkilinin Rüstem Paşa'yı gözardı etmesine sebep oldu. Rüstem Paşa'nın öfkesinin artık yapabileceği birşey yoktu ve ilerlemiş yaşından ötürü hayatını kaybettiğinde yerine Semiz Ali getirildi.

Semiz Ali Veziri Azam olmasının ardından Hint Okyanusu tarafı büyük umutlar beslemişti. Ancak Semiz Ali çok da farklı olmadığını gösterdi ve Portekiz ile barış müzakerelerine başladı, fakat Portekiz bunu görmezden geldi. Artık Sefer Reis Osmanlı'nın Kızıl Deniz'de bulunan filosunun başına geçmiş, Süveyş'in yakın çevresini muhafaza edip saldırı içerikli herhangi bir faaliyette bulunmaması istenmişti. Ali'nin Portekiz'le barış yapma isteği Açe dahil Portekizle savaş halinde olan diğer birçok ülkenin yardım talebini geri çevirmesine sebep olmuştu. Ancak Osmanlılar tekrar, Ali'yi Açe'ye en azından sembolik bir yardım yapmaya zorlayan

başka bir asi yetkili tarafından kurtarılmıştı. Bundan sonra gelişen olaylar bunun, Osmanlı ve Açe arasında uzun süreli sağlam bir ittifak oluşmasına katkıda bulunan ferasetli bir hareket olduğunu göstermektedir. Bunu teşvik eden kişi, Semiz Ali'nin vefatından sonra itaatsiz paşaların en yüksek mevkiye terfi ettiği büyük Osmanlı geleneğinin bir devamı olarak Vezir-i Azam seçilen Sokullu Mehmet Paşa idi. İttifakın oluşturulduğu koşullar ve bunun manası bir sonraki bölümde uzunca incelenecektir.

1.3 Sonuç

Bahsi geçen açıklamalardan benim çıkarımım, 1498 yılında Portekiz'in Güneydoğu Asya'yı işgali ve 1477 yılında Pasai'daki çekişmeye dahil olma girişimi, Açe'nin ortaya çıkmasında çok önemli bir role sahiptir. Aslında bu işgal, 1496'da Açe ile Lamuri Krallığı'nın birleşmesinden hemen sonra başlayan Açe'nin hızla genişlemesi ile şaşırtıcı biçimde rastgelmektedir. Birleşme Portekiz ve önceki süper güç olan Malaka Krallığı'nın zengin Samudra Pasai Krallığı'ndaki nüfuzları üzerine girdikleri savaştan sonra gerçekleşmişti. Portekiz bu savaşta kazanan taraf oldu ve III. Zeynel Abidin'i tahttan indirip Prens II. Mahmud Şah'ın tahta gelmesi yolunu açmış oldu. Bu, Malakayı zayıflatıp Sumatra üzerindeki nüfuzunu sona erdirmekle kalmamış daha sonra 1511'de Portekiz'e Malaka'yı işgal etmesine imkan vermişti.

Hint okyanusunda Portekiz'in ortaya çıkışı özellikle Malaka Boğazında Portekiz'in korsanlık, ticaret yollarını ablukaya alma ve hacıları taciz etme faaliyetlerine karşı müslüman halkların düşmanlığını kazanmıştı. Bu zamanda yeni gelişen Açe, Portekiz'in büyüyen gücüne karşı sağlam bir direniş gösteren en kararlı ve istikrarlı Sultanlıklardan biri haline geldi. Artık iktidarda olmayan Malaka ve Portekiz ile samimi bir ilişkisi olan ya da Portekiz'in vasal devleti olan Kuzey Sumatra'da geride kalan sultanlıklarla, Açe 1520'li yıllarda Portekiz'i Sumatra'dan çıkarmayı başardıktan sonra son derece geniş ve zengin topraklar kazanmaya başladı. Pasai'in Portekiz'in elinden kurtulması, sadece Portekiz'in Malaka Boğazındaki kontrolünü büyük ölçüde zayıflatmakla kalmamış Açe'ye Malaka Boğazında nüfuz ve güç de katmıştır.

Portekiz'in işgalleri aynı zamanda Portekiz ablukasını ve korsanlığını engellemek için yeni ticaret yolu oluşturulmasını sağlamıştı. Çoğu tüccar kendilerini Portekiz'e karşı koruyabilecek sultanlıklardan yardım istiyordu ve Malaka'da Portekiz'e karşı direniş gösterebilecek kadar güçlü olan tek sultanlık Açe Sultanlığı idi. Bu nedenle Açe liman şehri bir ticaret merkezi haline gelmişti ve Kızıldeniz ya da alt kıtalara seyahat etmeden önce Açe kıyısına gelip himaye arayan tüccarlar tarafından sıkça ziyaret ediliyordu. Bu Sultanlığa bol miktarda tedarik edilen biberden elde ettikleri kârın yanında, gümrük vergileri ve ticaret yolu ile çokca para

sağlıyordu. İronik olan durum Portekiz'in çevredeki sultanlıklara karşı gösterdiği despot tavırlarının Açe'yi güçlendirmesi idi.

Açe'nin varlığının ve büyüyen gücünün Portekiz'in saldırgan politikalarının bir sonucu olması bir anlamda ilginçtir. Malaka'yı ortadan kaldırıp Sumatra'ya ilerleyen Portekiz, Açe için sınırlarını genişletmek ve Kuzey Sumatra'nın büyük bir bölümünde işgalci ile savaşmak olan kutsal bir neden için mükemmel bir fırsat yarattı. Açe'nin Portekiz karşısındaki cesur tavrı tüccarları da Açe'den yardım talep etmeye itti. Kızıldeniz ya da alt kıtaya gitmeden önce Açe kıyılarını ziyaret eden tüccarlar Açe'nin içinde bulunduğu yeni bir ticaret yolu oluşmasını sağladı. Bundan sonra Açe'nin prestiji ve refahı artmış ve bu da askeri açıdan güçlenmesini ve Sumatra'da Portekiz'in en azılı rakibi olmasını sağlamıştır.

Osmanlı, Hint Okyanusunda nüfuzunu artırdıkça durum Portekiz için daha stresli bir hal alıyordu, Osmanlı'nın müzakere teklifine karşı takındıkları dik başlı tavır da Hint okyanusundaki kontrolleri açısından daha büyük problemler doğurmuştu. Doğuştan dâhi olan İbrahim Paşa'nın Mısır yöneticisi olarak atanması, Portekiz'in Kızıldeniz ve Arap körfezi üzerindeki kontrolü karşısında kritik öneme sahip ilerlemelere büyük oranda katkı sağlamıştır. Yemen, Etiyopya ve sonrasında Irak'a doğru gerçekleşen hızlı yayılma, Osmanlı'nın Portekiz'in hakimiyetini Afrika ve Yemen'den alt kıtaya kadar olan bölgede sınırlayan kilit kıyı şeridi bölgesini kontrol altında tutmasını sağladı.

Ancak Osmanlı'nın iç çatışması Portekiz üzerinde hızlı bir şekilde üstünlük sağlama konusundaki Osmanlı'nın etkisini ciddi bir biçimde zayıflatmıştı. İbrahim Paşa'nın idam edilmesi ve yerine yakınlarını kayıran, Hint okyanusu tarafı ile iç çatışmayı başlatmış olan, Osmanlı politikaları üzerindeki nüfuzunu ve gücünü artırmak için yetenekli ve tecrübeli yetkililer yerine kendi istediği kişileri terfi ederek engelleme politikasını bir taktik olarak kullanan bir lider olan Rüstem Paşa'nın atanması, ardı ardına birçok probleme, hatta Piri Reis gibi önemli bir yetkili ve kartografin idamına sebep oldu. Buna rağmen Osmanlı ve Açe'nin birliği Hint Okyanusundaki Portekiz saldırıları üzerinde büyük zararlar vermeyi başarmıştı. Rüstem Paşa tarafından çok az desteklenmesine rağmen Selman Reis'in askeri kabiliyeti önemli bir karşı atak yapmalarını sağlamış ve Hint Okyanusunu bunaltıcı Portekiz saldırılarından korumayı başarmıştı.

Semiz Ali'nin Mısır yöneticisi olarak daha sonra da Vezir-i Azam olarak atanması bir fark yaratmasına ve merkezi hükümet ile Hint Okyanusu tarafı arasındaki iç çatışmaya bir ara vermiş olmasına rağmen, Portekiz ile müzakere arayışına olan eğilimi Osmanlı'nın inisiyafı ele almasına engel olmuştu. Bu sorun ancak Semiz Ali hayatını kaybedip yerini bir sonraki Vezir-i Azam olarak Sokullu Mehmet Paşa'nın alması ile ortadan kalktı. Mehmet daha önceki Vezir-i Azam'dan farklı olarak Hint okyanusu tarafının yanında yer alıyordu ve Portekiz hakimiyetine

son vermeyi hedefliyordu dahası çevredeki sultanlıklar, özellikle de Açe ile İslami bir ittifak sağlanması konusunda oldukça destekleyici idi. Sonuç olarak Osmanlı ve Açe'nin aynı hedef ve düşman için yakınlaşıp birleşmesi, durumu Portekiz için son derece hüsran verici bir hale getirmişti, bu ortak dava daha sonra Portekiz'e karşı ittifak oluşturmaları ile sonuçlanmıştır.

2. BÖLÜM

OSMANLI HİLAFETİ VE AÇE SULTANLIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Osmanlı hilafeti ile Açe Sultanlığı arasındaki sağlam ve yakın ilişki, Osmanlı ile Güneydoğu Asya'daki diğer sultanlıklar karşılaştırıldığında oldukça özeldi. Önceki bölümde gördüğümüz gibi, Açe çok kısa bir süre içerisinde belirsiz bir noktadan Portekiz'in Sumatra'da ilerlemesini durdurmayı başarabilen büyük bir bölgesel güç haline gelmişti. Hint okyanusunun güvenliğini sağlamada Osmanlı İmparatorluğu gibi büyük bir güç ile Açe Sultanlığı gibi bölgesel bir gücün koordinasyonu Portekiz'in bölgedeki imparatorluğa ait planları, özellikle de Portekiz'in Malaka Boğazından geçen Hint Okyanusunda yer alan ticarete hakim olma hırsı üzerinde son derece önemli bir etkisi olmuştu. Bu ilişkiyi inceleyen yazarların çoğu ilişkinin oldukça dar olan askeri alanına odaklanmışlardır. Bu bakış açısı ile uyuşmayan biri Mehmet Özay, Açe ve Osmanlı arasındaki ilişkiyi ekonomik ve kültürel yönleri de kapsayan daha derin bir açıdan ele almaktadır. İlk temasın Portekiz'in bölgeye girmesinden önce gerçekleştiğini gösteren birtakım bulgular mevcuttur ki bu askeri koşulların önemli olmakla beraber ilk temasın temelini oluşturmadığını göstermektedir.

2.1 Osmanlılar Öncesi Türk ve Açelilerin Temasları

Açe'nin ilk tarihi halen bilinmezliğini korumaktadır ve daha fazla araştırmaya ihtiyaç duymaktadır. Buna rağmen, ilerleyen yüzyıllarda Açeliler, ortaya atılan iddiaların tarihi güvenilirliği ciddi bir tartışmaya açık olsa köklerine dair elle tutulacak birtakım izahatlerde bulunmuşlardır. Daha ilginç olan iddia ise Selçuk göçmenlerinin Açe Sultanlığının kurucuları olduğudur.

Bu iddia, 1116 yılında Sultan Malik İlk Han Şah¹'in soyundan geldiğini iddia eden Şeyh Abdurrauf önderliğinde Selçuklu Buhara kabilesinden beş yüz kişi Bağdat'tan çıkıp Sumatra'ya doğru yol almıştır ve bugün Banda Açe yakınlarında bulunan Gampung Pande'ye yerleşmişlerdir. *Adat Atjeh*² adlı el yazmasına dayanmaktadır. Açelilere İslamı tanıtan da bu Türk yerleşimcilerdir (Drewes, 1958).

Eser daha sonra 1205 yılında, Şeyh Abdurrauf'un soyundan gelen Cihan Şah'ın Sultanlığı kurduğunu idda etmektedir. Metin İnegöllü tarafından ortaya atılan benzer bir hikaye Açe Sultanlığının kuruluşunu Türk göçmenlerine dayandırmakta ve Ali Mugayat Şah'ın Türk soyundan geldiğini iddia etmektedir. Ancak bu pek mümkün görünmüyor çünkü daha önce Ali Mugayat Şah'ın Lamuri hanedanlığından

¹ I. Malik Şah

² Önceki raporlara dayanan Açe'nin örfi hukukuna dair el yazması eser.

geldiğini ortaya koymuştuk (İnegöllüoğlu, 1998). Her iki hikayeyi de kanıtlayabilecek arkeolojik ya da diğer herhangi bir delil bulunmadığından doğrulukları ihtimal dışı görünmektedir ve böylece yalnızca hikaye olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Ancak bu hikayeler bize, bunları oluşturanlar ve dinleyenlerin Açe'de geçmişte Türklerin gerçekten varolmuş olabileceğini garip karşılamadığını göstermiştir.

Adat Atjeh ayrıca Sultan Malik İlk Han Şah ve Büyük Alexander arasındaki bağdan da söz etmektedir. Aralarında bulunan zaman farkı ve Alexander'ın tek erkek varisinin yetişkinliğe erişemediği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda tarihi açıdan bu bağ imkansız görünmektedir. Bu olayın ilginç yanı tarihi iddaların şüpheli yapısından çok, Açe Sultanlarının meşruluklarını açıkça göstermek için meşhur bir cedde sahip olduklarını iddia etme gerekliliğinin farkında olmalarıdır. 1850 yılında Muhammed Ghauth'dan Hasib Paşa'ya gönderilmiş bir mektupda şu ifadeler yer almaktadır³:

"Sultan Maharajadiraja adında halkın meseleleri ile ilgilenen bir sultana ve başkenti Pagar Ruyung olarak anılan Minangkabau [Sumatra'da] en geniş topraklardan birine sahipti. Aslının Rum olduğundan söz etmektedirler ve bahsi geçen hükümdarın [Açe'nin Mansur Şah'ı] atalarından biri bu sultanın sahip olduğu aynı soydan gelmektedir."

Bu mektup da iddiaları yineleyip soylarını kendisinininde bağlı olduğu Minangkabau Sultanı'nın soyuna dayandırmaya çalışıyordu. Minangkabau Sultanı'nın iddiaları modern bir tarihi açıdan daha güvenilir değillerdi ancak yazarlar tarafından daha fazla itibar görmüş ya da inanılmıştır. Minangkabau Sultanı ilk sultanları olan Maharajo Dirajo'nun Büyük İskender'in en küçük oğlu olduğunu öne sürüyordu. Bu söyleme göre İskender'in ilk oğlu Rum'un kralı Raja Rum, ortanca ise Çin'in hükümdarı olmuş oluyor. Tüm bunlar Minangkabau'nun itibarını yükseltmiş ki öne sürülen iddiaların amacının da bunu sağlamak olması muhtemeldir.

Sumatra'da Kuran'a ait bir figür olan İskender Zülkarneyn genellikle tüm dünyada büyük saygı gören Büyük İskender'e nisbet edilmektedir. Böylece, Büyük İskender'e nisbet edilen bir soya sahip olduğunu idda etmek, hem Kur'an'daki önemli bir figür ile hem de İskender'in Büyük İskender Zülkarneyn ile olan bağı aracılığıyla müslüman olmayanlar tarafından da itibar gören bir kişi ile bağ oluşturmayı sağlamaktadır. Büyük İskender'in oğlunun neredeyse babası kadar değerli bir geçmişi vardı. Batı'nın Roma'sı Kralı Raja Rum olarak bilinen bu figür gayri-müslimler dahil tüm Sumatra boyunca meşhurdur. Örneğin, Raja Rum'un Batak güçlü bir büyümlü figürdür. 1890'larda İtalyan kaşif Ellio Modiglian kendisinin Rum (Roma'lı)

³ B.O.A, İHR 66/3208, [4]

olduğunu söylediğinde bir envoy ya da büyülü ve kudretli Raja Rum'un bir elçisi hatta tecessüdü olduğuna inanılmıştı. (Reid, 2005: 2)

Konunun değişkenliği ve uzun süre devam etmesi de başka bir ilginç noktadır. Onaltıncı yüzyılda Sumatra'daki müslümanlar Osmanlı Sultanı'nın gerçek Raja Rum ya da Raja Rum'un bir soydaşı olduğuna inanıyorlardı. Bu nedenle Açe Sultanı'nın atalarının İskender/Büyük İskender olduğunu iddia etmesi aynı zamanda meşruiyetini kazanmak içindi ki bu yerel halkda kendilerine saygıyla karşılanmalarına yarıyor ve diplomatik avantajlar sağlıyordu, özellikle de Osmanlı sultanına akraba olma ihtimali iddası Açe meselesine karşı sempati kazanma umudu taşıyor olabilir. Açeliler kendi savlarına ne ölçüde inandığı bilinmez fakat kendileirni bu iddiaları ortaya atmaya zorunlu hissettiler ve bunu defalarca tekrar etmelerinin sebebi diplomatik ilişkilere yardım sağlayabileceği umudu idi. Osmanlı Sultanlarının nesebine ait olduklarına dair iddia bir anlamda *Adat Atjeh*'de öne sürüldüğü gibi Türkler ve Açeliler arasındaki sözde soy bağına yansıtılmakta ve bir anlamda daha da genişletmektedir.

Abbasi Halifeliği döneminde Açe'ye Türklerin göçü için birtakım yardımlar yapılmıştı. Türk tüccarlar Arap, Hindistanlı ve İranlı müslümanların yolundan giderek Batı Asya ve Çin arasındaki ticarete müdahil oldular. Selçuk Türkü göçmenlerin bölgeye varışı en azından Açe'de ya da Açe civarında bulunan Türk tüccarlarının gerçek halk hatıralarını yansıtılmaktadır (Seljuk, 1980).

2.2 Osmanlılar Döneminde Açeli ve Türkler Arasındaki Temaslar

Açeli ve Türkler arasınadaki temasların çoğu ticaret, tüccarlar ve dolaylı etkileşim gibi devlet dışı aktörler aracılığıyla gerçekleşmiştir. İbni Batuta daha sonra Açe'nin bir parçası olan Samudra Pasai'da yaptığı seyahatler süresince bölgede Türk müslümanların varlığını rapor etmiştir. Batuta Türki Delhi Sultanlığı ile Samudra Pasai'nin saray merasimlerinin benzerliğinden de bahsetmektedir. Bunun yanısıra Samudra Pasai'da İslamın dini vacibeleri hem kendisi uygulayan hem de emri altındakileri buna teşvik eden dindar bir lider olduğu kaydedilen Malik Al Zahir ile bir asırdır tesis edildiğini belirtmektedir (Dunn, 2012). Bu ve bunun gibi deliller Pasai'in 13. yüzyılda İslam'ı kabul ettiğini göstermektedir. Adat Açe'deki İslam'ın Açe'deki varlığını Türk göçmenlere borçlu olduğuna dair teori, bölgede Türk tüccarlarının tanındığına ve civardaki devletlerin de İslam'a karşı heves içinde olduklarına işaret edebilmektedir. Açe'nin durumunda İslam'ı kabul etmeleri Hristiyan Portekizlerle arasının daha da açılmasına sebep olmuş ve Açe kimliğinin, Sultanlığın ideolojisinin ve dünyadaki diğer devletlerle nasıl bir ilişki içinde olacağına dair politikalarının oluşmasında özellikle de bilinçli bir şekilde diplomatik bir partner olarak Osmanlı devleti seçiminde önemli bir rol oynamış.

İlişkiler yoğunlaşarak devam etti, Tom Pires Portekiz'in Malaka'yı ele geçirdiği yıl olan 1511'de Pasai'da bugünkü Hindistan'dan ve Batı Asya'dan gelen Rumi (Türkler) olduğunu kaydetmiştir (Pires, 1967). Halil İnancık Hindistan ve Batı Asya'dan gelen Rumi'lerin büyük ihtimalle o zamanlar Batı Akdeniz ve Cezayir'de faaliyet gösteren Anadolu Gazileri olduğunu ileri sürmektedir (Göksoy, 2011 :66).

Aynı zamanda Osmanlı'nın 1538 yılında Diu kalesinde başarısız olan kuşatmasının ardından Hindistan'da çaresiz kalan Osmanlı askerlerinin Açe Sultanlığı tarafında savaşmak için Açe'ye seyahat etmiş olması da muhtemeldir. 1539 yılında Ferdinand Mendez Pinto Açe'de Türk askerlerinin (ayrıca Cambay ve Malabar'lı) Batak krallığı ile yapılan savaş sırasında hazır bulunduğundan söz etmiştir. Yine bu yıllarda Osmanlı askerlerinin birinci bölümde söz edilen Aru kuşatması sırasında Açe ordusunda Bornealı, Malabarili, Gujaratili ve Abbasidliler ile beraber hizmet verdiklerinden de söz edilmektedir (Hadi, 2004). Bu yüzden 16. yüzyılın ilk yarısında muhtemelen Osmanlı ordusunda görev almış Türkler'in Açe ordusunda hizmet verdiklerini söylemek mümkündür. Bu devletlerarası ilişkiler başlamadan önce gerçekleşmiştir ve bu aynı zamanda Türkler ve Açeliler arasındaki ilişkilerin devletin yer almadığı koşullarda da oldukça sıcak olduğunu ve kültürel, ekonomik, dini ve askeri alışverişin mümkün olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Açe'nin zayıf taraf olarak uzaktaki halife, Allah'ın gölgesi, Ümmetin hamisi ve Açeliler için aynı şekilde önemli olan bir akraba ya da yerel olarak çok daha fazla kültürel yakınlığa sahip bir figür, Raja Rum'un kendisi olan Osmanlı Sultanından medet ummalarına şaşırılmamak gerek. Osmanlı'nın azametli mevkisi göz önünde bulundurulacak olursa Açe'lilerin iki devlet arasında resmi ilişkiler tesis etme çabası olağandır.

2.3 Temaslar ve İttifak

Açe Sultanlığı ve Osmanlı devleti arasındaki ilk resmi temas, meşhur Osmanlı tarihçisi B. J. von Hammer'e göre 1517 yılında vuku bulmuştur. Resmi Osmanlı dökümanlarında bu temasa dair bir kayıt bulunmamasına rağmen Hammer Osmanlı arşivlerini kaynak göstermektedir. Hammer vermiş olduğu bilginin kaynağını Venedik'in İstanbul büyükelçisine dayandırarak 1547 yılında Açe büyükelçisinin gelişini kaydetmektedir. Venediklilere göre Açelilerin İstanbul'u ziyaret etmelerinin sebebi Portekiz'e karşı Osmanlı'dan yardım özellikle de savaş topu talep etmek istemeleriydi. Sultan Alaaddin Şah tarafından Osmanlı Sultanı Süleyman'a gönderilen mektuba göre bu askeri yardım aslında gönderilmiş ve Açe'ye varmıştı (Göksoy, 2011:68). Mektupta Açe'nin Osmanlı'nın gönderdiği elçi Lütü Bey'den memnun olduğu belirtilmiştir:

"Lütü Bey ve arkadaşlarından gerçekten memnun kaldığımızdan buraya tekrar gönderilmelerini rica ediyoruz."

Mektup şu şekilde devam etmektedir:

".....Gönderdiniz topçular buraya selamete ulaşmıştı ve kendilerinin bizim için itibarları son derece büyüktür."

Denys Lombard ilk büyükelçinin büyük olasılıkla 1562 yılında gelmiş olduğuna inandığını yazıyor (Lombard, 1986:50), ancak 1547 yılının doğru tarih olması ihtimali daha yüksektir. Herhalükarda büyükelçinin gelişini de içeren bu temas Açe'nin önemini ve büyüyen gücünü göstermektedir. Bundan başka, Osmanlı topu geçmişten, ki daha önce başlıca Çin askeri teknolojisinden etkilenen askeri techizatlara dair önemli bir kesit durumundadır.

Osmanlılar müttefiklerinin askeri gücünü geliştirmek için onlara yardım etme isteklerinde ciddi olduklarını kanıtladılar. Bunun, birinci bölümde bahsedilen Osmanlıların Portekizle ilgili kendi kaygılarından kaynaklanmakla beraber Açe'nin Portekize karşı beslediği çoğu Portekizle bir takım anlaşmalar yapmış olan, sıkça Açe'ye düşmanca tavır sergileyen ve başarısını kıskanan diğer sultanlıkların hareketlerinde gözlenmeyen sarsılmaz düşmanlığının da bir yansımasıdır. Açe'nin ilk günlerde nberi Portekizle savaşma arzusu ittifaka değer katmış ve Açe'nin savaşma kapasitesini artırmıştır.

Osmanlı ve Açe arasındaki temaslar ve Hint okyanusunda işgalci Portekiz'e karşı güvenliği sağlama konusundaki işbirlikleri geçmişte önemli bir başlangıç olmuştur. 1531 yılında Venedikli kaynaklar güneydoğu Asya'dan gelen baharatların seyrekleşmeye başladığını ve gemilerini fasulye ve buğday ile yüklemek zorunda kaldıklarını kaydetmişlerdir. Ancak 1550'lerde iki devlet arasındaki resmi temas sağlandıktan birkaç yıl sonra Mısır'a gelen baharatlarda bir eksiklik yaşanmıyordu hatta gelen malların fiyatı düşmüştü (Özbaran, 1963: 136-7). Portekiz'in Babül Mendeb boğazında Açe ve Gucerati'ten gelen gemileri defalarca ele geçirme girişimlerine rağmen bunlar gerçekleşti. Bir sonraki on yıl boyunca biber ticareti zirveye ulaşmıştı ve Açe'li gemilerin Kızıl Deniz'e biber taşıdığından bahseden bu Venedik, Türk ve Açe kaynaklarında geniş yer bulmuştu.

2.4 Ortak Tehlike Portekiz ve Birleştirici Güç İslam

Portekiz'in Hint Okyanusundaki agresif yaklaşımları Sultanlıklar arasında hatta daha önce birbiriyle savaşmış olanlar arasında bile bir dereceye kadar bir birlik sağladı. Hadım Süleyman Paşa'nın programı bu birliğe katkı sağlamış ve onları birliğin lideri yapmıştı. Mektuplar Portekiz işgalinin nasılda her türlü sınırı aşan bir islam kimliği anlayışı oluşturduğunu ve Osmanlı'nın halife olarak ittifakın sağlam temeller üzerinde oluşmasında oynadığı rolü ortaya koyuyor:

"Bir Açe gemisi kara biber, ipek iplik, tarçın, karanfil, kafur ve bölgeden diğer değerli mallarla yüklenip Hicri 972 (1564-1565) yılında Mekke'ye gönderildiğinde,

bazı adaların yanında üç kalyon ve yedi kürekli gemi ile Portekiz'lerin saldırısına uğramış ve çatışma 4 gün ve gece sürmüştü; sonunda Açe gemisi Portekiz tarafından uzak top atışıyla vurulup batmıştı. 500 civarında müslüman okyanusta hayatını kaybetti ve diğerleri esir alındı."(Göksoy, 2011:70)

Mektubun bu bölümü Portekiz'in Açe ticaret gemisine yaptığı ve 500 müslümanın can verip geri kalanının esir düştüğü talihsiz saldırısına dikkat çekmektedir. Hint Okyanusunu geçerek Mekke'ye yol alan hacıları taşıyan gemiler Portekiz gemileri tarafından gasp edilmesi ve Malabar'daki müslüman Gucarati nüfusuna yapılan katliam gibi başka vahşetlerde işlenmiştir. Bu gibi vahşet içeren olaylar Müslümanlardan çok Portekizlere zarar veren iki tarafı keksin kılıç halini almıştı çünkü bu zulümler müslümanların Portekiz'e karşı direnişini güçlendirmiş, daha dikkatli olmalarını sağlamış, tek ve belirgin bir dava çatısı altında bir araya getirmiştir. Aynı zamanda şimdiye kadar çevredeki sultanlıkları gözetken Halife'nin bu noktada şimdiye kadar olduğundan çok daha etkili bir fonksiyonu bulunmaktadır. Osmanlı ve Açe merkez ve çevrede yer alan müslüman güçleri Osmanlı gölgesi altında bir araya getirip küresel bir birlik oluşturmak için bu ivmeyi kullanmış gibi görünmektedir. Açe aşağıdaki mektupta belirtildiği gibi etki ve kontrolünü artırmak için gönüllü olarak Osmanlı lehine enformasyon sağlıyordu:

"Ceylon'da çok değerli madenler bulunmaktadır ancak buranın hükümdarı bir kafirdir. Ada üzerinde 14 adet camii bulunmaktadır ve buranın müslümanları cuma hutbelerini her zaman Osmanlı halifesi adına vermektedirler...."

ve şu şekilde devam etmektedir.

"Aynı şekilde, Calicut müslümanlarının 25 adet camisi bulunmaktadır ve cuma hutbelerini Osmanlı Halife'si adına vermektedirler. Onlar da Portekiz ile savaş halindedir ve Lütfi Bey ve arkadaşları buraya geldiğinde onlar da bana elçiler gönderdiler ve eğer Osmanlı filosu okyanusun bu bölümüne uğrarsa burada bulunan tüm halkın müslüman olacağını belirttiler. Eğer bu gerçekleşirse, altın ve gümüş tüm hediyeler askerlerinize ait olabilir" (Göksoy, 2011:70).

Bu mektup aynı zamanda 17. yüzyıla ait durumla ilgili ilginç bir gerçekten bahsetmektedir, bu mektupta yer alan bilgilerin doğruluğunu varsayarsak Osmanlı'nın meşruiyeti Ceylon'a kadar dahi ulaşmış ve kabul görmüş ve desteğini kazanmıştır ve Portekiz'in saldırgan tavırları bölgedeki Sultanlıkların ve krallıkların "*Allah'ın gölgesi*"⁴ nin himayesini talep etme ihtiyacını güçlendirmiştir. Mektuba göre Ceylon Portekiz ile bir savaşın içindeydi, Halife ile güçlerini birleştirmeye hazırды, halkı Osmanlı Ceylon kıyısına yaklaştığında müslüman olmaya hazırды, hem

⁴ Osmanlı'ya ithaf edilen bu unvan Allah'ın yeryüzündeki halifesi anlamına gelmektedir. Bu unvan halifeye verilen hak ve sorumlulukları da beraberinde getirmektedir ki önceki hilafetlerde olduğu gibi katı bir uygulama söz konusu değildi.

Ceylon'daki Müslümanlar hem de Calicut Osmanlı'nın hilafetini en yüksek yetkili makam olarak tanımış ve her zaman cuma hutbelerinde ismini anıyorlardı.

2.5 Osmanlı'nın Yardımı

1562 yılında Von Hammer'in raporunda göre Açe'nin elçisi Portekiz'e karşı bab-ı ali'den askeri yardım talep etmek üzere İstanbul'a vardı, Osmanlı'lar bu talebi kabul etti ve 1564 yılında Osmanlı topçularını göndererek olumlu bir yanıt verdiler. Sultan Alaaddin Şah Sultan Süleyman'a gönderdiği mektupta 'adamlarınız Hicri 972 (1564-1565) yılında buraya gelip bize yardım ettiğinde' şeklinde geçen ifade, Osmanlı'nın daha önce Açe'ye bir büyükelçi gönderdiğine işaret etmektedir. Mektupta Sultan Süleyman'ın Açe'ye gönderdiği elçi'nin ismi Lütfi Bey olarak geçmektedir ve Açe Sultanı onun hakkında şöyle belirtmektedir:

"Lütfi Bey ve arkadaşlarından gerçekten memnun kaldığımızdan buraya tekrar gönderilmelerini rica ediyoruz...Gönderdiğiniz topçular buraya selamete ulaşmıştır ve kendilerinin ve bizim için itibarları son derece büyüktür."

Lütfi Bey'in kimliğine dair çok az bilgi bulunmakla beraber Casale Lütfi Bey'in Osmanlı için Osmanlı ve Açe Sultanlığı arasındaki ilişkiyi ve ittifakı şekillendirme açısından oldukça önemli bir görev taşıdığına inanmaktadır (Casale, 2010).

1565 yılında Açe Osmanlı'ya Alaaddin Şah'dan Kanuni Sultan Süleyman'a ulaştırılmak üzere başka bir mektup göndermiştir. Bu mektup Hint Okyanusu etrafında yer alan krallık ve sultanlıkların içinde bulunduğu durum ve ahval ile ilgili bilgi vermeye devam edip önceki metinde kısaca bahsedilen Portekiz'ler tarafından ticaret, hacı ve yolcu gemilerine yapılan zulümden bahsediyordu. Bunların dışında mektupta Alaaddin Şah Osmanlı ve Açe arasındaki ittifakta Açe'nin konumunu belirterek Portekiz gücünü bastırmak için karada ve denizde daha fazla askeri güç talebinde bulunuyordu.

Ancak 1565 yılında Açe'nin elçisi Kanuni Sultan Süleyman'a verilmek üzere taşıdığı mektupla İstanbul'a vardığında, Sultan Süleyman Macaristana karşı yürütülen *szigetwar* adlı savaşta ordulara liderlik ediyordu. Açeli elçi Halifenin dönüşünü beklemek zorundaydı, bu bekleyiş sırasında tüm ihtiyaçlarını bitene kadar kendi parası ve sahip olduğu eşyaları ile karşılamıştı ki sonunda Sultan'a hediye olarak getirdiği biberleri satmak zorunda kalmıştı. Sultan Süleyman İstanbul'a vardıktan sonra hastalandı ve Açe'li elçi ile buluşmadan hayatını kaybetti.

Hüseyin olarak bilinen Açe'li elçi 1566 yılında Osmanlı Sultanı II. Selim tarafından çağırıldı. Mektubu vermek üzere II. Selim'in huzuruna çağırıldığı vakit elinde yeni Osmanlı Sultanı'na hediye olarak verilmek üzere sadece bir avuçdolusu biber kalmıştı ve bu şekilde mektubu ulaştırdı.

II. Selim verilen hediyeyi miktarı sebebi ile uygunsuz addetmek yerine bu bir avuç dolusu bibere karşılık "Bir avuç dolusu biber topu" olarak isimlendirdiği büyük bir savaş topu vermişti. Bu ikinci Selim'in hikmetinin bir göstergesiydi ve bu alçakgönüllü ve cömert tavır Açelilerin Osmanlı'ya karşı itibarı üzerinde derin bir iz bıraktı. Osmanlı Açe'nin sadakatini kazanmıştı, bu savaş topu ve bunun arkasındaki hikaye bugüne kadar Aceliler tarafından minnetle anılmıştır (Özay, 2014).

Daha önce sözünü ettiğimiz çevredeki Sultanlıkların ve Portekiz'in saldırılarının yanında mektubun asıl konusunu Açe'nin Osmanlı ile olan ittifakındaki konumu ve Portekizle yüzleşmek için Osmalı'dan talep ettikleri askerî yardım oluşturmaktaydı.

"Majesteleri Mısır ve Yemen BeylerBeyi ile Cidde ve Aden Beylerinizi bizim onların düşmanları değil hizmetkarları olduğumuz konusunda bilgilendirebilirler mi. ...Açe sizin bir köyünüz ve ben de sizin hizmetkarınızım."

Bu ifadelerle Sultan Alaaddin Şah Açe'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun sadece bir müttefiki değil, onun bir parçası olduğunu ilan ediyor gibi görünmektedir. Dolayısı ile bu mektuba göre Açe sultanının kendini Osmanlı Sultanı'na tabi olarak gördüğü açıkça ortadadır. Fakat Mehmet Özay Sultan Alaaddin Şah'ın kendini ve sultanlığını Müslüman ümmetin halifesi önünde mütevazi kıldığını iddia etmektedir. Mehmet Özay'a göre Osmanlı ve Açe arasındaki ilişkinin, büyük merkezi güç ile büyük çevresel gücün ilişkisi yani aşağı yukarı eşit bir ilişki şeklinde anlaşılması gerekmektedir. Seçilen sözler sadece belagat amaçlı olduğu ve kelime anlamı olarak algılanmaması gerektiği de doğru olabilir çünkü o zamandan sonra Açe Osmanlı Devletinden bağımsız bir Sultanlık olarak yönetimini sürdürmüştü, ancak mektubun içeriğini sadece etik bir hareket olarak değerlendirmek de ilişkinin gerçeğini yansıtmamaktadır.

Açe'nin burada Osmanlı'ya kendisini vasal olarak kabul etmesini teklif ettiğini ve kendilerini Hilafetin bir parçası olarak saydıklarını görebiliriz. Bunu daha önceki Abbasi Halifeliği'nin çevresindeki Sultanlıklarla olan ilişkisinde de görebiliriz ki bu ilişki de çevresel sultanlıklar merkezi müslüman hükümetler ile kurdukları bağ ile yönetim meşruiyetlerini güçlendirirler.

"Bu tarafa bir donanma ve gerekli silahları gönderirseniz, Portekiz'in yok olacağına dair söz veriyoruz. Bu bölgedeki Hindistandaki hükümdarlar Portekiz'in yardımını talep etmektedirler ancak biz sadece sizden yardım talep ediyoruz. Majesteleri kaleleri yıkacak birtakım başlıklar (savaş başlıkları) ve savaş topları gönderebilir mi. Lütfi Bey ve adamlarını çok sevdiğimizden onları tekrar buraya göndermenizi rica ediyoruz. Bizim bölgemiz ve Hindistan hakkında oldukça fazla bilgiye sahipler ve buraları görmüş bu yerlerin durumundan haberdarlar. Buraya gönderdiğiniz kişilere bizim buradaki emirlerimize uymaları gerektiğini hatırlatırız. Osmanlı'nın başkentinden gönderilen topçular buraya selamle ulaşmıştır ve bizim

gözümüzde onların yeri çok yücedir. Buraya birtakım yetenekli kale zanaatkarları, atlar ve kalyonlar da gönderilmesini rica ediyoruz. Buranın hizmetkârı, Hüseyin, büyük sarayınız önünde eğilmek üzere İstanbul'a gönderiliyor"(Göksoy, 2011:70).

Sultan Alaaddin Şah mektubunda diğer sultanlıkların, özellikle de Malaka boğazı ve Hindistan'da bulunanların Portekiz'e karşı koyma konusundaki dış politikalarında tutarsızlık gözlenirken, kendilerinin Portekizlerle savaşma konusunda kararlılığının sürekliliğinden bahsetmektedir. Bu satırlar tarihi olarak kanıtlanmıştır ki daha önce Samudra Pasai, Aru, Gujerati, Johor ve diğer birçok krallık ve Sultanlıklar da olduğu gibi Portekiz'in tavırlarından zarar görmüş ya da komşularına karşı bulunduğu girişimleri gören birçok Sultanlık Portekiz gücünü kullanma ve ittifak oluşturma fırsatı arıyordu. Aslında Portekiz güçlerinin ayakta kalmasının ve kendilerini Açeliler'den korumasının tek sebebi diğer Sultanlıkları Açe'ye saldırmak ya da yalnızlaştırmak için kullanmalarıdır ki bu Malaka Hollanda tarafından ele geçirilene kadar ayakta kalmalarını sağlayan diğer faktördür. Diğer yandan Açe Hollandalılara karşı olan savaşlarında, Hollanda'nın daha önce Açe'ye karşı Portekiz'in müttefiki olan Johor Sultanlığı'nın desteğini alsa bile Portekiz'den çok az yardım talep etmiş ya da hiç etmemiştir.

Açe ayrıca Malak Boğazındaki Portekiz güçlerini ele geçirmede destek sağlaması için askerlerden profesyonel zanaatkar ve silah ustalarına varıncaya kadar karada ve denizde askeri yardım talebinde bulunmuş ve Malakaya uyguladıkları uzun kuşatmalar boyunca kararlılığını kanıtlamıştır. Osmanlı bu talebi kabul etmiş, nişancı, topçu, silah ustasından oluşan kara birimleri ile küçük gemilerden kalyon gibi büyük gemilere varıncaya kadar çok çeşitli donanma güçleri göndermişti. Bunun yanında Osmanlı Meriam Lada Sicupak adlı, daha önce bahsedilen bir top da vermiştir. Lada Sicupak isimli savap topu Türkiye'de pek hatırlanmayıp meşhur olmasa da, Açeliler bu topu bugüne kadar sevgiyle hatırlamaktadırlar ki Mehmet Özyay'a (2014) göre, Türk ve Açelilerin buluşmalarında açılış konuşması olarak bundan söz ederler.

Açeli elçinin 1566 yılında arz ettiği talebin olumlu bir karşılık bulup yerine getirilmesi aynı zamanda dönemin Vezir-i Azam'ı ve Hint Okyanusu tarafı yanlısı olan Sokullu Mehmet Paşa ve Tahta geçen ve Sokullu Mehmet Paşa ile yakın ilişkisi olup, en azından o zamanda onun görüşünü desteklediği bilinen II. Selim sayesinde gerçekleşmiştir (Casale,2010).

Sokullu Mehmet Paşa'nın desteği olmadan, daha önceki Semiz Ali gibi Portekiz ile çatışmadan kaçınan ve Rüstüm Paşa gibi Hadım Süleyman Paşa'nın Portekiz saldırılarına karşı islami bir ittifak sağlama hedefini destekleyen Osmanlı Hint Okyanusu tarafının düşmanı olan Vezir-i Azam'ların duruşu göz önünde bulundurulduğunda, Açelilerin teklifinin Rüstüm Paşa ya da Semiz Ali tarafından reddedilme ihtimali yüksekti. Ancak Hint Okyanusunu güvenliğine kavuşturma gibi bir hedefi olan Sokullu Mehmet Paşa Hint Okyanusu tarafını destekliyordu. Bu

nedenle Açe'li elçinin 20 Eylül 1567 tarihinde oldukça sıcak bir biçimde karşılanmasının sebebi Sokullu Mehmet Paşa idi ve Selim Açe için Türk büyükelçi olarak atanan Mustafa Çavuş'un eliyle Açe Sultanına bir mektup göndermişti. Mektupta Açe hükümdarının mektubunun içeriğini özetledikten sonra Sultan Selim müslüman hükümdarların taleplerini kabul etmenin dini bir vecibe ve Osmanlı Sultanlarının geleneksel görevi olduğunu belirtmiştir.

Açe'ye 15 küçük gemi ve iki adet kalyon, imparatorluğa ait topçulardan bir topçu komutanı ve emri altında yedi topçu, Mısır'dan yeteri kadar asker ve toplarla silahlanmış bir filo, tüfek ve kalelere saldırmak için harp malzemesi göndermek üzere karar alınmıştı (Göksoy, 2011:72). Açe'nin kuşatma uzmanları ve donanma mühendisi talebi için ise, 27 Eylül 1567 yılında II. Selim Mısır valisine bir emir gönderdi ve marangoz, demirci, kalafatçı, zırh ustası, zırh boyacısı, zırh kesicisi ve diğer profesyonel ustaları içeren zanaatkarların isimlerinin yazılı olduğu sicili ve hepsinin şu an Mısır'a gönderildiğini bildirmiştir. Bu zanaatkarlar büyükelçi Hüseyin Efendi ile seyahat edeceklerdi. Mısır valisine verilen bir diğer emir de eğer Mısır'dan gemilerle Açe'ye gitmeye gönüllü olan askerler olursa bu kişilere izin verilmesi gerektiği şeklindedir (a.g.e).

Ancak Açe'ye yardım etmekle görevli Mısırlı tüfekçiler ve gemilerin büyük bir kısmı gecikmeye uğradı çünkü Osmanlıların bunlara Yemen'de vuku bulan ayaklanmayı bastırmak için ihtiyaçları vardı, Osmanlılar taburları Açe'ye Yemen'deki görevlerini bitirir bitirmez geri vermeye söz vermiş ancak bu olaydan sonra Osmanlılar bu taburları Kıbrıs'ı Osmanlı topraklarına katmak için kullanmışlardır (a.g.e). Gecikmeye rağmen, savaş topu *lada sicupak* ve Açe Sultanının liderliği altında çalışmakla ve Açelilere kendi filolarını ve toplarını yapmayı öğretmekle görevlendirilmiş profesyonel gemi ustaları ve nabantlar grubu gibi bazı Osmanlı yardımları Açe'ye varmıştı. Tüm bu yardımlar Açe'nin askeri gücünü yakın gelecekte ayağa kaldırmış ve Açe'yi Endonezya takımadalarında bulun en büyük ve an gelişmiş güç haline getirmiştir.

2.6 Süper Güç Olarak Açe'nin Yükselişi

Osmanlı'ların uzmanlar ve topçular şeklinde gönderdiği yardımın Açe'ye gelişinden yaklaşık otuz yıl sonra, Açe Malaka Boğazı ve Endonezya takımadalarında yer alan en güçlü devlet haline geldi ve rakipleri olan iki süper güç, Portekiz Malak ve Johor Sultanlığına üstünlük sağladı. İskender Muda (1583-1636) zamanında Açe, kullanıma hazır 5000 savaş topu, içtimaya hazır 40.000 tabur; yüzlerce sağlam inşa edilmiş gemi ve fil ordularına sahipti (Lombard, 1986: 116-20). Fil orduları savaşta iyi eğitilmiş ve top ve diğer patlayıcıların sesine alıştırmıştı, böylece savaş sırasında paniğe girmeyeceklerdi ve ayrıca filler gemileri kıyıya çekmek gibi çeşitli askeri görevlerde kullanılıyordu.

Açe'ye seyahat etmiş ve ticaret lisansı almak için Sultan İskender Muda ile tanışmış olan Augustin de Beaulieu'ya göre Açe'nin gemileri oldukça sağlam inşa edilmişti ve Açe'deki savaş gemilerini görünce kendini tutamayıp bu gemileri öven şu ifadeleri kullanmıştı: "üçte biri Christendom (Avrupa)'da üretilen gemilerle kıyaslanamayacak kadar büyüktü." Lombard'a göre İskender Muda zamanında Açe'nin sahip olduğu gemiler 200 adet civarındaydı ve her birien az iki ila Açe'nin en büyük gemisi Espanto Del Mundo gibi yüz adet arasında savaş topu taşıyordu (Lombard, 1986:115-6).

Espanto Del Mundo Açe'deki en büyük savaş gemilerinden biri idi ve şöhretini özel tasarımından ve özelliklerinden alıyordu ve bu gemi 1629 yılının temmuzunda Malaka'ya saldırmak için kullanılmıştı. Ancak Portekiz başarılı bir şekilde gemiyi amirali ile birlikte ele geçirdi. İnsanlar devasa görünümü ile hayrete düşmüş ve gemi zafer simgesi olarak İspanya Kralı'na gönderilmişti. Espanto Del Mundo kelime anlamı olarak "Dünyanın Dehşeti" anlamına gelmektedir, Fariay Sousa gemi ile ilgili ilginç bir açıklamada bulunmuştur:

"Okuyucu bu makinanın ne güzel olduğunu hayal edebilmelidir.(alguna imagen desta hermosa maquina). Uzunluğu oldukça fazla uzaklığa sahip 3 direk ile 100 metreye ulaşabilmektedir (se levantavan a proporcionadas distancias tres arboles): Savaş toplarının sayısı 100 adete ulaşmaktadır, çoğu ağır olmakla birlikte bir tanesi iki arroba'dan-29.4 kilo- daha ağırdır.(mas de dos arrobas). Toplardan biri güzel bir mineral olan bronzdan yapılmıştır ve fiyatı 7000 dukat'a ulaşabilmektedir; diğerleri ise mükemmel bir şekilde işlendiklerinden ötürü hesapsız fiyatlara sahiptirler. Bu geminin isminin "Dünyanın Dehşeti" olmasına şaşırılmamalı! Ne kadar muhteşem, ne kadar güzel, ne kadar zengin! Bu güzel yapıya bakmaktan gözlerimiz yorulmasına rağmen gözlerimizi ona bakmaktan alamıyoruz!"⁵

Silah ustaları ve diğer Osmanlı zanaatkarları Açe'nin askeri teknolojisini oldukça kısa bir zamanda yenilemiş ve Açe'yi sadece Malaka'da Portekiz'in güçlü bir rakibi haline getirmekle kalmamış Portekiz'i etkisiz hale getirmişe benziyor. Osmanlı aynı zamanda Açe'de *Askari Bayt Al-Muqaddas* isminde "Kutsal Askeri Akadem" anlamına gelen bir askeri akademi kurmuştur (Ozay, 2014). Osmanlı'nın Açe'ye askeri anlamda yaptığı yardımlar Açe tarafından 19. yüzyılda Osmanlı'ya gönderdiği Hollanda'nın Açe'ye doğru yaptığı ilerlemeden ile ilgili kaygıları içeren mektupla doğrulanmıştır. Bu mektupta da Açe Hollanda emperyalizmine karşı Osmanlı'nın himayesini talep ediyorlardı. Ayrıca maden ocağı ve silah üretimi işletmek ve tesis etmek için Osmanlı'dan yardım istiyordu, Sinan Paşa'nın bu süreçte Açe'de bizzat yardımda bulunmasından bahsedilmiş olsa da İsmail Hakkı Kadı Sinan Paşa'nın Açe'ye bizzat böyle bir yardımda bulunmak üzere gittiğinden şüphe duymaktadır, ancak mektup Osmanlı'nın müttefiki için silah üretim ve teknolojileri konusundaki

⁵ "N o vanamente, pues, so dec^a esta galera aquel nom-bre; por grande y fuerte, pot bella y rica; pues los ojos mas usados a espantarse de semejantes fabricas, uniformamente se espantaron desta".

yardımlarını kanıtlamaktadır ki buda benzer bir şekilde Pinto⁶ ve Pires⁷ gibi seyyahların sözünü ettiği Açe'nin Osmanlı yardımına bağlılığını göstermektedir.

Ancak burada asıl soru Açe Portekiz tarafından Malaka'da etkisiz hale getirildiyse, Açe'ninPortekiz'in elinden Malaka'yı kurtarıp Malaka Boğazındaki Portekiz nüfuzunu bitrememesinin sebebi ne olabilir? Bu konudaki bazı meşhur değerlendirmeler sorunu Açe'nin askeri taktik ve eylemine bağlamaktadır, bu değerlendirme o dönemde Güneydoğu Asya'nın savaş taktiklerinin basitliği göz önünde bulundurularak ve bu bilgiler ışığında Açe'yi de içine alan bir genelleme yapılmıştır. Amirul Hadi'de aynı sebebin Açe'nin Malaka'yı Portekizlerin elinden kurtarma konusundaki başarısızlığının nedeni olduğunu tahmin etmektedir. Ancak Açe'nin askeri durumu Güneydoğu Asyalı komşularından çok daha farklı bir halde olabilir. Açe komşularından farklı olarak Osmanlı ile farklı bir ilişki ve askeri işbirliği içinde idi ve hatta bu bazen Osmanlı'nın olan ve genç gayri müslimleri kendi bünyesinde eğitim ve öğretim vererek özel güçler olarak yetiştirdiği devşirme isimli özel askere alma sistemini taklit etmeye kadar varmıştır. Açe genelde Osmanlı taburları elit tabur olarak yerleştirilmek üzere hazır bulunduruyordu. Bu nedenle muhtemelen Açe'nin askeri taktik ve modeli özellikle 16. ve 17. yüzyıllarda Güneydoğu Asya'daki komşuları olan emsallerinden ziyade Osmanlı'dan etkilenmiştir.

Açe'nin savaş toplarının ve silahlarının Osmanlı etkisinde kaldığı için Portekizlere kıyasla daha az gelişmiş olduğu görüşüne sahip Charney gibi tarihçiler Osmanlı'nın I. Mehmet'ten sonra ürettiği silahların boyutunun büyük olmasına dair saplantısının isabet ve etkisindeki zayıflığa neden olduğunu ve bunların Avrupa'daki silahlardan daha az etkili olduğuna inanmaktalar (Charney, 2004: 46). Bu iddialar Osmanlı ordusunun her boyut ve yapıda silahlara sahip olduğunu kanıtlayan Agoston tarafından çürütülmüştür (Agoston, 2005).

Açe'nin Portekizlerden Malaka'yı alamamasının en muhtemel sebebi Portekiz'in -bazı olaylarda- Portekiz, Açe ve Johor arasındaki çatışma üçgenini zekice kullanmasından kaynaklanmaktadır. Cohor bir çok fırsatta diğer sultanlıklarla birlikte Açe'ye karşı Portekiz ile müttefik olmuştur. Sultan İskender Tsani hükümdarlığı sürecinde Malaka'yı kuşatmak için diğer sultanlıkların desteğini ve birliğini elde etmeyi başarmıştır. Portekiz'in durumu kuşatmanın sonunda cephanesiz ve yüzden az olan asker sayısı ile çaresiz bir durumdaydı ancak belirli bir sebep olmadan Açe kuşatmayı kaldırdı ve Malaka'yı Portekizlerin elinden kurtarma fırsatını terketti (Hadi, 2004). Benzer bir olay Hadım Süleyman Paşa diğer sultanlıklarla beraber Diu'yu kuşattığında yaşanmıştı. Portekiz'in savunacak askeri

⁶ Fernão Mendes Pinto Portekizli bir kaşif ve yazardı. 1539 yılından itibaren Malaka'da kalmıştı.

⁷ Tomé Pires Portekizli eczacı idi ve Portekiz'in Malaka'yı fethetinden sonra 1512-1515 yılları arasında burada geçirmiştir.

kalmamıştı fakat Goa'dan destek birimlerinin yardıma geldiğine dair yayılan aslı olmayan bir söylenti sebebiyle kuşatmayı kaldırmışlar ve buna ek olarak kuşatma sırasında yaşanan iç çatışma sultanlıklar arasında, özellikle de Hadım Süleyman Paşa ve Gucerati'nin yeni sultanı arasında gerilime sebep oldu.

2.7 İlişkilerde Fasıla Dönemi ve Osmanlı-Açe Arasındaki İlim Ağı

Açe ve Osmanlı arasındaki devletlerarası ilişkiler 17. yüzyılda birkaç yüzyıl süren fasıla dönemine girmiştir. Osmanlı ve Açe'nin büyüyen gücü karşısında Portekiz önceki gibi bir tehdit oluşturmuyordu. Ancak Osmanlı ve Açe ittifakının yalnızca Portekiz ile ilgili olduğu sonucunu çıkarmak son derece yanıltıcı olur. Açe ve Osmanlı ilişkilerinin sadece siyasi menfaate dayalı olduğu yanlış bir görüştür, siyasi menfaat, Açe ve Osmanlı arasında birleştirici bir görev gören güçlü bir İslami kimlik oluşturmuş dini ortaklığın bir etkisi idi (Azra, 2004: 2). Portekiz Hint Okyanusu güvenliğine kavuşturmak gibi acil bir mesele için bu iki devlet arasındaki ilişki kurulmasını teşvik etmiştir, ancak Osmanlı ve Açe arasındaki ilişkiler sadece siyasi menfaat ile gelişip devam etmemiştir. İki devlet arasındaki ittifakı oluşturup güçlendirmede sosyal ve dini faktörler önemli bir rol oynamıştır. Bununla beraber Hint Okyanusunu Portekiz saldırılarından muhafaza etme aciliyeti, iki devlet arasında yer alan mesafe külfetine üstün gelmiştir. Portekiz saldırılarının azalması, sonrasında Avrupalı tüccarların hakimiyeti ve iki devlet arasında yer alan uzak mesafe faktörleri iki devlet arasındaki ilişkilerde bir fasıla dönemi yaşanmasına sebep olmuştur.

Bu fasıla dönemini iki devlet arasında bu dönemde herhangi bir elçi ve mektup alışverişinin yokluğu olarak tercüme edebiliriz fakat bu fasılayı Osmanlı ve Açe arasında bu dönemde hiçbir temas bulunmadığı şekline yorumlamak yanlıştır. Aksine bu terim iki medeniyet arasındaki ilişkiler değil iki devlet arasındaki ilişkileri işaret etmek için kullanılmıştır. Devletler bir fasıla dönemi yaşasada Açe'li hacılar halen her yıl Osmanlı'ya ait olan Hicaz'a gitmekte ve iki medeniyet halen karşılıklı ticaret ilişkileri yürütmekte idi. Açe'li hacıları da içeren Malay-Endonez hacılar İslami ilim elde etmek için ticaret ve hac güzergahı ile birçok yere seyahat etmiştir. Bu noktada hac ve ticaret yolları Açeli *ulama* ile Osmanlı Hicaz'dan merkezi *ulama*'nın temasını sağlayan ilmi bir ağa dönüşmüştü.

Açe, Endonezya takımadalarındaki ve Malezya yarımadasındaki diğer bölgelerden Osmanlı Hicaz'a gelen alimler *ashab Al-Jawiyyin* isimli Arap olmayan alimler topluluğunun oluşumunun ardından *Harameyn* (Mekke ve Medine) şehirlerinde kaldılar. *Jawi* terimi kelime olarak Cava'dan gelmiş olsa da Endonezya-Malezya takımadalarından gelmiş herkesi belirtmek için kullanılmakta idi (Azra, 2004:3).

Yeni tesis edilen ilmi ağ Güneydoğu Asya'da Osmanlı'nın dini çehresine dair büyük bir etki bıraktı. Medine'de ikamet eden bir Kürt alim olan İbrahim Kurani'nin Açe'de çok önemli bir dini etkisi bulunmaktaydı (Peacock, 2015:11). *Jawi* öğrencileri ise Osmanlı Hicaz ve özellikle de *Harameyn*'de eğitim veren birçok Orta Doğu'lu alimle etkileşim içinde bulunan Endonezya-Malezya topluluğuna ait alimlerin temsili haline geldiler. Birbiri ile etkileşim ve iletişim içinde olan kosmopolit bir ilmi ağ oluşturmuşlar ve bu *ulama* ağının uluslararası alanda gelişmesini sağlamıştır. Harameyn'den takımadalarar gönderilen *Jawi*'ler Orta Doğu'da İslami ilim merkezlerinden Malay-Endonez dünyasına ilim aktaran önemli bir konum elde etmişlerdir (Azra, 2004: 3).

Alimler ağı İslami uyanışçıların ruhunu taşıyordu, bir dönem boyunca ümmetin içinde bulunduğu gerileme durumundan ötürü İslamı yeniden canlandırmaları gerektiğine inanıyorlardı. Metotları ve eylem biçimleri farklılık gösteriyordu, tasavvufu şeriat ile birleştirerek yeniliğe gittikleri sufizm'in daha önce tarikatlarda yaşanan problemlere bir çözüm getireceğine inanıyorlardı. Bu hareket Neo-Sufizm olarak bilinmektedir. Hareketin diğer kutbu Arabistan'daki İbn Abdulvahhb ve Kuzey Afrika'daki Osman bin Fudi gibi daha tutucu ve geniş kapsamlı idi. Tüm bu düşünce ekollerinin Endonezya takımadalarına etkileri bulunmaktadır (a.g.e). Tüm farklılıklarına rağmen Harameyn'deki alimler ağı onsekinci ve ondokuzuncu asırlarda takımadalarda yaşayan toplumlarda bir uyanış ruhu ve fikri oluşmasını sağladı (Azra, 2004:4).

Açe'de İskender Muda tarafından kurulan ve Beyturrahman olarak bilinen ünlü Medrese hem Açe'den hem dışardan olmak üzere bünyesinde kırkdört adet öğretmen barındırıyordu. Medresedeki öğretmenlerin kosmopolit yapısı daha önce bahsi geçen alimler ağının bir eseridir (Ozay, 2011:41). Beyturrahman Medresesi bir modern anlamda bir üniversite sayılabilir, tıp, kimya, matematik, mantık, hukuk, filozofi, teoloji, tefsir, Hadis, tarih, edebiyat, kamu yönetimi, maden, tarım ve diğer bölümleri içeriyordu. Bunlara ek olarak kendi askeri akademisi mevcuttu (a.g.e).

Açe İslami eğitim enstitüsü bünyesinde sadece yabancı öğretmenler barındırıp İslami eğitimin merkezi olan Osmanlı Hicaz'dan etkilenmekle kalmamış, ayrıca ilginç bir şekilde yabancı öğretmenlere de eğitim vermiş ve alimler ağının tesis edilmesinde etkili olmuştur ki böylece etki yalnızca merkezin çevreye etkisi değil muhtemelen aynı zamanda çevrenin merkeze etkisidir. Açe'de eğitim görmüş meşhur Osmanlı asıllı alimlerden birisi de Baba Davud'dur. Baba Davud muhtemelen 1650 yılından sonra dünyaya gelmiştir. Beydavi Tefsiri'nin giriş bölümünde Baba Davud'un Singkili'nin öğrencisi olduğundan söz edilmiş ve soy ağacı şu şekilde verilmiştir: Baba Davud bin İsmail bin Ağa Mustafa bin Ağa Ali Er-Rumi. Doğum ve ölümüne dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır ancak 1650-1750 yılları arasında yaşadığı tahmin edilebilir, çünkü öğretmeni Abdurrauf as-Singkili 1615-1750 yılları

arasına yaşamış ve 1661'de Arabistan'da eğitimini tamamladıktan sonra Açe'ye dönmüştür (Özay, 2011: 42).

Baba Davud'un Açe'ye nasıl ulaştığına dair farklı görüşler mevcuttur. Azyumardi Azra'ya göre Baba Davud Açe sultanlığı'nın kendisini Portekiz'e karşı savunması için Osmanlı'nın gönderdiği askerlerden biri idi. Fakat Abdullah Shagir bu görüşü eleştirmiştir ve Kadiri tarikatının şeyhi olan ve Türkiye'den Açe'ye gönderilen İsmail er-Rumi (ö. 1631/1643)'nin Baba Davud er-Rumi'nin babası olduğunu düşünmektedir (Özay, 2011:43).

Baba Davud Banda Açe'nin Di Leupe adlı bölgesinde öğretmeni Syiah Kuala ile işbirliği içinde bulunduğu Dayah'daki yönetim hizmetinden adı Teungku Chik di Leupe olarak da bilinmektedir. Syiah Kuala'nın Baba Davud'un Dayah Leupu'yu idare etmesini istediği biliniyor (a.g.e). Baba Davud Şeyh Abdurrauf as-Singkili tarafından özel hat ile yazılmış bir Kur'an nüshası miras edinmişti. Baba Davud Dayah'ı idare etmesindeki başarısı ve Kuran mealini bitirmedeki katkısından ötürü Şeyh Abdurrauf'un önde gelen bir öğrencisi idi (a.g.e).

Singkili Açe'nin en itibarlı alimlerinden ve Baba Davud ise onun en iyi öğrencisi sayılmaktadır. Baba Davud *Turjumanul Al-Mustafid* adlı ilk Malay dilinde yazılan Kur'an tercümesini ve Kuran yorumlarını içeren kitabını bitirmede öğretmenine yardımcı olmuştur. Bu çalışmanın Malay dünyasında İslami ilimin gelişmesi açısından önemi büyüktür ve ilk olarak İstanbul'da basımı yapılmıştır (Özay,2011: 44).

Baba Davud'un kendi eseri olan *Risalah Masailal Muhtadi li İkhwanil Muhtadi* (Yeni Başlayan Kardeşler için Doğru Yol Rehberi) adlı kitabı yaklaşık üçyüz yıl boyunca Açe okullarında ve Malay dünyasındaki diğer okullarda temel eser olarak öğretilmiştir. Eser Javi dilinde yazılmış o zamanın meşhur metodu olan soru cevap diyalogu şeklinde yazılmış ve genelde Arapça bilmeyen ilk senelerde okuyan öğrenciler için temel islami bilgiler içermektedir. Bu eser içeriğindeki herhangi birşey değiştirilmeden bir dereceye kadar halen günümüzde kullanılmaktadır ve iman, ibadet ve diğer konularda islami bilgi aktarımı için kullanılmaktadır (Özay, 2011:45).

Baba Davud gözetiminde birçok meşhur alim eğitim görmüştür bunlardan ikisi; Nayan El-Bağdadi ve Muhammad Zain'dir. Al- Bağdaki eğitimini Dayah Leupue'de Baba Davud gözetiminde almış ve sertifikasını aldıktan sonra Baba Davud tarafından Seulimum'da bir İslami eğitim merkezi açması için teşvik edilmiştir. Bu adımla Baba Davud bölgede İslami eğitim merkezlerinin ortaya çıkışının arkasındaki güç olarak görülmektedir (Özay, 2011: 46). Baba Davud'un türbesi günümüzde Penaoyung'da Di Leupue camisinin önünde yer almaktadır. Ancak 2004 yılında vuku bulan Tsunami felaketinde ciddi bir hasar görmüştür. Neyse ki yerel halk Tsunami

sonrasında Baba Davud'un türbesini tesbit etmiş ve daha sonra yabancı sivil toplum kuruluşlarının yardımı ile yeniden inşa edilmişti (a.g.e). Günümüzde Baba Davud'un soyundan gelen Açe'de yaşayan biri bulunmamaktadır, ancak Patani'de meşhur bir alim olan Şeyh Davud bin İsmail bin Cavi el- Patani'nin Baba Davud'un soyundan geldiğine inanılmaktadır. Baba Davud'un tanınıp birçok yazma eserde kaydedilmesinin sebebi Singkili'nin öğrencisi olmasından kaynaklanıyordu bu yüzden Baba Davud muhtemelen Açe'de yaşayan ya da eğitim gören Osmanlı alimlerden oluşan buzdağının sadece bir ucudur (Özay, 2011: 47).

18. yüzyıldan itibaren Osmanlı ve Güneydoğu Asya arasındaki resmi ve gayriresmi ilişkilere dair yeterli kayıt bulunmamaktadır, güneydoğu Asya'dan Mekke'ye giden hacılara dair kayıtlarda yeterli değildir ki Açe ile de aynı durum söz konusudur. Güneydoğu Asya ve Hint Okyanusundaki Avrupa faaliyetlerinin hakimiyetinin bu durumdan sorumlu olduğu söylenebilir. Ancak Avrupa'nın hakimiyeti hacılara dair kayıtlardaki eksikliğin nedeni olamaz bu yüzden bu dönemdeki Açe Osmanlı ilişkilerinin keyfiyetini anlamak için tamamen var olan kayıtlara dayanmak doğru değildir. Kayıtlara dair verilerin eksikliği ilişkilerin de eksik olduğu anlamı çıkarmak son derece yanıltıcı bir sonuç olabilir (Peacock, 2015:12).

Osmanlı ve Açe arasındaki devletlerarası ilişkilerde kayda geçmiş raporların eksikliğinin yanında, Osmanlı'nın genel olarak Güneydoğu Asya özellikle de Açe ile olan ilişkilerine dair birçok farklı delil bulunmaktadır. Cava Prensi Diponegoro (1785-1855) Osmanlı Sultanı 1774-1789 yılları arasında hüküm sürmüş Abdulhamid'den esinlenmiş bir isme sahiptir; *Ngabdulhamit*. Ayrıca, Cava lideri Mangkubumi 1754-5 ile Hollanda arasındaki çatışmada aracı görevi gören 'Rum Sultanı'nın elçisi olduğunu idda eden bir Türk ismine sahip İbrahim adlı kişiden Cava ve Hollanda dillerinde birçok kayıt mevcuttur. Açe Sultanı'ndan Danimarkalı Tranquebar valisine gönderilen Arapça mektupta da 17. yüzyılda Açe tarafından daha önce hiçbir şekilde kullanılmamış olan Osmanlı aracı olan *elevatio* kullanılmıştır (Peacock,2015: 13).

Böylece, Osmanlı ve Açe arasındaki devletlerarası ilişkilere dair döküman eksikliğine rağmen Güneydoğu Asya'ya özellikle de Açe'ye doğru devamlı akan bir Osmanlı etkisi mevcuttu ki bu şüphesiz iki medeniyet arasındaki temasların bir sonucuydu. Ticaret ve Hac sadece çeşitli malların ve Hacıların Açe'den Osmanlı'ya transferi olarak görülemez, bilakis daha önce değerlendirildiği şekilde en önemlisi ilmi bilgilerin aktarıcısı, dini fikir ya da iki medeniyet arasındaki temasları idare eden şahısların alışverişi durumundadır. Daha sonra 19. yüzyılda sömürge hakimiyetlerine karşı Müslümanların radikalleşme merkezi kabul edildiğinden hac gibi faaliyetler Hollanda için büyük bir tehdit arz ediyordu.

Açe'de yer alan Nakşibendi ve Şatariyye gibi tarikatlar da Açeli alimlerle Osmanlı alimler arasında bağlantı kuran *silsile* yani alimler zinciri sistemi ile Açe ile osmanlı arasındaki temasları sürdürmüştür. Fathurrahman (2015) İngiliz Kütüphanesinde yer alan silsile elyazma eserlerinden Osmanlı alimlerinden Kurani ve Açe'de onun soyundan gelenlerin etkisini şu şekilde gözlemlemiştir:

"İncelediğim ondört adet Şatariyye silsile eserlerinden dokuz tanesi diğer Malay öğrencilerin salahiyet zincirinin de öğrenebileceği müşidlerden biri olarak El-Kurani'nin ismini de zikretmektedir. Örneğin, Britanya Kütüphanesinde MS OR. 16767 Açe'li bir bayan Sufi'nin silsilesini içermektedir (Fol. 101v) ve tarih de muthemelen on dokuzuncu yüzyıldır. Bu bayan Süleyman'ın kızı Hamide'dir ve kendisini eğiten şeyhi Zawiyah Tano Abee Aceh Besar, Abd' Al-Wahhab (ö. 1894) onuda eğiten şeyhi Şeyh Muhammad Asad Tahir ki bu kişi El-Kurani'nin üçüncü kuşak torunudur."

Cuma hutbesi de sıkça Osmanlı Halifesinin adına verilirdi (Peacock, 2015:13). 16. yüzyıldan itibaren Raja Rum'un hüviyeti Osmanlı Sultanı'na atfedilmişti (Reid, 2005:3) ve 17. yüzyıldan itibaren Açe'li soylular dahil Sumatralı soyluların gözündeki Osmanlı Sultanının Halife ve Raja Rum'un soyundan gelişi daha büyük bir değer taşımaktaydı. Açe'li soylularının itibarı ve yönetim hakkı için Osmanlı'nın şeceresi merkezi bir rol oynamakta idi. Bu yüzden neseblerini Osmanlı ya da Türk nesebine dayandırmak için soylularının izini sürüyorlardı.

Osmanlı ve Açe arasındaki devletlerarası ilişkilerdeki dökümantasyon eksikliğinin bu dönemde iki medeniyet arasında hiçbir temas gerçekleşmediğine dair bir delil oluşturduğu gibi yanlış bir sonuca götürmemelidir. Osmanlı Açe'nin sosyal ve siyasal yaşamında halen önemli bir role sahipti. Devletlerarası ilişkilere dair kayıtların yetersizliğine rağmen iki medeniyet arasındaki temasların devamlılığını sağlandığını gösteren birçok farklı faktör ve delil mevcuttur.

2.8 Sonuç

Türkler ve Açeliler arasındaki ilişkiler Osmanlı ve Açe Sultanlığı arasındaki devletlerarası ilişkiler başlamadan çok önce hatta muhtemelen bu iki devlet henüz ortaya çıkmadan başlamıştır. Bu ilişkiyi teşvik eden faktör ticareti ve ticaret aynı zamanda genelde Endonezya'yı özelde de Açe'yi İslamla tanıştıran bir aracı idi. Çin, Endonezya takımadaları, Hindistan, Afrika'nın boynuzundan gelen değerli malların Yemen ve Kızıl Deniz'i geçecek Akdeniz bölgesine ve Avrupa'ya ulaştıran bir aracı görevi gören zengin Hint Okyanusu ticaret yolu da Portekiz'in Hint Okyanusunu işgal etme sebeplerinden biri idi. Hac ile birlikte ticaret, oldukça farklı hedeflere sahip çok çeşitli medeniyeti biraraya getiren asıl çekici güç idi.

İkinci bölümde ki değerlendirmelerin ifade ettiği gibi, Portekiz istilasını Hint Okyanusundaki mevcut durumda kaos ortamı yarattı ve birtakım radikal değişiklikler

meydana getirdi. Ancak Portekiz aynı zamanda dolaylı olarak Büyük Açe'nin doğuşunu sağladı ve Osmanlı'nın ilgisini Açe ile ilişki kurmaya yöneltti ki bu olay vuku bulmasa Osmanlı Anadolu'dan yardım dünya ötede yer alan bir bölge ile ilişki kurmayı önemsemeyebilirdi. Bu nedenle Osmanlı ve Açe arasındaki devletlerarası ilişkilerin başlamasını , özellikle de ittifakın oluşmasını ve genel anlamda Sultanlıkların ve Müslüman krallıkların bir dereceye kadar Osmanlı çatısı altında birleşmesini teşvik eden Portekiz'in Hint Okyanusundaki faaliyetleri idi.

Bu aynı zamanda Osmanlı'nın itibarını yükseltti ve müminlerin emiri olarak meşruiyetini güçlendirdi. Sumatra'da Osmanlı Sultanlarının kudretli ve büyüğü İskender Zülkarneyn'in ilk ve en önemli oğlu olan *Raja Rum*'un neslinden olduğuna dair efsaneler anlatılmıştır. Bu, Sumatrada bulunan Sultan ve Kralların soylu neslini Türk Sultanlarına dayandırmalarına neden olmuştur. Genel olarak bu iddia Sumatra'ya göç edip Minangkabau'nun kurucusu olduğuna inanılan Raja Rum'un en küçük kardeşine dayanır ki böyle bir iddia çevredeki sultanlıklar ve krallıklar için seçkin bir zafer niteliği taşımaktadır. Türk Sultanlarının ve Sumatra hükümdarlarının Büyük İskender'in neslinden geldiklerine dair böyle bir iddia'nın inandırıcılığının zafiyeti dikkate alınmadan, buraya göçe eden tüccarlar, zanaatkarlar, uzmanlar ve hatta askerlerin göçü ile Sumatra'daki Türk mirasının varlığı kaçınılmazdır.

Osmanlılar ile ittifak gerçekleştirilmeden önce de Portekiz'in Sumatra'daki gücüne meydan okumakla kalmayıp, hakimiyetlerini tüm adadan silen Açeliler Portekiz için zorlu bir düşman olduklarını kanıtlamışlardı. Osmanlılarla yapılan ittifaktan sonra Açelilerin silah, savaş topu ve savaş malzemeleri yapmalarını olanaklı kılan ve bunlara ek olarak Osmanlı'dan yönetim ve askeri sistemi öğrenmelerini sağlayan askeri yardımlar Açe hükümetinin Endonezya takımadaları ve Malaka Boğazındaki yardımadadaki Portekiz nüfuzunu her daim tehdit eden en güçlü devlet olmalarına vesile olmuştur. Portekiz'in bölgede tutunmasının asıl sebebi ise Açe'ye karşı Johor ve diğer krallıkların ittifakına dayanan siyasi stratejileri idi.

17. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı ve Açe Sultanlığı arasındaki ilişkilere dair belge kayıtlarında bir eksiklik mevcuttur. Ancak kayıtlardaki eksiklik bizi bu dönemde Osmanlı ve Açe arasında herhangi bir temas bulunmadığı sonucuna götürmemelidir çünkü bu iki medeniyet arasındaki temaslar iletişim aracı olarak sadece elçi ve mektup alışverişine dayandırılmaz. Ticaret ve Hac gibi Açe'de Osmanlı ile iletişimi ve Osmanlı'nı nüfuzunun devamlılığını sağlayan farklı iletişim araçları da mevcuttu. Ticaret ve Hac Osmanlı Hicaz'dan Açe'ye çeşitli malların ve hacıların sevkiyatlarına yarayan araçlar görevi göremenin yanında bilgi, göçmen, alim ve fikir aktarımı gerçekleştiriyordu ki tüm bu yönler ticaret ve hac ağını alimler ağına dönüştürmüştür. Bu ağlar Baba Davud gibi Osmanlı alimlerinin Açe İslami enstitülerinde eğitim göremelerine imkan vermişve İbrahim Kurani gibi Açe'nin ilim denizinde etkisi olan Osmanlı alimlerine olanak sağlamıştır.

Bu alimler Osmanlı ve Aeli alimlerin ilişkilerinin son derece kk bir bölümünü yansıtılmaktadır. Baba Davud Ae'nin en büyük alimlerinden biri olan Abdurrauf Singkili'nin ğrencisi olduğu için kayıtlara geçip ismi anılmıştır. Bunların yanında Osmanlı Hicaz ve Ae'deki İslami Enstitülerin kosmopolit yapısı da Osmanlı ve Aeli alimlerin birbirleri üzerindeki etkisini ve aktif iletişimlerini açıklamaktadır.

Ae ve Osmanlılar arasındaki ilişkiler 17. yüzyılda başlayıp 19. yüzyılda Hollanda'nın işgalına kadar süren bir fasıl dönemine girmiş olmasına rağmen ikisi arasındaki gayriresmi ilişkiler hac, ticaret ve alimler ağı ile devam ediyordu. Ae ve Osmanlı ilişkilerini yeniden canlandırma girişimleri dördüncü bölümde incelenecektir.

3. BÖLÜM

SON TEMAS

Batı, 19. yüzyıl boyunca daha önce hiç olmadığı kadar güçlü hale geldi. Bu, elde ettiği fetihler, sömürü ve dünya genelindeki bütün Müslümanların özgürlüklerini tehdit ederek gerçekleşti. Açe, Batılıların Güney Asya'da ele geçirdiği topraklardan geriye kalan son bölgelerden biriydi. Osmanlılar, askeri, ekonomik ve siyasi açıdan zayıftı ve Batı Güçleri tarafından özel bir baskıya maruz bırakılmıştı. Osmanlı, kısa zaman içinde çöküyordu. Bu zayıflık, nüfuzu artan fakat gücü dağılmış ve farkına varılması zor bir kuvvet olan ve her iki devletin de geçici güç odağının kabul etmediği milliyetçiliğin gelişimini gölgeliyordu.

Buna karşın, Anthony Reid, Açe ve Osmanlı'nın iki yüz yıl süren bir fasılının ardından 1840'larda yeniden temas kurduğunu yazar. Yemen, Hadramevt'li binlerce Arap'ın Güneydoğu Asya'ya göç etmesi de iki ülke arasındaki teması sağlayan bir bağ oldu. Temasın yeniden sağlanması, modernizasyon ve milliyetçiliğin büyümesine bir zemin olarak başladı.

Açe, 1837-1838 yıllarının başlarında Açeliler, Mr. Dansart adındaki Amerikalı bir yüzbaşıya bir mektup verdiklerinde de hala temas kurmaya çalışıyordu. Bu, Hollandalıların aynı yıl Minangkabau Batı Sumatra Krallığını kontrol altına almasına bir cevap olarak gelişmişti. Herhangi bir cevap alınmamış olsa da –büyük ihtimalle Amerikalı yüzbaşı mektubu ulaştırmamıştı- dört yıl sonra Açeliler, Osmanlı'ya Fransız Yüzbaşı Kaptan Banguine himayesinde yeni bir mektup göndermek istedi. Bu mektup ta muhtemelen hiçbir zaman ulaştırılmadı. Üç yıl sonra başka bir mektup daha Fransız Yüzbaşı Estilung'a verilerek gönderilmişti. Yine hiçbir cevap alınmadı (Kadi 2011: 164).

Bu mektupların Osmanlı Sultanına hiçbir zaman ulaştırılmamış olmasının muhtemel sebebi Yüzbaşının kendileri gibi sömürgeci olan ortaklarına karşı Açelilere yardım etmek istemeyişi idi. Sömürge ortaklığının sonuçları Hollandalıların Açe'ye yönelik saldırılarına karşı diğer Avrupa ülkelerinin verdiği tepkiler arasında daha detaylı bir şekilde incelenecek. Açeliler, Yemenli bir biber tüccarı ve 1849 yılında Hacca gitmek üzere olan Muhammed Ghauth ile yeni bir mektup daha göndererek önlerindeki sorunu çözdüler. Sultan ona biri Fransızlar ve diğeri Osmanlılar için olmak üzere iki mektup verdi. Mektuplar birçok genel meseleyi içeriyordu. İlki, Hollandalılara karşı maddi yardım, eğer bu mümkün değilse hiç olmazsa diplomatik yardım talep ediyordu. İkincisi, Hollandalılara karşı deniz savaşında kullanmak için Açe için savaş gemisi isteniyordu. Bunun detayları aşağıda incelenmiştir.

3.1 19. Yüzyıl Süresince Açe Sultanlığının Durumu

Açe, sahip olduğu varlık, stratejik konumu ve üstün verimliliği nedeniyle sömürgecilerin 19. Yüzyıldaki arzularından birisiydi. Açe, Nusantara limanının

idarecisiydi ki buranın konumu, Malacca Boğazının stratejik bir noktasıydı. O zamanlar, büyük çapta biber üreticisi idi. Bütün bu nedenlerden ötürü, Açe Fransız ve İngilizlerin ilgisini çekiyordu ki her ikisi de Açe'yi elde etmek istiyordu. Bununla birlikte İngilizler, daha sonra ilgilerini Açe yerine Penang ve Singapur'a çevirmişti. Fakat Açelilerin özgürlükçü ruhları tarafından engellenmişlerdi (Reid, 2006:62) Francis Light bunu şu ifadelerle tasdik eder:

“Ülke, tarif edilemez biçimde verimli ve geniş nüfusa sahip. İnsanlar, Müslümanlıkta çok sebatkar ve bağlı, mağrur, değişken ve hainler. Orada güvenli bir yerleşim yeri ve avantaj edinmek için bütün öncülerini boyunduruk altına alacak bir güce ihtiyaç olacaktır. (a.g.e)

Light'ın iddiaları arasındaki önemli bir hakikat, Açelilerin dindar olduğu gerçeğidir. Bugüne dek Açeliler dindarlığa olan yakınlığı ile bilinir. Yaşanan olayların da gösterdiği gibi, dinlerine bağlılıkları Avrupalıların onları kolonileştirmesine engel olmuştur. Bu bağlılığın nasıl sergilendiğini kanıtlayan muasır örnekler de var. Açeliler, bölgedeki diğer Sultanlıklara kıyasla Avrupalılarla işbirliği yapmayı istememeleri ile bilinir. Bireysel bazda bir Açeli kendisiyle muamelenin zor olması ile tanınır. Açe'de bir üs edinme kararı bu yüzden riskli ve masraflı olarak görülmüştür. Bu sebepten ötürü Açe bir başına bırakılmıştır.

İlişkilerdeki fasıla sürecinde Açeliler, İskender Muda'nın yönetiminde önemli değişikliklere maruz kalmıştır. Önemli bir husus ise İskender Muda'nın saltanatı süresince zeametın artık Sultanın izni olmadan *uleebalang*'tan miras olarak verilebiliyor olmasıydı. Bu, artık Sultan'ın vergi veya kontrol gücüyle alakalı ciddi bir değişiklik demekti ki bu da gerçek gücün *nangroe* olarak adlandırılan biber ihracatı limanının kontrolünü elinde tutan *uleebalang*'ın elinde olduğu anlamına geliyordu. *Uleebalang* Sultan'a vergi veriyor gibi görünse de Sultan'a itaat etmiyordu.

Diğer bir takım büyük değişiklikler de Açe'nin art arda gelen dört Kraliçe tarafından yönetildiği 1641-99 yılları arasında yaşandı. Bu değişiklik ise Malayca'nın mahkeme ve yönetim dili olmaktan çıkarılmasıydı. Bir sonraki nesilde İslami yazıt ve kaynaklar, Malayca yerine Açe diline çevrilmeye başlandı. Bir tercüman, bunun şu anda çok az sayıda kişinin Malaycayı anlıyor olmasına neden olduğunu yazmaktadır.

3.2 19. Yüzyılda Osmanlı'nın Durumu

18. yüzyılın sonlarında Osmanlılar, zayıf ve çözülmüş bir hale sahip bir imparatorluktu. Osmanlı İmparatorluğu kağıt üzerinde Cezayir'den Yemen'e, Bosna'dan Kafkaslara ve Eritre'den Basra'ya kadar olan toprakları kuşatıyor olsa da pratikte İstanbul Hükümeti Anadolu ve Rumeliyi kontrol ediyor ve diğer yerlerdeki kontrolü zayıf olduğu için İmparatorlukta ademi merkezîyetçi sistem genişliyordu. (Hanioğlu, 2008: 7).

Zengin bir bölgeyi yöneten bir Vali, kendi askeri ve idari tarzını geliştirebiliyordu. Bu da kağıt üzerinde aynı gibi görülen kuruluşların pratikte farklı olabileceği anlamına geliyordu. İmparatorluğun Arap ve Afrika topraklarındaki kontrol kabilelerin sadakatine dayalıydı.

Osmanlıların 15. ve 16. yüzyıllarda elde ettiği geniş topraklar her yandan gelen dış tehditlerle karşı karşıyaydı. Önemli bir nokta da rakip Avusturya ve Rusya İmparatorluklarının Osmanlı'yı Avrupa'daki topraklarında zayıflatıyor olmasıydı. Kırım Hanlığının kaderi ibret vericidir. 1774'te Osmanlı ile Rusya arasında imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması ile bağımsızlığını elde ettikten yalnızca 9 yıl sonra Rusya tarafından ilhak edildi (a.g.e). Osmanlı Merkezi, İstanbuldaki Fener Rum imparatorluk memurlarına bu pozisyonu bahşedince yerel voyvodalar, Eflak ve Moldova'yı 1715-16'ya kadar Osmanlı adına yönetti. Yabancılaştırılmış bu eyaletler daha sonra merkez hükümetin satılan her bir buğday tanesi ve hayvanın ticaretinde belirlenecek ortak fiyat kararı ile daha kötü bir hal almıştı.

Küçük Kaynarca Anlaşmasınının 16. maddesi, Rusya'yı Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan bütün Ortodoksların koruyucusu olarak tanımlamakla Rusya'nın Ortodoks halk ve yerel soylular nazarındaki prestijini de artırmış oldu. Bu, Ortodoks inancının, İmparatorluk içerisinde imtiyaz kazanmasını sağladı. 1790 yılında Osmanlı'ya sunulan bir dilekçede diğer taleplerin arasında bir de Osmanlı'nın kendilerine kendi yerel adetlerine göre yöneticiler seçme hakkı vermesi isteniyordu. Osmanlı, sunulan bu taleplere 1792 yılında somutlaşacak bir takım resmi imtiyazlarla karşılık verdi ki bu, aynı zamanda imparatorluğun merkezi ile eyaletler arasındaki ilişkiyi yeniden düzenlemiştir (Hanioglu, 2008: 8).

Birçok değeri barındıran kozmopolit yapısıyla bilinen ve vergi veren diğer önemli bir kent olan Ragusa, Napolyon savaşları ile Fransa tarafından ilhak edildi ve ardından Viyana Kongresi'nde Avusturya İmparatorluğuna bırakıldı. Bu, Osmanlı'nın Ragusas ile olan kazançlı ticari bağlarını ebediyen kopardı. (a.g.e).

Osmanlılar, eski yönetim sistemini Arap Eyaletlerinde, fethin ardından entegrasyonu kolay sağlamak için muhafaza ettiler. Kuzey Afrika'nın fethi, Barbaros Hayreddin'in Sultana biat etmesi gibi Berberilerle beraber yürütülen birçok aktiviteye sahne oldu. Bu Osmanlı'nın Kuzey Afrika Vilayeti'nin sınırlı bir özerklik taşıdığı anlamına geliyordu. Tunus ve Cezayir, Osmanlı Devleti'nin yerel ordulardan oluşturduğu yeniçeri komutanlarınca yönetiliyordu. Bu komutanlar kendilerini giderek daha güçlü zannettiler ve en sonunda kendilerini 1582 yılında Tunus'ta ve 1670 yılında da Cezayir'de Vali konumuna getirdiler.

Tunus merkezi valiliğinin Ramazan Bey yönetimi altında yeniden restore edilmesi için bir girişimde bulunuldu. Bu, valiliğin kendisine miras yoluyla kaldığı Ramazan Beyin yakın adamlarından Hüseyin Bey tarafından gerçekleştirildi ki Hüseyin Bey tarafından kurulan yeni sistem, Osmanlı'nın vilayet üzerindeki kontrolünü yavaş yavaş zayıflattı. Tunus, Osmanlı merkezi hükümeti ile bağı

gevşemiş bağımsız bir vilayet halini aldı. Fransa, 1830'da Cezayir'i sömürge ve 1881'de de Tunus'u mandası haline getirince durumun vahameti ve Osmanlı'nın Batı saldırılarına karşı direnişte gösterdiği yetersizlik, 19. Yüzyılda daha belirgin hale geldi. Buna rağmen Osmanlı, Tunus'u kendi özerk bölgesi ve Cezayir'i de kendi vilayeti olarak tanımaya devam etti (Hanioğlu, 2008: 9).

Karamanlı Ahmed adındaki bir yeniçeri 1714 yılında Trablus'un valisi olduktan sonra babadan oğula geçen valilik sistemini kurarak yüzyıldan fazla süredir devam eden sistemi sonlandırmış oldu. Vali, *EmirulMu'minin* namıyla anılmaya başlandı (Hanioğlu, 2008: 9). İbrahim Paşa bu nedenle Kanuni Sultan Süleyman tarafından infaz ettirilmiş olmasına karşın, Sultanların Trablus ile İstanbul arasındaki ilişki temellerini değiştirememiş olması, Osmanlının zayıf olduğu gerçeğini gösterir.

18. yüzyılın bitmesi ile beraber Mısır'da bulunan yerel Memlûklüler, bürokratik pozisyonların neredeyse tamamını elinde bulunduruyordu. Memlûklülerin lideri *Şeyh El Beled* (kentin lideri) olarak atanmıştı ve Mısır'daki gerçek gücü Osmanlı valisinin varlığına rağmen elinde bulunduruyordu. Bonapart'ın 1798'de Mısır'ı işgal edişi ayrılıkçı eğilimi beslemiş ve bağımsız Mısır'ın kuruluşu ile sonuçlanmıştı (Hanioğlu, 2008:11).

Bugünkü Sudan ve Eritre topraklarını kapsayan Etiyopya Vilayeti, Osmanlı tarafından Portekizlilerin Afrika ve Kızıl Denizdeki faaliyetlerini kontrol altında tutmak için 1555 yılında oluşturulmuştu. Bölgenin büyük bölümü 19. yüzyılın başlarında Etiyopya İmparatorluğu tarafından ilhak edilmişti. Sonuçta bölge, Mesava, Sevakin ve çevresinden ibaret kaldı. Bu Vilayette vergi olarak yıllık 3300 İspanya doları veriliyordu ki bu valinin maaşı kadar bile değildi (a.g.e).

Sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğunun 15. ve 16. yüzyıldaki halinden çok uzak, zayıf olduğunu söyleyebiliriz. Osmanlı, genelde yerel yöneticiler ve saygın kişiler tarafından yönetilen dışarıdaki toprakları üzerindeki hakimiyetini kaybediyordu. Avrupa'daki dış düşmanların, özellikle de Rusya ve Avusturya'nın uyguladığı siyasi, ekonomik ve askeri baskılar durumu daha da kötü hale getirdi. Bu süreçte İslam ülkeleri, Avrupa emperyalizmi ve sömürgeciliğine karşı Osmanlı'dan yardım istiyordu. Osmanlının zayıflığı, Osmanlıları bir takım zorluklarla karşı karşıya getirmişti. Dindaşlarına yardım etmek isteseler de zayıflıkları bunu olanaksız kılıyor ve herhangi bir ihlal nedeniyle artacak Avrupa nefreti riskini artırıyor.

3.3 Anglo-Hollanda Anlaşması (Londra Anlaşması) ve Etkileri

Ada ve bugün Endonezya ve Malezya olarak bilinen bölge, Birleşik Krallık ve Hollanda arasında tartışma konusuydu. Bu tartışma, Hollanda ve İngiltere'nin hırslarını kontrol altında tutan bir güç dengesi oluşturdu ve yerel bazı küçük Krallık ve Sultanlıklara yaşama hakkı tanıdı. Napolyon Savaşları sonucu Hollanda'nın Güneydoğu Asya'daki bazı toprak parçaları İngilizlere kalmıştır. Bununla birlikte, İngilizler 1803 yılında bu toprakları geri iade etme kararı aldılar. Bu, iki taraf arasındaki ilişkileri geliştirdi ve 1814 yılında imzalanan Anglo Hollanda

Anlaşmasına temel teşkil etti. Sir Stamford Rafles ve Johor (Dar'ul Tazim) Sultanı arasında imzalanan anlaşma ile İngiltere Singapur'u kurunca gerilim yeniden canlandı. Hollanda, Johor Sultanı'nın kendi etki alanlarında olduğunu belirterek itiraz etti. Bu nedenle 1824 yılında her ülkenin etki alanını şekillendiren yeni bir anlaşma hazırlandı.

İngilizler, diğer şeylerin arasında Sumatra'ya yönelik talebinden vazgeçti ve burasını Hollanda'nın etki alanının bir parçası olarak kabul etti. Ancak bu durum, İngiltere'nin 1819 yılında Açe ile yaptığı ve Açelilerin İngilizlerin rızası olmadan yabancı müttefikler edinemeyeceğini düzenleyen anlaşma ile ters düşüyordu. Bu anlaşma karşılığında İngiltere Açe'nin bağımsızlığının sürdürülmesi için Sultan'a askeri destek sözü vermişti. Bu sorun, İngilizlerin Hollandalılara, "İşgal etmeden de Açe'yi idare edebilecekleri" yönündeki tavsiyesiyle çözülmüş oldu.

Bu koşullar bir süre devam etti. Ancak 1871 yılında İngiltere Hollanda ile yeni bir anlaşma imzaladı. Buna göre İngiltere'nin Açe için askeri korumasından vazgeçeceği; Afrika'nın Altın Sahili'ndeki Hollanda kolonileri karşılığında Hollanda'nın Sumatra'daki tüm nüfuzunu kabul edeceği, iki ülke arasında karara bağlanıyordu. Bu son anlaşma Açe'yi işgal etmesi için, İngiltere'nin Hollanda'ya yaktığı bir yeşil ışık olarak görülüyordu. Hollanda'nın verdiği tek imtiyaz, serbest ticareti ve tüccarların korsanlardan yana güvenliğini garanti altına alması oldu. Dış baskıdan böylece özgür kalmak, Hollanda'ya Açe'ye karşı savaşma fırsatı vermişti.

3.4 Açe'nin Hollanda'nın İlerleyişine Tepkisi

Daha önce ifade ettiğimiz gibi Açe 1837 yılında Osmanlılara elçiler yollamıştı ve bu Hollanda'nın Minangkabau'yu işgal etmesiyle ayna zamana denk geliyordu. Bu mektuplar, Cava'nın işgaliyle başlayan süreçte Hollanda'nın etkisi altında kalan Müslüman ülkelerin kaderini detaylarıyla anlatıyordu. Mektuplar, İngiltere'nin 1819 yılında Açe'ye askeri yardım sözü vermesinin ardından yollanmıştı ve Açeliler ile İngiltere arsındaki anlaşmaya tümüyle tersti. Ancak İngiltere'nin pozisyonu da, Hollanda ile 1824 yılında imzaladıkları anlaşmayla tutarsız görünüyordu (Reid, 2006).

Açe'nin askeri kabiliyetleri, en azından karada çok silik değildi ancak demir zar onlara karşıydı. Hollanda'nın önemli teknolojik avantajı ile Avrupalı ve Asyalı kaynaklardan asker toplayabilmeleri gibi, insan gücü çekmek konusunda üstünlüğü bulunuyordu. Açeliler Hollanda'ya karşı İngiltere'nin de kendilerine destek vermeyeceğini anladılar. Bunu Hollanda'nın Sumatra'ya sokulmasının ardından Açe'nin gösterdiği tepkiden anlayabiliyoruz. Sultan Fransızlar, Amerikalılar ve Osmanlılara mektup yolladı ancak Birleşik Krallığa yollamadı (Kadı, 2011).

Avrupalılardan yardım arayışı Açe tarihinde olağan dışıdır. Açe'nin bu olayda Avrupalılara ulaşmaya çalışması bir aciliyet hissinden ve Hollanda'nın Sumatra'ya sokulmasıyla başlayan umutsuzluktan kaynaklanmaktadır.

“...Hollanda ya da Flemenk olarak bilinen Hıristiyan grup geldi ve Sunda adasına girdi. Oranın sultanının rızasıyla, her yıl belirli bir miktar kâr payı karşılığında yerleşmeye izin aldılar; ta ki kurnazca ve hileyle yavaş yavaş orada güç sahibi olana kadar.” (Kadı, 2011: 266)

Savaş davullarıyla Hint Okyanusu’na giren ve çevre Sultanlıklardan çok fazla dikkat ve nefret çeken Portekiz’in aksine Hollandalılar Endonezya takımadalarına İngilizler gibi girdiler; ticareti kılıf olarak kullandılar. Sömürüleri aşamalıydı ve yeterince güçlü bir garantiye erişene kadar çok fazla dikkat çekmediler. Yerel Sultan’ın izniyle yasallaştırılan koloniler kurdular ve sonrasında iç – dış parçalanmaları kullanarak yavaş yavaş gücü ele geçirdiler; öyle ki Sultan Mansur bunun kurnazlık ve hilekarlık stratejisi olduğunu belirtmişti. Bundan dolayı Açe Hollanda ya da İngiltere’ye, Portekizlilere gösterdiği düşmanlıkla eşit düşmanlık göstermemiştir.

“Her yıl [Hollanda] geri kalan bölgelerle birlikte tüm adayı alana kadar [Cavalıları] daha da azalttı.” (a.g.e.)

Aslında Hollanda’nın Cava’da kontrolü nihayetinde ele geçirmesi yüz yılı bulmuştur, 17. yüzyılın başlarında sadece Batavia’da ve yavaş yavaş genişleyen bazı şehir limanlarında hakimiyetleri vardı. Portekiz olayının aksine, Hollanda’nın Endonezya’daki mevcut krallıklara savaş açtığına dair açık belirtiler yoktu. Genişlemenin büyük bölümünün nedeni vardı; her ne kadar ‘halkı baskıdan ve geri kalmışlıktan kurtarmak için ahlaki görev’ gibi klişe olursa olsun, sebepler mevcuttu (Vickers,2005: 14).

“Onların sultanlarını yakaladılar ve kendilerine her konuda uyanların ise, krallıklarında kalmalarına, onlardan [Hollanda’dan] bir maaşla izin verdiler, ancak kendi insanlarını yargılama hakları bile olmadan. Sonrası için onları halklarını aşağılamaya zorladılar ve tüm gün süren ağır iş koşullarına zorladılar. (a.g.e)

Yukarıdaki mektup Hollanda’nın bölgeyi yönetirken nasıl da kurnaz bir stratejik yaklaşıma sahip olduğunu gösteriyor, mevcut Krallıklar kaldırılmamış ya da işgal edilmemişti, aksine ondan “yönetimde” bırakılmıştı. Hollanda doğrudan değil yerel güç aracılığıyla yönetiyordu. Çoğu durumda Hollanda’ya karşı olmak, yasal olarak tayin edilmiş hükümdara; Sultanlara, Rajalara, vb, karşı çıkmak anlamına geliyordu, zira Hollanda baskı kuran değil milletin koruyucusuydu. Mesele daha da karışık bir hale geldi ve toplum içinde parçalanmaya neden oldu, Hollanda’nın gerçek rolü o zamanlar şüpheli bir konuydu.

Durumu daha da karmaşık hale getirmek için Hollanda kendi *şeyhül İslamını* bile atadı: Said Osman. Hollanda Said Osman'ı, 1897'de Batavia *müftülüğüne* terfi ettirdi ki bu Hollanda'nın isyanlar başgösterdiğinde sömürgeci devletin meşruiyetine meydan okuyanlara karşı fetva yayınlayıp yazılar yazarak imadına yetişen yerel huzuru sağlamak için son derece önemli bir role sahipti. Örneğin Hollanda'nın atadığı Batavia Müftüsü Said Osman'ın koloni hükümetine desteği, hükümeti müminlerin gözünde mübarek bir hale getiriyordu. Cuma hutbelerinde Hollanda kraliçesi için dua edecek ve koloni idarecisinin iyiliğini isteyecek kadar işi ileri götürmüştü (Laffan, 2007: 87).

Bütün bunları göz önünde bulundurarak, Hollanda ve Portekiz'in kolonyal güçleri arasındaki farkı ayırt edebiliriz. Portekiz Hint Okyanusu'na reconquista (yeniden fetih) yaklaşımıyla girmiştir. Her türlü barış müzakeresini reddettiler, zira bu kendi dindarlıklarıyla çelişiyor gibi görünecekti ve Doğu'ya bir tüccar olarak değil ancak Müslümanların açık düşmanı olarak girdiler. Bu da sonucunda Açe gibi güçlü bir sultanlığı, Endonezya kıta parçasında Portekiz etkisi ile fedakarca savaşmaya yönlendirecekti.

Öte yandan Hollanda Endonezya kıta parçasına ticaret için girmişti. Ticaret merkezi açmış ve kendi ticaret merkezlerini kurmaya hak kazanmak için yıllık olarak ücret ödemek gibi yerel yönetim yapısıyla uyumlu görünüyorlardı ki bu Portekiz'in asla yapmayacağı bir şeydi. Daha sonrasında yerel yönetim yapısı ve politikası konusunda yeterince bilgiye sahip oldular; etkilerini ve güçlerini Krallık çevresinde yavaş yavaş ve yasal yollarla yaymak için, Krallıklar arasındaki savaşı ve hanedan kavgalarını dikkatlice kullandılar.

Minangkabau'da gelenekçi grup (Kaum Adat) ile dinci grup (Kaum Padri) arasında süren iç sivil savaş zamanında, Hollanda gelenekçileri dinci gruba karşı davet ederek açıkça müdahale etti. Minangkabau'nun dini lideri ve soylularının Açe'ye mektup göndererek Hollanda karşısında yardım istediği 1873 yılında Minangkabau'yu işgal ettiler.

“Onlar [insanlardan] bazılarını asker yaptılar, bazılarını hamal yaptılar, bazı kadın ve erkekler tarım ve temizlik işlerinde ağır işlere zorlandılar.” (Kadı, 2011: 266)

Kendine özgü bir şekilde, Endonezya'daki Hollanda popülasyonu sayı olarak çok küçüktü; bundan dolayı Endonezya'daki askeri kuvvetleri büyük oranda yerel insan gücünden oluşuyordu. Hali hazırda neferler olarak Hıristiyanlık dinine geçen Ambonez ve Manadonez askerleri kullandılar. Bunlardan başka, zaten kontrollerinde olan Sultanlar ve Rajaların eliyle, yerel askerleri kullandılar. Endonezyalılar aynı zamanda, Hollanda'ya fayda sağlamak için *tanam paksa* denen, insanlık dışı ağır iş koşullarına katlanmak zorunda kalıyorlardı.

"Onlardan her birine belirli bir miktar ceza kesmişlerdi ve onları hacdan alıkoyuyor, iki kutsal camiye gelmelerini engelliyorlardı. Eğer birisi hac yapmak isterse, 50 Maria Theresa gümüş madeni parası verene kadar ona izin vermiyorlardı. Eğer onu ödemeyi reddederse ve gizlice hacca giderse, döndüğünde onu zincire vuruyorlardı." (a.g.e.)

Hollanda Endonezyalıları hacca gitmekten alıkoymaya çalıştı, çünkü hacı yasaklamak imkansızdı. Bunun yerine merkezileştirdiler ve hac için daha sıkı kurallar getirdiler. Bu, Mekke'nin Müslümanlar için, kendi kolonyal sahiplerine karşı ayaklanacakları uluslararası bir komplonun beşiği olduğuna inandıkları içindi (Laffan, 2007: 39).

Mektup, Hollanda'nın Endonezya kıta parçasında büyük bir alana yayıldığını ve şu anda Sumatra'da Açe'ye doğru sokulduğunu ve Ada'da Açe'den sonra en güçlü İslami yönetimlerden olan Minangkabau'yu işgal ettiğini haber veriyordu. Rapor ayrıca dini liderler ile Minangkabau'nun soylularının, Minangkabau'nun 1837'de düşüşünden sonra Açe'nin yardımını istediklerini bildiriyordu. Bu ayrıca Açe'nin diğer Sultanlıkların nezdindeki önemi ve prestijini de gösteriyor. Açeliler talep ile ilgili olarak komutanlar ve soyluların katılımıyla toplantılar düzenlediler, Hollanda'nın nihayetinde Açe'yi hedef almasının sadece an meselesi olduğunu anlamışlardı.

"Böylece bütün [savaş] komutanlarıyla ve Açe'nin soylularıyla bu konu üzerinde müzakere ettim ve komutanlar bana şunu dediler: 'Şu mevcut zamanda Hollanda ile savaşın eşiğindeyiz ancak Hollanda'nın savaş gemileri var bizim ise yok, daha da ötesi bizler Rum Sultanı'nın yönetimi altındayız, herhangi bir şey yapmadan önce

majesteleri, lordumuz Rum Sultanı'na mektup göndermeli, onun desteğini istemeli ve içinde Türk askerlerinin bulunduğu yeterli sayıda savaş gemisi göndermesini istemeliyiz.” (Kadı, 2011: 263)

Yukarıdaki paragraf Sultan Mansur'un Osmanlı meslekdaşı Abdulmecid'e 1849 yılında gönderdiği Malayca mektuptan alınmıştır. Mektup, Açe'nin Osmanlı'nın askeri yardımına ihtiyacı olduğundan bahsetmekte, Osmanlıların Türk askerleri ile dolu gemileri kendilerine göndermeleri talebini içermektedir. Bu hislerin geniş bir çevrece paylaşılması Sultan'ın soyluları arkasına aldığı bir göstergesidir. Açelilerin durumunun umutsuzluğunu, Osmanlı yönetiminin bağımlıları olarak yardım talep etmekteki istekliliklerinden de anlaşılıyor.

Bununla ilgili daha fazla delil, mektubun yapısında da bulunabilir. Diğer Malay milletlerinde gönderenin mevkisinin ayrımı mührün dikey şekilde vurulması ile gösterilirdi ki mührü daha alt bir pozisyona yerleştirmek, mektubu gönderenin alıcıya nazaran daha düşük bir mevkide olduğunu, daha üst bir pozisyona yerleştirmek ise mektubu gönderenin alıcıya nazaran daha üst bir mevkide olduğunu belirtmektedir. Ancak Açe'de göndericinin mevkisi yatay olarak vurulan mührüde, üst sağ köşenin daha üst mevkiyi ve üst sol köşenin ise daha düşük mevkiyi belirttiği biçimde yerleştirilirdi. Açe'den gönderilen mektuplarda mührüler en üst sol köşede yer almaktadır ki bu onların tabi statüsünde yer aldığını göstermektedir (Kadı, 2011: 165).

Buna ek olarak, İskender Muda zamanından beri kullanımda olan bir ünvan olan Johan Berdaulat ('Galip Hükümdar')'ı kullanmak yerine tabinin emirine kullandığı bir ünvan kullanmıştır. Bu durumda, 'Aferdersiniz, Majesteleri, hürmet ediyor ve af diliyoruz, af ve binlerce kez af diliyoruz' anlamına gelen *Ampun tuanku sembah ampun, ampun beribu kali ampun* ifadelerini kullanmıştı. Bu hitabet sonrasında Osmanlı ve Açe arasındaki ilikin emirin tabisi arasındaki ilişkisi şeklinde vurgulamaktadır (a.g.e).

Osmanlıların tercih edilen seçenek olmasına rağmen Açe tedbiri elden bırakmadı ve diğerlerine de başvurdu. 1840 yılından olan bu mektup, Fransa Kralı I. Louis Philippe 'e şöyle yazıldı:

“Hollanda ile savaşmak zorunda kalacağız çünkü krallığımızı istila etmek istiyorlar. Ancak Allah’ın yardımıyla onlara hiç bir şekilde boyun eğmeyeceğiz. Bu konuda bizi endişelendiren konu, Hollandalıların denizdeki kabiliyetleri, oysa bizler orada nasıl savaşacağımızı bilmiyoruz. Bu nedenle biz arkadaşımızdan yardım istemeye geldik... eğer zafer kazanmamıza yardım ederse, ona neresini uygun görürse orada bir üs vereceğiz.” (Reid, 2006: 64).

Bu mektupta Açe Hollanda istilasına karşı direnmekteki kararlılığını ortaya koyuyor. Ancak Hollandalılara denizde karşı koymak için yeterli askeri gücünün olmadığını belirtiyor. Bu, Osmanlılara yolladığı mektupta kullandığı satırla örtüşüyor. Ancak bir telaş içinde Fransızlara, yardım sağlamaları için bir üs ve başka haklar teklif ediyor. (a.g.e.)

Kral I. Louis Philippe’in bu mektuba cevabı zarıftı ve Sultanlık ile iyi ilişkilerin geliştirilmesi dileklerini iletirken, ticaret gemilerinin korunması yönündeki isteğini de vurguladı. Mektup girişimi boşa gitti ancak bölgeye olan ilginin artmasına ve *World’s First Chair of Malay*’ın kurulmasına neden oldu. Bu, Avrupalıların elleriyle Açe’ye ulaşan ilk mektup oldu ve Açe arşivinde, 1874’deki Hollanda istilasına kadar saklandı (Reid, 2006).

Daha önce bahsedilen Muhammed Ghauth’a göre mektup iletilmişti. Onun Fransızca mektubu, şahsen gelemediği için sunduğu bir özürle birlikte, Fransız konsolosu tarafından Kahire’de iletildi. Mektubun içeriği aynı endişeleri ve aynı gemi taleplerini, şimdi Açelilerin onlar için ödeme yapacağı uyarısıyla tekrarlıyordu. Louis Napoleon el uzatacağı Doğulu bir elçinin olması fikrinden hoşlanmıştı, Muhammed Ghauth’un hükümetin davetlisi olarak Paris’e gelmesini istedi. (a.g.e)

Muhammad Ghauth ise bunun yerine, kendi adına ziyareti gerçekleştirmesi için Fransa’da Sidi Muhammed olarak bilinen bir adama yöneldi. Sidi Muhammed Paris’te bir kaç ay geçirdi ve 1853 yılında Açe’ye geri döndü, beraberinde saygılı bir mektup ile onurun kılıcını getirmişti ancak savaş gemileri yoktu. Muhammed Ghauth kendi adına Bâbîâli’de biraz zaman geçirdi. Reid (2006) uygun bir yanıt alınmasına rağmen Açe’nin 1853 yılında Sidi Muhammed’in dönüşünden sonra Fransa ile

temasları durdurmasının sebebinin, Osmanlı'dan gelen olumlu seslere binaen artık gerek kalmadığını düşünmeleri olduğunu ifade etmektedir.

3.5 Osmanlılarla İletişim ve Osmanlıların Sabil Savaşı Öncesi Cevabı

Muhammed Ghauth Bâbiâli'ye ulaştığında, Açe'nin bütün umutlarını omuzlarında taşıyordu. Hollanda gücünü artırıyor ve Muhammed Ghauth'un ziyareti Osmanlı devletinin en üst yetkilileri arasında derin düşünce konusuydu. Muhammad Gauth Hicaz'ın valisi Habib Paşa ile orada iken, Sultan'ın Malayca yazılmış mektubuyla birlikte İstanbul'a gönderilmesini talep eden Arapça bir mektup yazdı. (Kadı, 2011: 175).

Osmanlı'da önemli bir mevkiye sahip olan Habib Paşa fikri olumlu karşıladı, bununla birlikte bir mektupta, Açe'nin Osmanlı Sultanı'nın egemenliğinde bulunduğunu ve bu nedenle onun korumasına tabi olduğunu, ayrıca Açelilerin iyi Müslümanlar olduğunu ve onun yönetimine sadık kaldıklarını not etti. Ancak, Açe'nin vasallığı ile ilgili statünün düşüncesizce onaylanmasının uluslararası anlaşmaları ihlal edebileceği, bu nedenle konunun çok dikkatlice düşünülmesi gerektiği konusunda endişeli olduğunu kabul etti. Vezir-i Azam Reşit Paşa'nın reaksiyonu daha da çekingendi, Sultan'ın kendisinin görüşü de öyle. (Kadı, 2011: 176).

Konuyu görüşmek için Şeyhül İslam'ın konağında 6 Ağustos 1850'de bir toplantı düzenlendi. Meclis hem Mansur hem de Ghauth'un mektuplarını referans olarak kullandı. Bununla birlikte Vezir-i Azam'ın notlarından, Ghauth'un mektubunun öncelikli olarak kullanıldığı görülüyor. Bu da muhtemelen, Mansur'un talebi konusunda Ghauth'un mektubunun daha doğrudan ve açık olmasından ötürü. Heyet, mektubun tarihsel kısımlarıyla ilgilenmedi, bunun yerine pratik meselelerle ilgilendi. Açe Sultanı şöyle diyordu:

“Bizler, Açe bölgesinin halkı, aslında tüm Sumatra adası ahalisi, Devlet-i Âliye-yi Osmâniyye'nin vatandaşları olarak değerlendirildik, nesilden nesile, ta ki merhum sultanımız, [S]ultan Selim Han Ebu'l Futuhat oğlu merhum [S]ultan Süleyman Han

oğlu merhum hükümdarımız Sultan Selim Han zamanına kadar. Bu sultanlık kayıt defterlerinde beyan kanıtlıdır¹.”(Kadı, 2011: 167)

Bu, Açelilerin Osmanlılarla geçmiş etkileşimlerine anlamlı bir şekilde değer verdiklerini göstermektedir, öyle ki olayı, mektupların kopyalarını kendi resmi kayıt defterlerinde saklayacak kadar ileri götürmüşlerdir. Ghauth’un mektubu bize, bu bölüm hakkında ek bilgi sunmaktadır:

“Bunun sebebi şudur ki, benim h k mdarım [Mansur şah] atalarından birinin döneminde, Sinan Paşa savaş botları, çok sayıda [erkek] ve [askeri] ekipman ile Ae’ye geldi. Ae’nin o zamanki sultanı onu karşıladı ve aşırı derecede onurlandırdı. Ona krallığını sundu ve kendini Sinan Paşa’ya itaate adadı. Onu [Sinan Paşa’yı] muhteşem hediyeler, bol armağanlarla l tuflandırdı, bütün bölgede güvenlik ve huzur yayıldı. Bakır Ae’de bulundu, paşa o bakırdan top ve tüfekler yapılmasını emretti. Üzerlerine dökümlerinin yapıldığı gün, döküm ustasının adı, hükümdarımız Selim Han ve Ae’nin yöneticisinin adını kazıdılar. Ae halkına onlardan sanatı öğrenmesini emretti ve onlar da çok sayıda top döktüler. Merhum Sinan Paşa, bütün Sumatra adası ve bölgelerini kontrolü altına aldı. Her bölgeyi bir sultana emanet etti, onlardan her biri de kendi krallığını kurdu. Sonrasında İki Kutsal Mescide doğru gitti ve o zamandan bu yana tüm ada Devlet-i  liye-yi Osmâniyye’nin yargı yetkisine tabi oldu ve ona itaatk r kaldı, nesilden nesile, ta bugüne kadar.” (a.g.e)

Ghauth gerçekte, Sinan Paşa’nın Sumatra’ya geldiğini ve Aeli madencilere doğrudan yardım sağladığını, Aeli tüfek ustalarına Osmanlı toplarının nasıl yapıldığını öğrettiğini iddia ediyordu. Aynı zamanda dönemin sultanının kendini bu yardım karşılığında Osmanlı Sultanı’na adadığını kaydeder. İlginçtir ki toplar ve tüfeklere hem Osmanlı hem de Ae Sultanlarının isimleri kazınmıştı. Benzer bir şekilde Sultan Mansur’un mektubu da Sinan Paşa’nın Ae’ye geldiğini iddia etmiştir.

“Bu büyük, uzun ada, her biri Devlet-i  liye-yi Osmâniyye’ye tabi valileri olan bir dizi bölgeyi içeriyordu. Yine de her valinin, kendi geleneklerine göre sultan ve kral ünvanları vardı, madem her biri kendi bölgesinin halkını yönetmede bağımsızdı, orada kimse ona karşı çıkmıyordu. Onların işleri, her bölgenin sultanını kendi

¹ B.O.A., i.HR. 73/3511, [2].

halkının idarecisi yapan merhum zati âli vezir Sinan Paşa nedeniyle usulüne uygundu.” (Kadı, 2011: 168)

Sinan Paşa 2. Selim tarafından Yemen’deki ayaklanmayı bastırmak için gönderilen bir yetkiliydi. Bunun ardından Sinan Paşa’nın Açe’yi ziyaret ettiğini düşünmek cazip olsa da İsmail Hakkı Kadı bunun pek mümkün olmadığı görüşünde:

“Sinan Paşa’dan bahsedilmesi ilginç. Sinan Paşa 1568-1571 yıllarında Osmanlı Yemen’de büyük bir ayaklanmayı bastırdı. Bu isyan 2. Selim’in Açe’ye göndermeye karar verdiği donanmayı, daha sonra kendisini bastırmak için yön değiştirttiği isyandı (Reid 1969:404). Selim bunun yerine, Açelilere donanmayı gelecek yıl göndereceğine söz verdi (976 H/1568-1569 CE), ancak bunu yapıp yapmadığı arşivlerde kayıtlı değil. Sinan Paşa’nın kariyeriyle ilgili bilgilerimize göre, onun Açe’ye ya da Yemen’in doğusunda Hint Okyanusu’nda her hangi bir yere ayak basmış olması pek olası görünmüyor. Ancak 1580’de vezir-i âzam oldu.” (a.g.e)

En muhtemel görünen olay; Sinan Paşa’nın bir heyet yollamış olması ve delegelerle mektup yoluyla doğrudan haberleşmiş olmasıdır. Zaman içinde olaylar, Sinan Paşa’nın incelemek ve organize etmek için kendisinin bizzat geldiği yönünde bir efsaneye dönüştü. Mektubun ilginç tarihi içeriğine rağmen, konsey Açe’nin çağdaş statüsüne ve onların özellikle Avrupalı güçlerle olan uluslararası ilişkileri ile ilgili detaya daha çok ilgi gösterdi.

Daha karmaşık olaylar meydana geldi, kim olduğu bilinmeyen bir gezgin tarafından, Açe’nin İngiltere egemenliği altında olduğunu bildiren bir mektup Osmanlı’ya ulaştı. Çok geçmeden toplantı sona erdi ve Açelilerin talebinin bir değeri olmakla birlikte, daha fazla incelenmeye ihtiyacı olduğuna karar verildi. Başka bir endişe şuydu ki; Osmanlılar Avrupalı güçler ve Açe’ye olan ilginin farkındaydı, Osmanlı’nın haberinin olmadığı, yürürlükte olan muhtemel anlaşmalar olabilirdi ve bu durum acilen harekete geçmelerini gerektiren problemler doğurabilirdi.

Vezir-i Âzam’ın zabitleri, Güneydoğu Asya’nın politik ve idari yapısıyla ilgili Osmanlı’nın bilgi eksiklikleri olduğuna dair not düştü. Örneğin Vezir-i Âzam Cava’nın aslında Sumatra’nın bir vilayeti olduğunu düşünüyordu. Bu Açe mektubunda kelime anlamı olarak alınmaması gereken fakat Osmanlı’nın başka türlü

algılmak için bir sebebi olmadığından bu şekilde algıladığı iddiası üzerineydi. Ghauth'un mektubunun asıl metni, Mansur Şah'ın "*Cava diyarındaki Açe'nin yöneticisi*" olduğunu söylüyor, bu Güneydoğu Asya'nın bir parçası olduğu iddiasıdır, Cava'nın yönetildiği iddiası değildir. Osmanlı kendi namına olayı daha da araştırmaya karar verdi ve daha fazla bilgi almak için Mekke'de yaşayan Açelilere başvurdu.

Osmanlı Vekiller Meclisi'nin (*Meclis-i Vukela*) kararı, Bâbîâli'ye olan uzaklığı, iletişim zorluğu ve doğrudan iletişimin olmaması göz önünde bulundurularak Açe'nin vasallık statüsünü kabul etmenin hiç bir faydası olmadığı yönündeydi. Ancak meclis aynı zamanda, Osmanlı'nın Halifelik, Müslümanların lideri ve koruyucusu rolü nedeniyle, teklifi reddetmesinin uygunsuz olacağını dikkate aldı. Bu çatışan öncelikler gözönünde bulundurulduğunda, Osmanlılar İstanbul'a davet edilen Ghauth ve heyetinden doğrudan dinlemeye mecbur hissettiler (Kadı, 2011).

Taraflar arasındaki toplantının 25 Kasım 1851'de Meclis-i Vala'da yapılması kararlaştırıldı. Tesadüfen Mansur'un İsmail Efendi ile yolladığı ikinci mektubu da İstanbul'a ulaştı. Ghauth toplantıda, Açe ve civarının coğrafi konumunu göstermek için bir harita çizdi. Harita enlem ve boylam bilgilerini içermediği için meclisi tatmin etmedi ve daha başka kafa karıştırıcı eklemeler içeriyordu. Örneğin Malezya Yarımadası hiç bir sebep yokken Anadolu diye isimlendirilmişti. Hem harita hem de Ghauth'un sözlü ifadeleri nedeniyle resmi yetkililer şöyle yazdı:

"...yukarıda bahsedilen [Mansur Şah] topraklar Sumatra, Cava ve Borneo olarak bilinen üç büyük adayı ve güneyde, Hindistan topraklarındaki Bengal Körfezinin sonunda bulunan bazı küçük adaları ve okyanusun doğu kıyılarında bulunan Cape Malaka'yı kapsıyor." (Kadı, 2011: 177)

Ghauth toplantı boyunca ayrıca, Açe'nin ekonomik ve askeri olarak kendi kendine yettiğini, Mekke'ye yılda 25 bin hacı yolladığını ve Cuma hutbelerinin Osmanlı Halifesi adına okunduğunu vurguladı. Ghauth bunun da ötesinde, Halife'nin Açe'ye kendi paralarını basması hakkını vermesini istedi, Osmanlıların Açelileri

vasalları olarak tanımaları ve askeri eğitim ve ekipman sağlanması karşılığında yıllık bir haraç da önerdi.

Ancak meclis, sadece elçinin talebiyle vasal statüsü vermenin idari olarak doğru olmayacağını takdir etti. Delegelerin, bilgileri doğrulamak için, beraberlerinde üst düzey bir yetkili ile Açe'ye seyahat etmek üzere Yemen'e geri gönderilmelerine karar verdi. Eğer Açe Sultanı samimi ise Osmanlı yetkilisi, Açe'nin vasal statüsünü yasallaştıracak olan evrak ve sembollerini alacak olan Açeli bir yetkili ile geri dönecekti. Bu, ajanları engellemek için gizli tutulmalıydı. Osmanlı Sultanı daha sonra Açeli delegelere, hizmetlerinden ötürü 15 bin Türk kuruşu verilmesini emretti (Göksoy, 2011: 83).

7 Ocak 1852'de, meclis Açe'ye gidecek görevlinin yol masraflarının Yemen devlet hazinesinden ödenmesine karar verdi. Açe'ye gidecek olan yetkili de yine Yemen valisi Mustafa Paşa tarafından seçilecekti. Osmanlılardan, gidecek olan yetkili ve Açe delegesiyle yollanan mektup, Mansur Şah'ın mektubunun Sultan tarafından memnuniyetle teslim alındığını ve Sultan'ın Açe Müslümanlarının güvenliği ve mutluluğunun peşinde olduğunu ilan ediyordu. Mektup ayrıca, elçinin Yemen valisi tarafından atandığını ve bundan sonra Halife ile iletişimin onun aracılığıyla yapılması gerektiğini vurguluyordu. Doğrudan Arapça'ya çevrilen saltanat mektubunun aslı Türkçeydi.

Ghauth'un görevinin sonucu, Sultan tarafından 1850'de verilen; ilki Osmanlı'nın Açe üzerindeki korumasının yenilenmesi, ikincisi Ghauth'un resmi statüsünün onaylanması fermanlarının sonucuyla birlikte oldukça başarılıydı (Reid, 2006: 65). Ancak Osmanlı Sultanı başlangıçta, bölge hakkındaki bilgilerinin eksikliği nedeniyle konuya tedbirli yaklaşmıştı. Bu, konu üzerindeki dikkatli araştırmalarının da sebebiydi. Vezir-i Âzam'ın 1851'deki notlarından anlaşıldığına göre, sürecin sonuna kadar, Sultan'ın görüşü Açe'ye meyilli olsa da, Osmanlı'nın Açe'nin yalvarışına olan tepkisiyle ilgili hiç detay vermiyor. Aynı şekilde, Açe'nin iddiasını ve talebini doğrulamak için Osmanlı'nın bir elçi yollama kararı, her ne kadar bu Osmanlı'dan bir tasdik gibi görünse de, Vezir-i Âzam ve Sultan Mansur arasındaki mektup değiş tokuşundan, görevin devamının izlerinin takip edilebildiğine göre, bu

dökümanların hiç biri Osmanlı'nın göreve ikna olduğunu ve Açe'nin talebini yerine getirmeyi kabul ettiğini göstermiyor. Ghauth Açe ve Osmanlı arasında uzun zamandır yitik olan devletler arası ilişkiyi yeniden canlandırmak konusunda başarılıydı ve görevi tümüyle başarısız değildi çünkü yetkililer ve gayeye iyi niyet besleyenler arasında sempati ve sadakata sebep olmuştu.

Açe'nin talebine Osmanlı'nın cevabı; Osmanlı'nın Açe'ye yardım etmekte politika dışı alanda hiç bir menfaati ve çıkarı olmaması nedeniyle oldukça anlaşılır, Osmanlı Açe'nin meselesine müdahale etmek konusundaki düşüncesini koruyor ve hem talebi reddetmek hem de kabul etmekle ilgili sorumluluğu hissediyordu. Gerçek şu ki bu zamanda Açe'ye yardım etme kararının Osmanlı'ya hiç bir getirisi olmayacağı gibi, Osmanlı'yı daha büyük bir belanın içine sürükleyebilirdi. Osmanlı artık en iyi zamanında değildi, Açe'nin egemenliğini korumaktan bağımsız olarak, Anadolu dışındaki bölgelerde kendi egemenliklerini korumak konusunda bile büyük zorluklar yaşıyorlardı. Bir dizi dış güçler ve rakipler, sürekli aşınmakta olan Osmanlı topraklarına kritik tehdit oluşturuyordu; özellikle Rusya ve Avusturya. Osmanlı'nın karşı karşıya olduğu iç ve dış bütün zayıflıkları ve muhtemelen, hiç bir politik ve ekonomik çıkarları olmadığı halde Açe'yi Hollanda'ya karşı desteklemeleri nedeniyle karşılaşacakları tartıldığında, Açe'nin vasal statüsünü değerlendirme kararları ve Açe'nin teklifine meyilli olmaları çarpıcı. Gelecekte bu kararın kendisi bazı sonuçlar doğuracak, dünyanın pek çok büyük gücünün politik baskısına neden olacaktır.

Osmanlı'nın bu karara muhtemelen İslamcılık ya da Pan-İslamik hareketin yüksek popülaritesi neden olmuştu. Öyle ki işte bu motivasyon aynı duyguyu taşıyan yetkilileri, basını ve halkı, yabancı istilacıya karşı Açe'ye yardım etme fikrini bir hayli desteklemelerine de sebep olmuştu. Hilafet ünvanı da kararı etkilemekte büyük ölçüde rolünü oynadı, zira Müslümanların halifesi olarak Osmanlılar, baskı gören Müslüman kardeşlerini korumak için en azından sembolik bir sorumluluk taşıyorlardı. Vezir-i Âzam tarafından Sultan Mansur'a gönderilen mektupta şöyle deniyordu, '*[bu] İslam toplumu için bir gereklilik olduğu gibi, şanlı Hilafet'in doğal vasfının da [bir gerekliliğidir].*' Ayrıca, Osmanlı'nın belgesi tekrar tekrar Açelilerin

İslam'a olan bağılıklarını ve her Cuma hutbesinde adını zikrettikleri halifeye olan sadakatlarını vurgular. Bu, dînî bakışın olayda büyük rol oynadığını gösterir, öyle ki bu dînî çıkar diğer politik ve ekonomik çıkarların yerini almıştır. Osmanlılar Hollanda'nın saldırısına doğrudan karşı koyamamışlarsa da Açe'nin yalnız bırakılmaması gerektiğini gösteren politik bir hamle yapmışlardır (Kadı, 2011).

Adeta aynı müracaat için, Hollanda tehdidi daha cesur ve tehdit edici hale geldiğinde, bu kez 1868 yılında adeta aynı müracaat için yeniden iletişim kuruldu. Açe Sultanlığı, Hollanda'ya karşı kendi egemenliklerini korumalarına destek vermesi için Osmanlı'dan yardım istedi. Bu fikrin ardındaki figür Seyyip Habib Abdurrahman el Zahir idi. Kendisi Açe'ye 1864'te gelmiş bir Hadrami Arap'tı ve Açe mahkemesinin başına geçene ve Açe camisinde imam olana kadar hızlıca yükseldi. 1868'de, beraberinde 65 Açeli liderin imzaladığı Osmanlı korumasını talep eden bir dilekçeyle Mekke'ye gitti. Daha sonra Yemen valisi aracılığıyla dilekçeyi İstanbul'a yolladı. Dilekçe, Kanuni Sultan Süleyman döneminden Sultan Abdulaziz dönemine kadar Açe'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun koruması altında olduğunu iddia ediyor. Açe hala Osmanlı'nın topraklarına ve askeri ekipmanına büyük değer veriyordu. Açe'nin limanları ve gemileri Osmanlı flotalarını taşıyor ve Cuma hutbeleri, Osmanlı Halifesi'nin adı kullanılarak okunuyordu (Göksoy, 2011). Osmanlı'dan bu ilişkiyi yenilemesini ve yeniden canlandırmasını istediler ve Açe'nin Osmanlı'ya ekonomik olarak bir yük olmayacağını vurguladılar çünkü Açe'nin özellikle biber ticaretinden dolayı, güçlü bir ekonomisi vardı. Ayrıca, vasal statülerinin kanıtı için Açe'ye bir Osmanlı yetkilisinin gönderilmesini de talep ettiler.

Abdurrahman, Açe'nin vasal statüsünün münasip bir şekilde yenilenmesinin detaylı talebini içeren bir mektup yazdı, şimdi kriz hissiyle motive olan Açe, Osmanlı Hükümeti'ni somut bir politik hamle yapması ve vasal statüleri ile ilgili durumu için zorluyordu. Abdurrahman, gönderilmesi gereken yetkilinin, Açe yöneticisi için bir onur kılıcı nişanı getirmesini talep etti. Onuru hakeden Açe soylularına da ayrıca ünvanlar ve madalyalar verilmeliydi, Açe yöneticilerine, vezire ve diğer üst rütbelilere maaş verilmesini de önerdi, dahası Açe Osmanlı güç dairesine katılacaktı, bunun karşılığında Açe yıllık bir haraç verecekti ve onlara göre 100 bin

asker kadar kalabalık olan ordularını Osmanlı'nın emrine vereceklerdi (Göksoy, 2011). Bütün bunlarla birlikte, Abdurrahman Açe'ye saldırmaya cesaret edecek hiç bir yabancı güç olmayacağına emindi.

Buna tepki olarak yeni Sultan Abdulaziz, 1 Aralık 1868'de buranın lokasyonu ve Avrupa ile olan uluslararası ilişki statüsünün daha fazla araştırılması emrini verdi. Rapor, Açe'nin Sumatra Adası'nda bulunduğunu ve Hollanda'nın etki sahası içinde bulunduğunu; diğer Avrupalı güçlerle ilişkilerinin büyük oranda ılımlı olduğunu ancak Hollanda'dan bir istila tehlikesiyle karşı karşıya olduklarını gösteriyordu. Abdurrahman el Zahir, Mekke Şerifi ve Hicaz valisini de kendi davasını desteklemeleri için ikna edebilmişti, Halife Açe'ye kendi yetkilisini gönderir göndermez Açe Osmanlılar tarafından idare edilmeye hazırды ve Açe diğer büyük Avrupalı güçlerle karşılaştırıldığında Osmanlı'nın korumasını talep etmeyi tercih ediyordu (Göksoy, 2011).

Ancak talep, sadrazamın yönettiği mecliste yeterince destek bulmadı, teklifin kabul edilmesi Osmanlı'ya çok fazla dert verirdi; sadece Avrupalı güçlerle olan ilişkileri açısından değil, diğer Müslüman uluslarla olan ilişkileri açısından da. Kendilerini Avrupalılardan korumak için Osmanlı tarafından ilhak edilmeyi ya da vasal olarak kabul edilmeyi isteyen tek milletin Açeliler olmadığı bir gerçektir. Onlardan biri Buhara'nın hanı Haydar Şah'tı. 1819 yılında tek taraflı olarak Osmanlı Sultanı'nın kendisinin hükümdarı olduğunu ilan etmiştir, ancak bu ilan Rusya'yı provoke edebileceğinden endişe eden Osmanlı, deklarasyonu reddetti. Buhara'daki Müslümanların Hilafet'in tebası olduğunu kabul etmekle birlikte, vasallık iddiasını reddettiler (Özcan, 1997). Bununla birlikte Açe'nin talebinin kabul edilmesi Osmanlı ile diğer Müslüman milletler arasındaki ilişkileri de zedeleyebilirdi, aynı zamanda Osmanlı'nın Avrupa'nın büyük güçleri, özellikle Hollanda ile ilişkisini zedelerdi ve eğer Açe'nin teklifi kabul edilseydi, Hollanda'nın Açe'ye yönelik her kötü hamlesinde Osmanlı'nın kararlıca harekete geçmesi gerekirdi. Bu nedenle Osmanlı'nın Açe'ye gizli bir şekilde yardım etmesi kararlaştırıldı. Osmanlı Açe'nin vasal statüsü talebini politik anlamda reddetti ancak Açe'nin statüsünü manevi bir yorumla vasal olarak onayladı. Açe'ye gizlice bir görevli de yollandı. Hollanda,

İstanbul'daki temsilcisinden, Açe'nin Osmanlı'dan korunma talebinin reddedildiğini öğrendi. Haber kaynağı onlara bu fikrin sadece Abdurrahman ve onun çevresindekilerden kaynaklandığını anlattı (Reid, 1969). Doğruyu söylemek gerekirse, Osmanlı'nın Yemen ve Mekke'deki otoritesi, Açe'nin gayesini desteklerini sağladılar; onlar Hollanda'ya da Açe'nin Osmanlıların bir parçası olduğunu söylediler (Reid, 1967).

Sonuç olarak Osmanlı kışkırtılmıştı ve Açe'nin vasal statüsünü kabul etmek konusunda, belirli bir derecede ikilemde görünüyordu. Osmanlı'nın, Açe'nin vasal statüsü talebine gösterdiği reaksiyonu gözönüne bakılırsa, bunun Jambi ve Buhara Emirliği gibi diğer sultanlıklar ve krallıkların talebine nazaran daha olumlu sonuçları vardı. Talebi reddetmek konusunda gönülsüz olmalarına rağmen, o dönemde böyle bir talebi kabul etmek için de çok zayıftılar. Bununla birlikte orta yol olarak, statülerini manevi düzeyde Açe'nin hükümrani olarak kabul etmekte anlaştılar, Açe'ye gizlice bir Osmanlı yetkilisi göndermeyi de kabul ettiler ancak Açe'nin Osmanlı'nın bağımlı vasalı olma talebi ve iddiasını reddettiler.

3.6 Sabil Savaşı Sürecinde Osmanlı'nın Rolü

Sabil Savaşı'nın başlangıcında, 1873 yılında Habib Abdurrahman el Zahir, beraberinde Açe Sultanı'ndan, vasal statüsü konusunda ısrar edilerek Hollanda'ya karşı başka bir yardım için umutsuzca yalvaran bir mektupla yeniden İstanbul'a geldi. Abdurrahman'ın gelişi bu kez, benzer şekilde Osmanlı'dan yardımın peşine düşen Orta Asya'dan; Hiva, Kaşgar, Buharalı elçilerin ziyaretiyle denk geldi. Onlar arasından Kaşgar, Osmanlı'dan dört Türk eğitim yetkilisi ve bazı silahlar şeklinde yardım elde etmeyi başarmıştı, bu Abdurrahman'a biraz iyimserlik aşıladı (Göksoy, 2011). Sultan'ın, Açe'nin 2. Selim döneminden bu yana Osmanlı'nın vasalı olarak tarihi meşruiyeti hakkında ısrar ettiği mektubu Türk meclisinde bir tartışmaya neden oldu.

“...Türkiye'nin saygın imparatorunun Müslüman hükümdarların hükümdarı olduğunu kabul ederiz, o tek Halife ve Müslüman milletin hükümdarıdır. Dahası Osmanlı hükümetine olan bağlılığımız ve itaatimiz, her zaman onun emirlerini yerine getirmeye uğraşmamız ve üzerinde hilalin parladığı, Osmanlı

İmparatorluğu'nun sancağından başkası olmayan sancağımızın yukarıda dalgalanması, bizi denizden ve karadan korumasıyla kanıtlanmıştır... her zaman sizin tebaanız olmak, size ait olmak ve tüm ülkeyi kendi iradenize göre tasarruf edeceğiniz sizin kanunlarınıza tabi kılmak hususundaki kuvvetli arzumuzu (elçimiz ifade edecektir) ve bizi yönetmek üzere her kimi gönderirseniz isteklerini yerine getireceğimize dair söz veriyoruz" (Reid, 2006:66)

Mektup, Abdurrahman'ın anlamlı ikna etme yeteneğiyle de birleşince, her ne kadar içeriğinin geçerliliği ile ilgili anlaşmazlık ve bir tartışmaya neden olmuş olsa da, Osmanlı'nın cesur ve sadık vasalı olarak Açe'ye karşı büyük bir sempatiyi de cezbetti. Abdurrahman 1873'de İstanbul'da zamanının çoğunu, göreviyle ilgili hususta reformistleri, pan-İslamistleri, benzer şekilde memurları ve kalabalığı ikna etmeye çalışmakla geçirdi (Reid, 2005). Abdurrahman, kendi gayesini desteklemek için insanları kışkırtmakta başarılı olduğunu kanıtladı, İstanbul basını misyona büyük ilgi gösterdi, onun görevinin niyetini açıkladı ve halkı Hollanda'nın Açe'ye yönelik zulümleri konusunda bilgilendirdi. Osmanlı medyasının büyük çoğunluğu Açe'nin davasını destekliyor, hükümete Açe'ye hem diplomatic hem askeri destek vermesi için baskı yapıyordu. Pan-İslamist Arap gazetesi *Al-Jawa'ib* Abdurrahman'ın ilerleyişini yakından takip ederken, *Al-Jawa'ib* ile benzer ideolojiye sahip *Basiret* gazetesi Açe ve Osmanlı arasındaki tarihi ilişkiyi ve vasallık bağlarını haber yapıyor, işgalciye karşı kendilerini korumaları için Açe'ye, yeterli miktarda gemi ile destek olması hususunda hükümete çağrı yapıyordu. Türkiye'deki yarı resmi *La Turquie* gazetesi de hükümetin zayıf Müslümanların haklarını kolonyal saldırılara karşı koruması talebinini hem Türkçe hem Fransızca yayınlıyordu (Göksoy, 2011).

9 Temmuz 1873'de *Basiret* gazetesi Osmanlı'nın Abdurrahman'ın talebini kabul ettiğini, birinin temelli onlara verileceği sekiz savaş gemisini Açe'ye göndermeye hazırlandığını yazdı. Bu haber İstanbul'daki Avrupalı temsilciler arasında gürültüye neden oldu ve birlikte, bu karara karşı kuvvetli itirazlarını dile getirdiler. Bunlara tepki olarak hükümet konuyu açıklığa kavuşturdu ve haberlerin uydurma olduğunu açıkladı, *Basiret* gazetesini de yanlış propaganda yaymaktan, beş gün yasak vererek cezalandırdı (Türköne, 1991). Haberlerin açıklığa kavuşturulması girişimine rağmen, haberler durdurulamaz bir şekilde Penang'a, Penang'tan da

Açe'ye kadar ulaştı; kolonyal güce karşı azim ve direniş ruhunu ateşledi, Osmanlı yardımının nasıl olsa geleceğini bilen Açelileri ve civar bölgesini Hollanda'ya karşı savaşmak konusunda cesaretlendirdi, ancak bilginin yanlışlığı hususundaki Osmanlı'nın resmi açıklaması ilan edilmemişti (Göksoy, 2011). Bu haber, Açe'de zaten yenilmiş olan Hollanda'ya sert bir darbe oldu, 3000 Hollanda askerinden oluşan ilk dalga, ağır kayıplarla yenilgiye uğratılmış ve ikinci dalga ilerliyorken bu haber Açeli askerlerin moralini yükseltecek ve onların savaşını daha da zorlaştıracaktı, Osmanlı'nın kendisi bir figür ve sembol olarak savaşçılara güçlü bir ilham vermek için zaten yeterliydi.

Abdurrahman'ın İstanbul'daki misyonunun etkisi ve sonrasında İslamcılık duygusunun yükselişi Hollanda ve diğer Avrupalı temsilcileri korkutuyordu. Abdurrahman'ın Hollanda'nın başına sebep olduğu sıkıntı göz önüne alındığında, elçilik katibi Antoire Scassaroya, Abdurrahman'ın İstanbul'daki hareketleri ve faaliyetlerinin her detayı konusunda ajanlık yapmasını emrettiler. Hollanda ayrıca Avrupalı büyük güçler Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya, İngiltere ve İtalya elçilerini de, Osmanlılara Sabil savaşına müdahale etmemeleri konusunda baskı yapmaya teşvik etti, bunu hepsi de kabul ettiler ve Osmanlı dışişleri bakanı Saffet Bey ile sonrasında Raşid Paşa'ya karşı koydular. Bunların arasında Rusya, Osmanlı müdahalesinin en azılı muhalifiydi, ciddi Pan-İslamizm tehlikesi ile Osmanlı'nın Halife ve Müslümanların koruyucusu olması fikri konusundaki endişelerini dile getirdiler, Osmanlıların Müslümanların hükümdarı ve koruyucusu olarak tanınması hususunu çok dikkatlice ele almalıydılar. Eğer Osmanlılar müdahale etmekte ısrar ederse, karşılığında onlar da Osmanlı'yı, Türkiye'de yaşayan Hıristiyanlar konusunda müdahale etme haklarını talep etmekle tehdit edebilirlerdi. Böylesine bir tehdit son derece ciddi anlamlara gelmekte idi çünkü daha önce Rusya'nın Balkanlar'a müdahale etmesi ve Osmanlı'dan ziyade Rusya'ya sadık olan özerk yerel yöneticiler çıkartarak Osmanlı'nın bazı bölgelerde ki kontrolünü kaybetmesine neden olmuştu. Toplantı Hollanda'nın lehine sonuçlanmıştı. (Schmidt, 1992).

Açe'nin davası yine de reformistler, pan-İslamistler ile Abdurrahman'ı sıcak ve olumlu bir şekilde kabul eden Osmanlı Sultanı arasında destek ve sempati

kazanmıştı. Destekçiler arasında, Batılıların gücü kötüye kullanmalarına Osmanlı'nın karşı durması gerektiğini gören; Osmanlı'nın mazlumları kendilerine zulmedenin zulmünden kurtarmak için müdahale etmesini öneren Osmanlı adalet bakanı Mithat Paşa da vardı. Ancak Londra daha sonra, müdahale fikriyle ilgili karşıtlıklarını seslendirerek Osmanlı üzerinde politik baskı oluşturdu ve savaşın zemininin dini olmadığını, Osmanlıların Açalıları savaşıma cesaretlendirmekten sakınması gerektiğini, aksi halde karşıtlıklarını seslendirmek için bazı protestolar düzenleyebileceklerini bildirdi. Saffet Bey, İngiltere baskısı altında, Hollanda'ya Açe ile savaşlarına karışmayacakları sözünü verdi.

Yeni dışişleri bakanı Raşid Paşa'nın atanmasından sonra, Abdurrahman yeniden Osmanlı'nın hakemliği için ikna etmeye çalıştı ancak aynı baskı altında Raşit Paşa bunu reddetti ve Osmanlı ile Açe arasındaki mesafe nedeniyle Açe'ye yardım etmenin zorluğunu ifade etti. Abdurrahman'ın aktif ve yorulmak bilmeyen lobisi Avrupalıları rahatsız etti, daha fazla problem çıkarmamaları için Açe delegasyonunun Açe'ye geri gönderilmesini istediler (Göksoy, 2011).

Böyle bir baskı altında Abdurrahman, Açe'nin Osmanlıların korumasını elde hakkıyla ilgili ısrarına sadık kaldı, bunun ilk kez II. Selim zamanında yayınlandığını ve ardından 1851 yılında Abdülmecid zamanında yenilendiğinden bahsetmişti. Kayıtların Osmanlı arşivinde mevcut olması gerektiği konusunda da ısrar etti ve hükümeti, bu iddiasını doğrulamaya zorladı. Baş kayıt memuru Abdurrahman'ın iddiasının geçerliliğini kontrol etmek için gönderildi ve arşivden, Abdurrahman'ın iddiasını doğrulayan iki fermanla birlikte geri döndü.

Bu keşiften haberdar olan pan-İslamistler ve Türk basını, Açe'ye Hollanda istilasına karşı hem askeri hem politik olarak yardım etme sorumluluğunu yerine getirmesi için yeniden hükümete baskı yaptılar. Ancak Osmanlı kabinesi 13 Temmuz'da belgenin Açe'nin Osmanlı'nın kelime anlamı ile siyasi vasalı olduğu şeklinde yorumlanmaması gerektiğini, bunun Açe'nin Osmanlı için manevi bir vasal hükmünde olduğu anlamına geldiğini belirtmiştir. Abdurrahman'ın belgesi reformistlerin desteğini kazanmasına rağmen, kabinenin desteğini almakta başarısız olmuştu.

Sonuçtan hayal kırıklığına uğrayan Abdurrahman, son aldığı telgrafa göre Hollanda'nın hali hazırda Açe'yi sahilden savaş gemisiyle kuşattığı konusunda bilgilendirdi; eğer Osmanlı baştan beri korumasını ilan etmiş olsaydı Hollanda Sultanlığına saldırmaya cesaret edemezdi. Osmanlı'yı bir ferman yayınlamaya ve Açe Sultanı'na nişan vermeye zorladılar. Osmanlı Hollanda'ya çatışmayı devam ettirmemelerini tavsiye edecek bir mektup göndererek savaşta diplomatik olarak aracılık yapmayı kabul etti. Bu kararının hemen ardından Batılı kuvvetler Osmanlı'nın sadece en yumuşak ve en kibar kelimeleri kullanmasını sağlamak için yine politik baskı uyguladılar, Osmanlı duruma uydu (Eraslan, 1992). Böylece mektup yumuşak ve kibar bir üslupla gönderildi, daha çok insani meseleye odaklanıyordu, Osmanlı ve Açe Sultanlığı arasındaki yakın ilişkilere ve tarihi bağa açıklık getiriyor, Hollanda'ya Osmanlı ve Hollanda arasındaki dostane ilişkiyi hatırlatıyordu. Cevap olarak; Hollanda Osmanlı'nın arabuluculuğunu reddetti, Osmanlı'nın savaşın bitirilmesi yönündeki dileklerine uymayı da reddettiler, savaşın dini motifli olmadığını vurguladılar ve Açelilerin dinî özgürlüklerini koruyacaklarına söz verdiler (Göksoy, 2011).

Bu mektupla birlikte Osmanlılar Abdurrahman'a ikinci sınıf Osmanlı nişanı ve Vezir-i Âzam'dan Açe Sultanı'na bir mektup verdiler. Mektup Açe'nin Osmanlı'ya olan sadakatından duyulan memnuniyet ve minnettarlığı, delegasyonun Halife'ye büyük mutluluk verdiğini gösteriyordu. Abdurrahman sonrasında Açe'ye geri döndü ve Açe'nin kahramanı Teungku Cik Di Tiro ile beraber savaştı ancak 1878'de Cidde'ye döndü ve bir sonraki sene orada hayatını kaybetti (Schmidt, 1992).

Ayrıca Açe savaşta büyük direniş gösterdi ve Hollanda'nın modern askeri teknolojisi ile askeri taktiğini bir şekilde püskürtebildi, bu onların kararlılık ruhu, çevre arazilerle ilgili bilgileri ve Hollanda'ya büyük hasar ve kayıp verdiren vahşi gerilla taktiği sayesindeydi. Başlangıçta Hollanda'nın Açe'yi hafife alma yaklaşımı, onların ilk seferini tümüyle bir hataya çevirdi, Tümgeneral Koher de birinci dalgada öldürülmüştü (Veer, 1985). Hollanda'nın Açe'deki seferi tümüyle düşüncesiz bir hareketti, zira Endonezya'da karşılaştıkları en uzun, en zor, en pahalı ve en kanlı savaşlarını geçirdiler (Reid, 2006).

Bu savaş boyunca, Osmanlı'dan olanlara benzeyen subay ve askerlerin de Hollanda ile savaşmak için Aeli askerlerin saflarına katıldığı kaydedildi ancak Osmanlı, onların kişisel olarak harekete geçtikleri, Osmanlılarla hiç bir alakaları olmadığı hususunda ısrar etti. Osmanlı silahları da Ae'ye gizlice götürüldü, bu silahlardan bazılarına Hollanda otoritesi tarafından el kondu. Osmanlı bir Şekilde Ae direnişi için g ve umudun soluğu olmaya devam etti. Japonya'ya yapılan Ertuğrul seferi sırasında meydana gelen bilindik bir olay, sadece Ae'nin mücadelesi için değil ama Güneydoğu Asya'daki çoğu Müslümanın mücadelesi için de Avrupalı kolonyal glere karşi yeni bir umut doğurmuştu (Reid, 2005).

Hollanda en sonunda, vaktini İslam'ı derinlemesine çalışmakla geçiren, hatta ilk elden ve detaylı bilgi toplamak için Müslüman kılığına girecek kadar ileri giden oryantalist Snouck Hurgronje ile karşılaştığında kendi yolunu buldu. O, Osmanlıları Müslüman olduğu konusunda ikna eden ve hacca gitmeye izin alan ilk oryantalistti, orada Müslümanların en kutsal Şehri Mekke'de Kur'an kıraatinin en eski ses kaydını, *Duha* suresinin okunuşunu kaydetti. Hollanda'nın Ae'yi pasifize etmekteki başarisının anahtarı, Hurgronje'in hem İslam hem de Ae hakkında bilgi sağlamak ve toplamak konusundaki kabiliyetiydi (Vickers, 2005).

Hurgronje hacı Abdulgaffar kılığında 1892 yılında Ae'ye seyahat etmeye karar verdi, akıcı Arapça'sının yanı sıra, *Bahasa Jawa*, *Bahasa Melayu* ve *Bahasa Aceh* gibi yerli Endonezya dilini de akıcı konuşuyordu. Aralarına karıştığı yerel halkın güvenini kazandı, öyle ki Aeli yerli bir Müslüman ile evlenecek kadar ileri gitti. alışmalarından, Aeli Müslümanların sosyal kurumlarını ve onların g yapılarını öğrendi. Ae'deki Müslüman dinî lider ile soyluların aslında göründüğü gibi birlik olmadıklarını; ilişkilerinde kullanılması tümüyle mümkün olan bir çatlak olduğunu farkettti. Hollanda eğer bu ikisi arasındaki anlaşmazlığı kullanabilir ve dinî lideri izole ederken aristokratları glendirirse, Ae'nin soylularının güvenini kazanacaklarını ve dinî grubu ezmek için ivme kazanacaklarını haber verdi.

Ae'li soyluların kendi taraflarında yer alması ve önemli istihbarat bilgileri sağlamasına dayanan Hurgronje'nin stratejisi kendisini kanıtlamıştı, bu sayede gerilla taktikleri ve yapılarını tahmin etmek kolaydı. ve Hollanda yeni gelen oldukça iyi

atışgücüne sahip karabine tüfek ile beraber Açe'nin kendi gerilla taktiklerini onlara karşı kullandı ve böylece üstünlüğü elde etmiş oldu. Savaşın sonucunu hızlandırmak için Hollanda daha acımasız bir taktik uyguladı, direnişçileri destekleyen köy ve kasabaları yok etmek için daha çok Endonezyalı Ambonezlerden oluşan Marechaussee birimini kullandı. Bu da çok büyük sayılarda sivil can kayıplarıyla sonuçlandı ve 10 bin Açelinin yarımada sığınma talebine yol açtı. Açeli sivilleri terörize eden bu katliam Açeli soyluların arkadan vurmalarıyla birleşince, Açe'nin mücadelesini oldukça gerilettiler ve Hollanda'nın başarısının dönüm noktası oldu.

Resim 1: Pedir, Açe, Sumatra, Endonezya, 1898, Hollanda Doğu Hindistan Kraliyet Ordusu (KNIL) Açelilerin cansız bedenleri üzerinde poz veriyor. Fotoğrafçı: C.B Nieuwenhius. Gift: V. Arnoldus Schröder. 60054676 (Tropenmuseum, Amsterdam)

Başarılı kampanyasından sonra General van Heutsz Hollanda Doğu Hindistan'a genel vali olarak atandı ve hükümet, ardından onu "Pacifcator of Aceh" ünvanıyla onurlandırdı. Hollanda'nın nihayetinde Açe'yi yenmesi 41 yıl sürdü ve Güneydoğu Asya'da karşı karşıya kaldıkları en uzun savaştı, Hollanda hem yerli hem Avrupalılardan askere alınan 51.000 asker konuşlandırdı, bunlardan 37.000'i öldürüldü. Hollanda yaklaşık, bugünün 10 milyar Amerikan dolarına eşit gelen 160 milyon Amerikan doları harcadı. Açe, çoğu sivil 60.000 – 70.000 arasında kayıp verdi ve 10.000 kişi göçmen durumuna düştü (Vickers, 2005). Heutsz'u onurlandırmak için heykel dikildi ancak Açelilerin ölmüş bedenlerinin üzerinde poz

veren Hollanda askerlerinin fotoğraflarıyla da iyice belgelendiği gibi, kendisinin büyük katliamın sorumlusu olduğu gerçeği nedeniyle heykel insanların protestosuyla karşılaştı. Ancak Hollanda medeniyetsiz milleti medenileştirmek için gerekliliğini öne sürerek işgallerini ahlaki ahlaki gösterdi, Vickers'ın söyledikleri:

"Halkı baskı ve geri kalmışlıktan özgürleştirmek için ahlaki bir görevleri vardı. Bağımsız yerel yöneticileri modernize etmeleri ya da cezalandırmaları gerektiğini söylediler."

Sonuç olarak Açe, Osmanlılar ile karşılıklı olarak oldukça özel, samimi bir ilişki kurdu. Eğer Batı baskısı olmasaydı Osmanlıların eninde sonunda Açe'nin vasal statüsünü yenilemesi ve Açe-Hollanda savaşına müdahale etmesi mümkün olabilecekti, Habib Abdurrahman iki devlet arasındaki tarihi ilişkiyi etkili ve güzel diplomasisi ile romantik bir hale getirmiş, Açe meselesine karşı resmi yetkililer ile halkın hassasiyetinin artmasını sağlamıştır.

Büyük Avrupalı güçlerin, özellikle Rusya'nın politik baskısı Osmanlı'nın herhangi bir hamle yapmasını engelledi. Rusya o dönemde Kafkaslar'da ve Orta Asya'daki Müslüman gücüyle savaşıyordu, İslam'ın millet olarak ümmetle devlet birliğinin bulunması, Osmanlı'nın Hilafet'in merkez yöneticisi olması gerektiğine inanan Pan-İslamizm fikri onlara son derece şaşırtıcı geliyordu. Bununla birlikte, Osmanlı'nın her Müslüman için merkezi politik güç olması fikrini çok tehlikeli görüyorlardı, Hurgronje da aynı fikrin altını iyice çizmiş, İslam'ın din olarak bir sorun teşkil etmeyeceğini ancak sınırların ve mekanların ötesinde olan politik İslam kınanmalıydı.

Rus General İgnatiev, Osmanlı dışişleri bakanı, Osmanlı'nın müdahale etmesinin gerekliliğinden bahsederken ona karşı sözlü olarak çıkışıp onu susturduğunda, Hollanda'nın Osmanlı elçisi Heldewier'e övüldü. Bu tehdit, Açe'nin müdahale talebine olan desteğini geri çekmesinde son derece etkili olmuştu. Bu olay Den Haag'a rapor edildi (Veer, 1985). Hollanda'nın Osmanlı elçisi Heldewier, Osmanlı müdahalesinin durdurulması konusunda övgünün çoğunu Rusya'ya verdi, şöyle demişti: "*bunu sadece General İgnatiev'e borçluyuz*" (Schmidt, 1992)

Rusya'nın yanı sıra İngiltere de Sultanlığa karşı sempatisiz olmuştu ve açıkça müdahale fikrine karşıydı; Fransa, İtalya, Almanya da sürekli fikre karşıydı. Singapur'daki elçileri biraz sempati göstermesine rağmen Amerika merkezi hükümeti çekimser kaldı. Osmanlı'nın müdahale etmesi için Abdurrahman'ın giriştiği misyon başarısız olmasına rağmen, Osmanlı her zaman, Açelilerin Hollanda'ya karşı mücadelesinde ilham kaynağı olmuştur. Bu, Osmanlıların sadece sembol olarak bile Müslümanlar üzerinde büyük etkisi olduğunu göstermektedir.

3.7 Günümüz Açesi'nde Osmanlı ve Türk Etkisinin Kalıntıları

Açelilerle ilgili hafızalarını canlandıran ve Açe'nin Türkler için olan önemini tazeleyen, bağış ve yardım görevlilerinin Açe'ye gittiği son tsunami faciasına kadar Açe sonraki Osmanlı Türklerinin akıllarında neredeyse unutulmuştu. Ancak Açeliler Osmanlıların kendileri için ne anlama geldiğini hiç bir zaman unutmadı. Osmanlı ulus olarak, neredeyse Açe'nin kimliğinin bir parçası haline geldi; bugüne kadar kullandıkları bayrak hala Osmanlı bayrağı (Reid, 2005).

Resim 2: Açe bayrağı

2. Selim tarafından gönderilen askerler, ustalar ve diğer uzmanların torunları olduğunu iddia eden köy ve kasaba sakinleri de bulunmaktadır. Gönderildikleri zamanda Osmanlı'nın Beytül Makdis bölgesinde yerleşik olduklarını söylemişlerdir (Hurgronje, 1906). Bazıları atalarının 16. yüzyıldan da önceki nesilden geldiğini

iddia etmektedir. Pande köyü gibi, atalarının Açe'ye 12. yüzyılda geldiğini savunmaktadırlar. Günümüzdeki Bitai köyü halkının, 2. Sultan Selim tarafından gönderilen, askerler, ustalar ve diğer uzmanları kapsayan Osmanlı yerleşimcilerinin neslinden olduğu bilinmektedir. "Emperum" şeklinde ilginç ismi olan bir köy de vardır, bu kelime muhtemelen "Empu" ve "Rum" kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Empu Malay dilinde tüfekçi ustası için kullanılan normal bir kelimeydi, Rum kelimesi ise Türkler için kullanılıyordu. Bu köy muhtemelen Türk tüfek ustalarının Açe Sultanı'na top ve tüfek yapımı için yerleştikleri bölgeydi, şu andaki sakinlerinden bazıları Türk ataları olduğunu iddia etmektedirler. Bu bölgelerin civarında, özellikle Bitai'de keşfedilen Osmanlı mezarları, Osmanlı ile bağlantı olduğuna dair tarihi iddiayı güçlendirmektedir (Özay, 2014).

Resim 3: Bitai'deki Osmanlı mezarlığı

Banda Açe'ye 40 kilometre mesafede olan *Seulimum*'da *Tanoh Abee* adında bir köy vardır. Bu köy ile ilgili ilginç olan şey, "*Perpustakaan Kuno Tande Abee*" olarak bilinen kütüphanesidir; kütüphanede 16. yüzyıl ile 19. yüzyıl arası dönemden 2000 el yazması bulunmaktadır ki çoğu İslam, Açe tarihi ve Açe geleneği ile ilgilidir. El yazmalarının üçte ikisi henüz kataloglanmamıştır. El yazması koleksiyonunda, Açe İslam krallığının seçkin alimlerinden birine ait yazmalar da vardır. Şeyh Kuala adıyla meşhur olan Şeyh Abdurrauf'un yazmalarının yanı sıra kütüphanede Şeyh Nurrudin Er-Raniri ve Şemseddin el Sumtrani'nin yazıları da bulunmaktadır. Bu, Açe ve Osmanlı ile ilişkisine dair daha fazla çalışma yapılması için büyük umut

vaadetmektedir. Osmanlı arşivindeki Osmanlı kaynakların hali hazırda günümüz tarihçileri ve ilim adamları tarafından epey incelenmiş olmasına rağmen, bu kütüphane Açe ve Osmanlı tarihinin daha da araştırılması için yeni bir umut olmuştur. Kütüphaneyi Amerika'dan Japonya'da pek çok ülkeden yabancı alimler ziyaret etmiştir.

Kütüphane, 1894 yılında Tanoh Abee İslam okulunda, El Fairusy ailesinin yedinci nesli Chik Tanoh Abee el Bağdadi tarafından kurulmuştur. Şu anda okul müdürü olan Muhammed Dahlan El Fairusy ailesinin dokuzuncu neslindedir. Yazmaları ilk olarak toplayan Chik Tanoh Abee'nin dedesi Şeyh Abdurrahim'di. El Fairusy ailesinin kökeni Osmanlı'ya dayanmaktadır, 1627'de Açe'ye göçetmişlerdir. Mehmet Özay'ın ziyareti esnasında 60'lı yaşlarındaki Muhammed Dahlan Osmanlı fesi giymiştir (Özay, 2007: 106). Osmanlıların, hatta Selçukluların torunlarına ya da onların torunları olduklarını iddia edenlere Açe'de sıkça rastlanmaktadır. Bu, Açe'deki Osmanlı torunlarının ya da Osmanlı ve Açe arasındaki geçmiş tarihi ilişkide Açelilerin hatıralarının kalıntılarını göstermektedir.

Açeliler Osmanlı'nın yıkılışı ve Türk cumhuriyetinin yükselişine rağmen hala Osmanlı ve Açe ilişkisinin hatırasına içten bir şekilde sarılmışken, bu ilişkinin hatırası Türkiye'de neredeyse unutulmuştu. 2004'teki tsunami felaketinin Açe'yi vurması ve Türk yardım görevlilerinin Açe'ye akın etmesiyle hatıra canlanmaya başladı. Tsunami'den bir yıl sonra Sahari Ghani adında bir Açeli Türkiye ve Açe ilişkisini yeniden canlandırmak için bir mektup yazdı. İlginç bir şekilde mektubun 1850'lerden 1870'lere kadar Muhammed Ghauth ve Habib Abdurrahman tarafından gönderilen mektuplarla benzer bir motifi vardı; Türkiye-Açe ilişkilerini yenilemek ile ilgili ortak hedefi paylaşıyordu.

Modern 21. yüzyıl mektubu kısaca Açe Sultanlığı'nın tarihini açıklayarak başlıyor ardından, 16. yüzyılda Portekiz'in Hint Okyanusu'ndaki saldırganlığına karşı koymak için başlayan Açe ve Osmanlı ilişkisinin tarihi geçmişini uzunca anlatarak devam ediyor. Osmanlı'dan askeri ve teknik destek açısından söz ediyor, en önemlisi de tarih ve Osmanlı'nın Açe'ye olan cömertliğinin sembolü *Meriam Lada Sicupak*'dan bahsediyor. Makale Sultanlık zamanında mevcut olan Osmanlı

yerleşimini ve onun bugünkü kalıntılarını da anlatıyor. 19. yüzyılda Hollanda'ya karşı destek arayışındaki Açe elçisinin gelişine kadar uzanıyor.

Geçmişte 16. yüzyılda, Osmanlı ve Açe arasında bir ilişki teklif eden mektubun gelişini tetikleyen Hint Okyanusu civarındaki Portekiz aktivitesi iken, 19. yüzyıldaki sebep Hollanda'nın Sumatra'ya sokulması oldu. 21. yüzyılda Tsunami üzerine ilişkilerin yeniden canlandırılması için başka bir mektup gönderildi; yeniden inşaa ekipleri ya da yardım için değil ancak Ghani'nin ortaya koyduğu gibi; Türkiye sadece Açe'nin kayıp altyapısını yeniden inşaa etmeye odaklanmamalı, tümüyle Türkiye ve Açe arasındaki geçmiş tarihi ve kültürel farkındalığı yeniden inşaa ederek Açe ve Türkiye toplumu arasındaki ilişkiyi yeniden kurmalıydı, bu günümüz Açe ve Türkiyesi arasında İslami dostluk ve kardeşliğin sağlanması için önemliydi (Özay, 2014: 85)

Sonuç olarak Açe'nin günümüz kültürel, politik, sosyal oluşumu ve altyapısında Osmanlı izleri ve kalıntıları bulunmaktadır. Osmanlı hatırası Açelilerin kimliğinin bir parçası olmuştur, ancak Osmanlı'nın çöküşü ve Türkiye cumhuriyetinin yükselişinin ardından Türkiye'nin Açe hatırası soluyordu. Tsunami ve yardım görevlilerininin Açe'ye ulaşmasıyla iki ulus arasında hem hatıraları hem de ilişkileri yeniden canlandırmak için girişimler var.

3.8 Hollanda'da Osmanlı ve Açe Mirası

Açe'deki Hollanda istilasının ikinci aşaması boyunca, bir dizi tarihi esere el kondu; bu önemli tarihi eserlerden birisi Meriam Lada Sicupak denen savaş topu idi. Meriam Lada Sicupak, Osmanlı ve Açe Sultanlığı arasındaki ittifakı sembolize etmesi açısından önem taşıyordu. Özay, Osmanlı ve Açe arasındaki ittifakı kesmek ve savaş taktiğinin bir parçası olarak Açelilerin moralini bozmak için o dönemde savaş topuna kasten el konulduğu tahmininde bulundu. Savaş biteli çok oldu, Açe Sultanlığı ve Osmanlı uzun zaman önce yerini ulus devletlere bıraktı. Ancak eserler hala Hollanda'da değerli tarihi eserler olarak saklanıyor, Meriam Lada Sicupak Hollanda Arnhem'deki Bronbeek Müzesi'nde bulunuyor.

Resim 4: Meriam Lada Secupak, Bronbeek Müzesi, No.27, Fotoğraf Fiona Kerlogue

Açeliler için o toplar sadece toplanacak ve müzede sergilenecek tarihi eserler değil, onlar ulus olarak kimliklerinin bir parçası ve Osmanlı ile olan geçmiş tarihi ilişkilerinin önemli bir kanıtı (Özay, 2007: 25). 2006'da Açe yöneticisi, bu eserlerin Açe'ye iadesinin önemine değinen bir kanun yayınladı, bundan UU RI No 11 yıl 2006, makale 222, paragraf 1'de bahsediliyor:

“Pemerintah dan Pemerintah Aceh memelihara dan mengusahakan pengembalian benda-benda sejarah yang hilang atau dipindahkan dan merawatnya sebagai warisan budaya Aceh sesuai dengan peraturan perundang-undangan.” (UU RI No 11 Tahun 2006, pasal 222, ayat 1)

Endonezya ve yerel Açe hükümetinin, yerlerinden edilen tarihi eserlerin iadesi ve bunların Açe kültürel mirasının bir parçası olarak korunması için uğraşması gerektiğinden bahsediyor. 2013 yılında Thayeb Loh Angen² hükümetin söz verdiği,

² Açeli aktivist

Açe'nin kültürel ve tarihi mirasının iadesinin gerçekleşmemesini bir makalesinde protesto etti. Bu işe büyük miktarda para ayrılmasına rağmen gerçekleşmemesini hükümetin başarısızlığı olarak yorumladı³. Geçmiş koloniciliğin bir sonucu olarak pek çok Açe el yazması ve tarihi eser Hollanda'da alı kondu; mesele, bu tarihi eserlerin Açe'ye iade edilmesini isteyen pek çok aktivist ve sivil toplum kuruluşu tarafından protesto ediliyor.

3.9 Sonuç

19. yüzyılda hem Osmanlı hem de Açe Sultanlığı düşüştü. İkisi de, zayıf merkezi hükümet ve yerel güçler ya da *uleebalang*'ın gelişen güçlerinin sonucu olarak fazlaca merkeziyetçiliğini kaybetmişti. Daha güçlü bazı yerel güçler otonom oldular ve merkez ile koordinasyonlarını reddettiler. Bu, Osmanlı toprakları sınırında erozyona neden oldu. Bütün bunlar, yerel güçlerin atamasının meritokrasi yönteminden basitçe soydan gelenin seçilmesi yöntemine dönüşmesi nedeniyle oldu. Bu da yerel güçlerin merkeze olan bağımlılığını oldukça zayıflattı.

Doğu'nun çöküşünün aksine, Batı'nın gücü yükselişeydi ve bölgesel etkilerini Doğu'da yaymak için birbirleriyle yarışıyorlardı. Bu, Doğulu temsilciler ve elçilerin, Batı'nın ortaya çıkışına karşı yardım ve korunma arayışları nedeniyle Osmanlı'ya akın etmelerine yol açtı. Açe de Hollanda'nın Sumatra'ya sokulması üzerine, diğerlerinin adımlarını takip ederek, vasal statülerinin yenilenmesi için Osmanlı'ya temsilci yolladı. Açe Sultanı ve elçileri 2. Selim döneminden bu yana yüz yıllar öncesinden devam eden eski ittifaklarının anısını canlandırmak için mücadele ettiler. Açelilerin Osmanlılara olan sadakati ve bağlılığı konusunda Osmanlıyı ikna etmeye de çalıştılar. Sonrasında Habib Abdurrahman, Açe'nin iddiasının geçerliliğiyle ilgili olarak, Osmanlılardan kendi arşivlerinde bulunan dökümanlarını kontrol etmelerini isteyerek, iddialarının gerçekçi olduğu konusunda Osmanlı'yı ikna etmekte başarılı oldu. Osmanlı'nın şaşkınlığına rağmen, Abdurrahman'ın orada olduğunu tahmin ettiği belge gerçekten vardı ve Açe'nin iddiasını doğruladı. Ancak Batı ve özellikle Rusya, Açe'nin istediği gibi, Açe ve Hollanda arasındaki savaşa Osmanlı'nın müdahale etmemesi için ağır politik baskı

³ <http://www.peradabandunia.com/2014/01/gubernur-dan-dpr-aceh-kembalikan-meriam.html>

yaptılar, Osmanlı ise gönülsüzce kabul etti. Böylece Osmanlı Hollanda'ya, savaşta arabuluculuk etmeye çalıştıkları, gayet kibar bir mektup gönderdi, bu da Hollanda'yı ikna etmekte başarısız oldu.

Yine de bu, Açe elçilerinin görevlerinde tümüyle başarısız olduğu anlamına gelmiyor. Hollanda ile olan savaşlarında Osmanlı'nın desteğini kazanamamasalar da, - bu Osmanlı'nın durumu ve Batı'nın baskısı gözönüne alındığında anlaşılabilir bir durum- Osmanlı ve Açe arasında devletler bazında iyi ilişkilerin yeniden kurulmasında başarılı oldular. Ve davaları için hem hükümet, hem de halkın sempatisini kazandılar. Osmanlı tarafından gönderilen silahlar ve askerler şeklindeki "Devlet dışı"⁴ yardım, Abdurrahman'ın misyonunun başarısının açık bir işaretiydi. Ancak yine de Hurgronje'un geleneksel soylular ile tutucu ulema⁵ arasındaki bölünmeyi kullanmak üzere kurduğu komplo nedeniyle Açe savaşı kaybetti. Açe, Sabil savaşını Hollanda için Endonezya takım adalarında giriştikleri ve kendilerini neredeyse iflasa sürükleyen en zor, en uzun ve en pahalı savaş haline getiren en güçlü direnişi gösterdi.

Açe-Osmanlı ilişkileri Açe'nin hafızasında samimiyetle saklandı; aslında bu ilişki zaten onların kimliklerinin bir parçası haline gelmişti. Ancak Osmanlılar, Osmanlı'nın devrilişi ve Cumhuriyet'in yükselişinin ardından geçmiş ilişkileri hakkında ihmalkar oldular. Tsunamiden sonra aralarında Mehmet Özey'in da bulunduğu yardım görevlileri Açe'ye akın etti; Özey orada Osmanlı ve Açe ilişkisinin kalıntılarına tanık oldu. Onlardan biri, 2. Selim tarafından gönderilen Türk uzmanlar, esnaf ve askerlerin biraraya geldiği, sakinlerinin çoğunun onların soyundan olduklarını söyledikleri Bitai köyüdür, diğer kalıntılardan bir öncesi alt başlıkta bahsedilmişti. En ilginç de Sahari Ghani adlı bir adam, Özey'a Açe ve Osmanlılar arasındaki ilişkileri, İslam kardeşliğini ve dostluğu canlandırmak için bir mektup verdi; Açe tarihinin kısa bir takdimini ve Osmanlı ile Açe arasındaki tarihi

⁴ Osmanlılar ya da onların sempatik yetkililerinin, yardımdan hiç haberleri olmadığından asla emin olamayız.

⁵ Hurgronje ulemanın ikna edilmesi ve onlarla müzakere edilmesinin imkansız olduğuna inanıyor, onları fanatik buluyor ve yok edilmeleri gerektiğini düşünüyordu.

ilişkinin uzun bir açıklamasını içeren mektup, Ghauth ve Abdurrahman'ın 200 yıl önceki mektuplarının dengiydi, sanki olay ve tarih tekerrür ediyordu.

Sabil savaşının ikinci evresinde Hollanda tarafından alıkonulan Osmanlı ve Açe Sultanlığı ilişkisinin önemli sembolü Meriam Lada Sicupak şu anda Hollanda Bronbeek müzesinde bulunuyor. Açe'nin tarihi eserlerinin iadesi için yeni yasa çıkarılmasına rağmen, yasayla elde edilen tatmin edici bir sonuç yok. Endonezya'daki Hollanda koloniciliği, sonrasında Hollanda'yı Açe dahil Endonezya'nın tarihi eserlerinin sahibi yapmıştır. Meriam Lada Sicupak gerçekten çok değerli bir tarihi eserdir zira Açeliler için savaş topu kimliklerinin bir parçası, Osmanlılarla olan geçmiş ilişkilerinin önemli bir kanıtıdır.

SONUÇ

Küçük Açe ile Lamuri Krallığının birleşmesi sonucu Büyük Açe'nin ortaya çıkışı tarihte oldukça doğru yerde belirmiştir, tam da bu zamanda, tesadüfen Hint Okyanusunda Portekiz'in saldırılarına karşı beslediği düşmanlıktan ötürü Açe genişlemek için ivme kazandı. Eğer Portekiz Malaka'daki sultanlığı zayıflatmadan önce ortaya çıksa idi, belki de Açe sahip olduğu önemi elde edemeyecekti. Aynı şekilde eğer kuruluşu Portekiz'in Sumatra'da güçlü bir kontrol elde ettiği sonraki bir zamanda gerçekleşseydi, Portekiz'e bu kadar kolay meydan okuyamazlardı. Portekiz'in genel anlamda Hint Okyanusunda özelde de Malaka Körfezi etrafındaki alanlarda sebep olduğu işgaller olmasa idi, Açe genişlemek için sahip olduğu ivmeyi ve rolü elde edemeyebilirdi.

Portekiz'in donanma gücü ve ilk başarısına rağmen, Müslüman hükümdarlıklara karşı Hint okyanusunda yüzyıllar boyu süren istikrarlı ticaret işleyişini bozan şüursuz saldırganlıkları, çevredeki Müslüman halkların bilincinin artmasını sağladı. Böylece, Açe Portekiz'i ilerlemesine karşı konulması gereken bir muhalif Hristiyan güç olarak görmeye başladı. İngiltere ve Hollanda böyle bir hatayı hiçbir zaman işlemedi, onlar meseleyi aceleye getirmektense, adım adım güçlenen bir kontrol sağlayıp hanedanlıklardaki çekişmeleri kullanarak yavaş bir şekilde etki alanlarını genişletiyorlardı ki bu doğunun geniş bir bölümünü etkisiz hale getirme girişimlerindeki başarılarını açıklar niteliktedir.

Müslümanlar Hint Okyanusunu Portekiz'e karşı savunma konusunda zorluk çekiyordu, bunun sebebi ise genellikle sadece ticaret gemilerinin bulunduğu Hint Okyanusunda yer alan donanma gücünün eksik olması idi, çünkü Portekiz buraya ayak basmadan önce Hint Okyanusu güvenli ve herhangi bir deniz savaşıdan yoksun ve çok az oranda korsan faaliyeti görülen bir bölge idi.

İşte bu kritik zamanda Osmanlı, Açe ve Calicut Krallığı çevredeki sultanlıklar için kendilerini Portekiz'in okyanusta Hacılarına ve ticaret gemilerin karşı gerçekleştirdiği saldırılara karşı koruyabilecek olan sığınılacak bir liman haline gelmişti. Bilahare yeni ticaret yolu da oluşturulmuş ve Açe önemli bir liman şehri olmuştu. Daha sonra Açe, iki ülkenin de birbirine uzaklığı göz önünde bulundurulduğunda Portekiz tehdidi var olmasa gerçekleşmesi pek de mümkün görülmeyen Osmanlı imparatorluğu ile yaptığı ittifak sayesinde Portekiz gücüne daha fazla yüklenme inisiyatifinde bulundu. Ancak bu ittifak devletlerarası ilişkiler ile sınırlı idi çünkü Açe ve Osmanlı'nın kurulmasından çok daha önce Hint okyanusundaki ticaret yolu Açeliler ve Türkler arasında ilişki kurmuştu. Tüm bunları İbni Batuta ve Marco Polo gibi seyyahların notlarında yer alan güvenilir bilgilerden öğreniyoruz. Seyahatnamelerin yanı sıra, Abbasi döneminin sonlarında Türkler ve Açe arasındaki temaslara ilişkin birtakım müphem hikayeler ve efsaneler mevcuttur.

Bunlar Açe'nin islam ile tanışmasının ve hatta Açe'nin kurulmasının Açe'ye göç eden Türk göçmenlerin eliyle gerçekleştiğini iddia etmeye kadar varmıştır.

Türklerin Osmanlı'dan önce Açe'de görüldüğü rapor edilen Hint Okyanusunda mevcut olan ticaret yolu göz önünde bulundurulduğunda böylesine bir iddianın doğru olma ihtimali vardır. Bununla birlikte bu tür bir iddiayı ve bunun yer aldığı belgeleri doğrulayabilecek başka bir faktörün varlığı da mümkündür. Türklerin, hususi olarak da Osmanlı Sultanlarının kudretli ve büyüleyici hükümdar Raja Rum olması iddiası ise belli bir şekilde sonradan ortaya atılmış bir iddiadır ve bunun arkasındaki etken masumca yapılmış tahminler ya da Osmanlılar ve Sumatralılar arasındaki ilişkiyi güçlendirme hevesi olabilir.

Sumatra da anlatılagelen ve meşhur olan *Raja Rum* figürü hiçbir zaman belli bir hükümdara nisbet edilmemişti; Raja Rum'un tek özelliği Doğu ve Batı'nın kudretli ve büyümlü hükümdarı oluşu idi. Etimolojik olarak incelendiğinde Roma' ile ilgili olduğundan *Rum* ile genelde Batı kastedilmekle birlikte Türkler de *Rum* ya da *Rumi* olarak bilinip bu isimlerle anılmaktaydı.

Bu nedenler onaltıncı yüzyılda Sumatralıların zihninde Raja Rum'un soyunun aslında Osmanlı Sultanlarının kendisi olduğu fikri kesinlik kazanmıştı. Türkler *Rum* olarak isimlendirilmekteydi ve Roma'yı (Konstantinapolis) ellerinde bulundurup başkent yapmışlardı ve doğuda ve batıda hüküm sürüyorlardı, bu nedenle Osmanlıları Raja Rum olarak nitelendirmeleri geçerli delillere (veyaut tesadüfen?) dayanıyordu.

Ancak iddianın arkasındaki nedenler ve geçerliliğinden çok Sumatralıların Osmanlı Sultanlarını Raja Rum'un nesli olarak övüğü yüceltmeleri daha büyük önem taşımaktadır. Bu aslında Açelilerin Sultanı büyük ve muhteşem Raja Rum ile bağdaşturmaları Osmanlı'ya gösterdikleri saygı ve hürmet sebebi ileydi. Osmanlı'dan gelen gazi askerlerin Portekiz ve Sumatra civarında müttefiki olan krallıklar ile savaşmak için Açeli savaşçılarla saflarını birleştirmesi ile birlikte Açelilerin devletlerarası ilişkilerin başlaması öncesinde Halifeye giderek bağlanmaya başladıklarını görüyoruz. Açelilerin zayıf taraf olarak, Halife, Allah'ın gölgesi, Ümmet'in hamisi ya da Raja Rum neslinden olan uzaktaki Osmanlı Sultanı'na bağlanması şaşılacak bir durum değildir. Osmanlı ve Açe'nin devletler arası temasları başlamadan önce Osmanlı'nın sahip olduğu kültürel ve dini etmenler etkisini gösteriyordu ve tüm bunların gerçekleşmesi Portekiz'in rolü olmadan imkansız görünüyordu.

Portekiz aynı zamanda Halife'nin oynadığı rolü teşvik etmiş ve ilk panislamizm fikrini ateşlemiştir. Açe mükemmel bir İslam Krallığı olarak Portekiz ile savaşmaya ve çevredeki Sultanlıklarla merkezi bir hakimiyet, yani Osmanlı Devleti altında birleşmeye çabalayan sarsılmaz ruhu ile en istikrarlı sultanlık idi. Buna

Osmanlı'dan Açe'ye gönderilen bir mektupta şahit oluyoruz, kendilerini Osmanlı'nın bir köyü olarak konumlandırıyorlar ve Osmanlı'ya bölgedeki müslümanları cuma hutbesini hükümdarları Osmanlı Halifesi yada müminlerin emiri adına verdikleri Ceylon'un kontrolü altına almasını tavsiye ediyorlardı.

Osmanlı ve Açe arasındaki ittifak Hint Okyanusundaki Portekiz faaliyetlerine karşı güçlü bir darbe indirdi. Mısır'dan gelen mallar bol miktarda geldiğinden fiyatlarda düşüşler gözlenmişti ki bu ittifaktan sadece bir kaç yıl sonra vuku buldu. Bu sırada Osmanlı, Açe'nin askeri altyapısını geliştirmek için yeni taburlar ve uzmanlar göndererek Açe'nin askeri gücünü artırdı. Bu İskender Muda zamanında Açe'nin zirvede olduğu bir dönemde gerçekleşti ve Açe Endonezya takımadalarında ve Malaka boğazında yer alan en kuvvetli ve ileri Sultanlık haline geldi. Açe aynı zamanda kendini korumak ve üstüste ablukalar uygulamak için Malaka boğazındaki Portekiz faaliyetlerini incelemişti. Ancak Portekiz, muhtemelen Açe'nin yayılmasından endişe edip Açe'ye karşı Portekiz ile ittifak içinde bulunan diğer sultanlıkların gücünü kullandı. Böyle olmakla birlikte İskender Tsani döneminde Portekiz'e karşı ile aynı safta yer aldılar. Şu açıkça belli ki, diğer sultanlıkların özellikle de Cohor'un endişesi Açe'nin ya da Portekiz'in Krallıklarını işgali idi. Çünkü bir çok kez Portekiz Açe'den daha güçsüz ve daha az tehlike arz eder bir haldeydi ki bu büyük ihtimal Açe'ye karşı Portekiz'in yanında yer almalarının temel sebebiydi ve bu da Portekiz'in Malaka boğazında varlığını koruyabilmesini sağlayan nedendir.

17. yüzyıldan sonrası Osmanlı ile Açe'nin devletlerarası ilişkilerinde duraklama yaşanan dönemdir, bu boşuk dönemine rağmen Osmanlı Açe üzerindeki nüfuzunu birçok yolla devam ettirdi. 17. yüzyıldan sonra Osmanlı Halifelerinin figürü sadece Açeliler için değil genel olarak Sumatralılar için önem arz etmekte idi. Açe hanedanlığı, 16. yüzyılda şekillenmeye başlayan Osmanlı'nın doğrudan Raja Rum'un soyundan geldiğine olan inançlarından ötürü kendi soylarını da Osmanlıya dayandırmaya çalışıyordu. Açeliler Osmanlılara sadece müslümanların halifesi olduklarından değil, Kuran'da geçen bir figür olan İskender Zülkarneyn'in soyundan geldiklerinden ötürü derin bir saygı duyuyorlardı. Açeliler, Minangkabau Sultanı'na dayanan soylarını delil göstererek atalarının Türklerden geldiğini iddia etmektedir çünkü Minangkabau Krallığı'nın kurucusu olan Maharajo Dirajo'nun Raja Rum'un en küçük kardeşi ve Raja Rum'un da Osmanlı nesebinden olduğuna inandıyorlar bu nedenle de Osmanlı Sultanı ile ortak bir soya sahip olduklarını iddia ediyorlardı. Bu şekilde Osmanlı soyu Sumatra hanedanlığının itibarı ve yönetim hakkı için son derece büyük önem taşıyordu.

Açe'de Osmanlı alimleri bulunmakta idi örneğin bir Osmanlı kürdü olan, Medine'de ikamet eden şeyh İbrahim Kurani, Açe'deki alimler üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktaydı. Ayrıca bir Osmanlı alimi olan Baba Davud Açe'deki İslami

kurumlarda büyük bir Açe'li alim olan Abdurrauf Bingkili'den eğitim almıştı, bu Osmanlı ve Açeli alimler arasında gerçekleşen ikili etkileşimi sergilemektedir. Harameyn İslami kurumları ve Açeli Beyturrahman kurumları birçok farklı milletten öğrencilere sahipti ki bu ilmi ağın kozmopolit doğasının bir göstergesidir. Bu ilmi ağ, Açeli ve Osmanlı alimlerin dini bilgi sahibi olmak için ve öğretmek için birçok farklı bölgelere yolculuk ettikleri hac ve ticaret yolu ile oluşturulmuştur. Osmanlı ve Açe arasındaki nesep ilişkisi silsile yani alimler zincirinin Osmanlı'ya dayandığı Nakşibendi ve Şattariye gibi tarikat hareketlerinin varlığı ile devam etti. Osmanlı Halifesinden Müslümanların en büyük lideri olarak bahsedildiği Cuma Hutbeleri de gözlenmekteydi. Açe'li hacılar da geri döndüklerinde beraberlerinde yeni fikir ve bilgiler getirdikleri Osmanlı Hicaz'da kalıyorlardı. En önemlisi Açe sultanının 17. yüzyılda Açe'de daha önce kullanılmamış bir araç olan elevatio kullanarak Tranquebar'ın Danimarkalı yöneticisi'ne gönderdiği arapça mektup iki devlet arasındaki ilişkilerde yaşanan boşluk döneminde dahi Osmanlı siyasi sisteminin ve planlarının Açe'nin siyasi sistemi üzerinde etkileri olduğunu bir kanıttır. Sonuç olarak, ilişki sürecinde yaşanan boşluk sadece devletlerarası ilişkiler ile sınırlıydı ve bu dönemde iki devletin birbiri üzerindeki etkisi halen devam ediyor, hac ve ticaret yolu ile karşılıklı bilgi aktarımı yapıyordu. Karşılıklı ilişkilerde yaşana bu boşluk dönemi muhtemelen iki devlet arasındaki mesafenin uzunluğu, Portekiz'in zayıflaması ve Açe'nin kendine yetebilecek derece de yükselmesine bağlanabilir. Osmanlı ve Açe arasındaki devletlerarası ilişkiler 19. yüzyılda gerçekleşen Hollanda istilasını sırasında tekrar başladı.

Bununla beraber bu süre zarfında Açe gibi Osmanlı da dahili ve harici birçok baskıya maruz kaldı bu nedenle Osmanlı için Hollanda'ya karşı Açe'ye yardım etmek oldukça zordu ve bu aynı zamanda Batı'nın isteklerine de tersti. Açe'nin misyonu umduğu sonucu elde etmekte başarısız olmasına rağmen yine de bu kendince bir başarıydı, halkın, medyanın ve devletin sempatisini ve ilgisini Açe meselesine çekmeyi başarmıştı ve savaş sırasında Osmanlı'dan Açe'ye gizlice sokulan silahlar ile bu durum meyvesini vermişti. Bunun yanında en önemli şey Ghatuh ve Abdurrahman'ın varlığı Osmanlı'nın tarihi hatıralarını ve Osmanlı ve Açe arasındaki ittifaka dair çok sayıda bilgiyi yenilemiş ve yaşanan boşluk sürecinden sonra ilişkileri tekrar canlandırmakta başarılı olmuştu.

Karşılığında savaş sırasında Hollanda'ya büyük bir darbe indirdi ve Açe, Hollanda neredeyse iflas etmek üzere olduğundan Hurgronje'nin zekasının yardımı olmadan Hollanda savaşını kaybedebilirdi. Anthony Reid'in bahsettiği şekilde, Hollanda umarsız bir savaşa girdi, bu savaş bir anlamda Hollanda için de bir kayıptı çünkü bu savaş Hollanda'ya gönderdikleri 51.000 kişilik ordudan 37.000 kişinin ölümüne sebep oldu ki bu çok büyük bir kayıptı. Aynı zamanda bugünkü şartlarda 10 milyar Amerikan dolarına mükabil paraya mal olmuş ve Açe'yi yenmeleri 41 yıllarını

almıştı ki bu Güneydoğu Asya'da girdikleri en uzun savaşı. İngiltere ve Fransa bu gibi bir akıbetten sakınmış fakat Hollanda bunu kendisi seçmişti.

Açe Sultanlığı'nın ve Osmanlı Hilafeti'nin düşüşünden sonra Osmanlı hatırası Açe kimliğinin bir parçası olmuştu ancak diğer yandan Türkler Anadolu'dan yarım dünya uzakta bulunan eski müttefiklerinden bihaberdiler. İki medeniyet arasındaki ilişkiyi kanıtlayan en önemli eserlerden birisi Meriam Lada Sicupak şu anda Hollanda'da Bronbeek Müzesinde sergilenmektedir. Açe yerel hükümeti bunun ulusal kimlikleri açısından önemi göz önünde bulundurulduğunda böylesine bir eserin iade edilmesini savunan bir kanun tesis etmiştir ancak böyle bir kanunun uygulanması halen sonuç vermemiştir. Meriam Lada Sicupak'ın Açe'deki yokluğuna rağmen yerel halk ve insanlar Osmanlı ve Meriam Lada Sicupak ilişkisinin hatırasını öykü anlatımları ile, geleneksel danslarla ya da Açe *hikayat* 'ı ile canlı tutmaya devam etmektedirler.

Açe'nin Osmanlılarla ilişkilerine dair anılar 21. yüzyıla kadar halen değerini korumaktadır. Tsunami felaketinden sonra Sahari Ghani Osmanlı ve Açe arasındaki ilişkileri tekrar canlandırmak için Osmanlı valisine bir mektup verdi. Bu tesadüfen 200 yıl sonra gerçekleşmişti ki, Ghauth'un gelmesi ile sona eren Osmanlı ve Açe arasındaki ilişkilerde yaşanan boşluğun süresi de bu kadardır. Sanki kelimenin tam anlamıyla tarih tekerrür etmiş ve geçmişteki ittifaka dair tarihi anlatan, ittifakın yenilenmesi teklifini içeren ve iki millet arasındaki islami kardeşliği ve arkadaşlığı yakınlaştıracak bilincin oluşturulmasını talep eden başka bir uzun mektup da kaleme alınmıştı.

Osmanlı ve Açe Sultanlığı'nın ilişkisine dair önemli bir simge olan ve Sebil savaşının ikinci adımında alınan Meriam Lada Sicupak günümüzde Hollanda'da Bronbeek müzesinde yer almaktadır, Açenin tarihi eserlerini iade etmeye dair çıkarılan kanunlara rağmen halen buna dair tatmin edici bir sonuç elde edilmemiştir. Endonezya'daki Hollanda sömürgesi giderek Hollanda'yı Açe dahil Endonezya'ya ait tarihi eserlerin sahibi haline getirmiştir.

KAYNAKÇA

Azra, Azyumardi. **The Origins of Islamic Reformism in Southeast Asia: Networks of Malay-Indonesian and Middle Eastern 'Ulama' in the Seventeenth and Eighteenth Centuries.** Crows Nest, NSW, Australia: Asian Studies Association of Australia in Association with Allen & Unwin , 2004.

Casale, Giancarlo. **The Ottoman Age of Exploration.** *Oxford:* Oxford UP, 2010.

Charney, Michael W. **Southeast Asian Warfare, 1300-1900.** Leiden: Brill, 2004.

Drewes, Gerardus Willebrordus Joannes. **Adat Atjèh, Reproduced in Facsimile from a Manuscript in the India Office Library.** 's-Gravenhage: M. Nijhoff, 1958.

Dunn, Ross E. **The Adventures of Ibn Battuta a Muslim Traveler of the 14th Century.** 3rd ed. Berkeley: U of California, 2012.

Eraslan, Cezmi. **II. Abdülhamid Ve İslâm Birliği: Osmanlı Devleti'nin İslâm Siyaseti, 1856-1908.** Divanyolu, İstanbul: Ötüken, 1992.

Fathurahman, Oman. **"New Textual Evidence For Intellectual and Religious Connection between the Ottomans and Aceh." From Anatolia to Aceh: Ottomans, Turks, and Southeast Asia.** Ed. A. C. S. Peacock. British Academy, 2015.

Feener, R. Michael. **Mapping the Acehnese past.** Leiden: KITLV, 2011.

- Gallop, Annabel Teh. **Ottoman Influences in the Seal of Sultan Alauddin Riayat Syah of Aceh (r.1589-1604)**. 2004.
- Goston, Ga. **Guns for the Sultan: Military Power and the Weapons Industry in the Ottoman Empire**. New York: Cambridge UP, 2005.
- Göksoy, İsmail Hakkı. "**Ottoman-Aceh Relations as Documented in Turkish Sources.**" **Mapping the Acehnese Past**. Ed. R. Michael Feener. KITLV, 2011.
- Hadi, Amirul. **Islam and State in Sumatra a Study of Seventeenth-century Aceh**. Leiden: Brill, 2004.
- Hanioğlu, M. Şükrü. **A Brief History of the Late Ottoman Empire**. Princeton: Princeton UP, 2008.
- Hurgronje, C. and Arthur Warren Swete Sullivan. **The Acehnese**. Leyden: Late E.J. Brill, 1906.
- İnegöllüoğlu, Metin. **Asya-Pasifik'te Türk İzleri**. Manisa: Manisa Celâl Bayar Üniversitesi, 1998.
- Kadı, İsmail Hakkı. "**Writing History The Acehnese Embassy to Istanbul, 1849-1852.**" **Mapping the Acehnese past**. Ed. R. Michael Feener. Leiden: KITLV, 2011.
- Laffan, Michael Francis. **Islamic Nationhood and Colonial Indonesia: The Umma below the Winds**. London: RoutledgeCurzon, 2003.

Lombard, Denys, and Winarsih Arifin. **Kerajaan Aceh: Jaman Sultan Iskandar Muda, 1607-1636**. Cet. 1. ed. Jakarta: Balai Pustaka, 1986.

Marsden, William. **The History of Sumatra**. Kuala Lumpur: Oxford UP, 1966.

Özay, Mehmet. "**Baba Davud : A Turkish Scholar in Aceh.**" **Ottoman Connections to the Malay World: Islam, Law and Society**. Ed. Saim Kayadibi. Other, 2011.

Kesultanan Aceh Dan Turki. Hawash Enterprise, 2014.

Açe Kitabı. Fide Yayınları, 2007.

Özcan, Azmi. **Pan-Islamism: Indian Muslims, the Ottomans and Britain, 1877-1924**. Leiden: Brill, 1997.

Peacock, A. C. S. "**Introduction Islam, Trade and Politics Across the Indian Ocean: Imagination and Reality.**" **From Anatolia to Aceh: Ottomans, Turks, and Southeast Asia**. Oxford UP, 2015.

Pires, Tome, and Armando Cortesao. **The Suma Oriental of Tomé Pires**. Vol. I/II. Nendeln, Liechtenstein: Kraus Reprint, 1967.

Reid, Anthony. **The Blood of the People: Revolution and the End of Traditional Rule in Northern Sumatra**. Kuala Lumpur, New York: Oxford UP, 1979.

Nineteenth Century Pan-Islam in Indonesia and Malaysia. Association for Asian Studies, 1967.

The Contest for North Sumatra; Atjeh, the Netherlands, and Britain, 1858-1898. Kuala Lumpur: U of Malaya, 1969.

"The Ottomans in Southeast Asia." ARI Working Paper Series. Vol. 36. National U of Singapore, 2005.

Verandah of Violence: The Background to the Aceh Problem. Singapore: Singapore UP, 2006.

An Indonesian Frontier: Acehnese and Other Histories of Sumatra. Singapore UP, 2005.

The Blood of the People: Revolution and the End of Traditional Rule in Northern Sumatra. Kuala Lumpur, New York: Oxford UP, 1979.

Ricklefs, M. C. **A History of Modern Indonesia since C. 1200.** 3rd ed. Stanford, Calif.: Stanford UP, 2001.

Seljuk, Affan. **Relations between the Ottoman Empire and the Muslim Kingdoms in the Malay-Indonesian Archipelago.** Der Islam, 1980.

Schmidt, Jan. **Through the Legation Window, 1876-1926: Four Essays on Dutch, Dutch-Indian, and Ottoman History.** Istanbul: Nederlands Historisch-Arhaeologisch Instituut Te Istanbul, 1992.

Türköne, Mümtazer. **Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu.** 1. Baskı. ed. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

Veer, Paul Van. **Perang Aceh: Kisah Kegagalan Snouck Hurgronje.** Cet. 1. ed. Jakarta: Grafiti Pers, 1985.

Vickers, Adrian. **A History of Modern Indonesia.** Cambridge, UK: Cambridge UP, 2005.

Ziya, Mehmet. **Osmanlı'nın Gölgesinde Bir Uzakdoğu Devleti Ae.** 1. Baskı. ed.
İstanbul: amlıca, 2010.

EKLER 1

Zaman Çizelgesi

12. yüzyıl

Arapları, İranlıları ve Hindistanlı Müslümanları müteakiben Türk tüccarlar da Batı Asya ve Çin arasında gerçekleşen uluslar arası ticarete iştirak ettiler.

1282

Pasai Çin'e Suleyman ve Şemseddin isimli iki elçi gönderdi.

1289-1326 (Sultan Muhammad Malik Al Zahir'in saltanatlığı)

Samudra ve Pasai birleşti ve Samudra Pasai oldu.

1292

Markopolo memleketi Venedik'e giderken Perlak'da durdu. Burası Marcopolo'nun Samara ve Basman olarak bahsettiği köydür ve büyük olasılıkla Samudera ve Pase anlamına gelmektedir.

1345-1346

-İbni Batuta Samudra Pasai (Açe)'yi ziyaret etti ve burada Türk Müslümanların varlığını not etti. Samudera Pasai Sultanlığı'nın devlet geleneğinin Hindistan Delhi Sultanlığı'nın devlet geleneği ile benzediğini belirtti.

-İbni Batuta İslamın bir asırdan fazla süredir hüküm sürdüğünü keşfetti (Samudra'da)

1477

Malaka'nın hükümdarı Mansur Şah Zeyn el- Abidin ile kardeşi arasında tahtın veraseti hususunda vuku bulan ve Zeyn Al-Abidin'in tarafında yer aldığı çatışmaya dahil oldu ve Malaka'nın kahramanları olan Hang Tuah ve Bendahara Paduka Raja'yı yardım etmeleri için gönderdi.

1498

Portekiz Hint Okyanusunu işgal etmeye başladı.

15. yüzyıl

- Ünlü Çin amirali Cheng Ho, 1405, 1414 ve 1430 yıllarında olmak üzere üç kez Pasai'a gönderildi, aynı zamanda Pasai da 1426, 1433 ve 1434 yıllarında Çin'e hediyelerle birlikte elçiler gönderdiler.

-Pasai'da kardeşi ile taht kavgasına tutuşan Zeyn el-Abidin ile kardeşi arasında siyasi kargaşa hüküm sürerken, Portekiz tarafından desteklenen kardeşinin içinde bulunduğu çıkmaz Portekiz'in durumu suiistimal etmesine izin verdi ve 1511 yılında Melaka'ya saldırmak için Pasai limanını geçici bir atış rampası olarak kullandı.

-On beşinci yüzyılda Sumatra'nın biberi çoğunlukla Çin'e gitti.

16. yüzyıl

-Osmanlı askeri strateji uzmanlarını ve eğitmenlerini Açe ordusunu eğitmek için gönderdiler.

-16. yüzyılın ilk yarısı süresince Açe uluslar arası biber ticaretinden kar elde ederek güçlü bir Sultanlık haline geldi.

-Ticari hareketliliğin yanında 16. yüzyıl başlarında Hint okyanusunda Müslüman güçler askeri anlamda aktif hale geldi.

-16. yüzyıl başlarında batı takımadalarında üç büyük güç karşı karşıya geldi: Açe, Portekiz Malaka ve Cohor

-Pasai 16. yüzyıl başlarında önemli bir ticaret merkezi olma hususunda gerilemeye başladı.

1500'den Sonra

Portekizler İslami nakliyatı sekteye uğrattı ve özellikle de Hindistan'dan Kızıl Deniz (Mekke, Kahire)'ye giden gemilere saldırdılar ve Sumatra'nın kuzey kıyısında yer alan biber üretimi yapan sultanlıklara büyük oranda müdahale etmeye başladı.

1500-1517

Türk tarihçi Halin İnancık şöyle ifade ediyor: '1500 ve 1517 yılları arasında Kızıl Deniz'den Hindistan'a yol alan bu Rumiler kimisi batı Akdeniz ve Cezayir'de çalışan aynı Anadolu gazileridir. İçlerinde Hindistan'da Moğol İmparatorluğu'nun hizmetine giren Rumi topçu Mustafa isimli bir topçu askeri bulunmaktaydı.'

1507

Portekiz Hürmüz'ü ele geçirdi.

1510

Portekiz kraliyet ailesinin başkenti Goa'ya taşındı.

1511

-Tome Pires liman şehri Pasai ziyaret etti ve burayı güçlü, kozmopolit ve zengin bir yer olarak tanımladı. 'Türki' ve 'Rumi' olarak bilinen Hindistan ve Batı Asya'dan gelen yabancı tacirlerin varlığından söz etti.

-Portekiz Malaka'yı ele geçirdi.

1512

Mamlukler Portekizler'i şehirden çıkarmak için Diu'ya kadar ilerledi.

1512-1520

Yavuz Sultan Selim Suriye ve Mısır'ı Osmanlı topraklarına kattı ve böylece Mamluk mirası Osmanlı tarafından ele geçirildi. Bu Osmanlı'yı Portekiz ile doğrudan çatışmaya sürükledi.

1519

Gaspar de Costa yönetimindeki bir Portekiz gemisinin Açe sahilinde yönünü kaybedip Açeliler tarafından saldırıya uğraması ve mürettebatından birçok kişinin ölümü sonucunda Açe ve Portekiz arasında savaş kaçınılmaz oldu.

1520-1565 (Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümdarlığı)

-Osmanlı'nın Hint Okyanusundaki hareketliliği başladı.

1520'lerin ortası

-Kızıl deniz sahilleri, Hint Okyanusu ve Hint körfezi bölgeleri Osmanlı'nın asıl kaygısı olmaya başladı.

-Yemen'e ait olan birçok toprak, Mamlukların bölgede gerçekleştirdiği son seferin ardından geride kalan Çerkez ve Doğu Akdenizli paralı askerlerden oluşan serkeş bir grubun eline düştü.

1520

Açe Daya'yı ele geçirdi.

1521

-Açe Pidie'yi ele geçirdi.

-Portekiz Pasai'yi ele geçirdi.

-Jorge de Brito intikam amaçlı Açe'ye saldırmak için 200 askerle Hindistan'dan harekete geçti.

1524

-Açe Deli, Pedir ve Pasai'yi Portekizler'den aldı ve Aru'ya saldırdı.

-Ali Mughayat Şah denizde bir Portekiz filosu ile karşılaştı ve yenik düştü.

1525

-Bir Portekiz filosu Kızıl Deniz'in derinliklerine kadar girdi ve Müslümanların sevkiyatını tahrip edip bir haftalık sefer süresince toplamda 26 paralı asker gemisini yakıp ele geçirdi.

-Sultan Suleyman'ın vezirlerinden biri olan İbrahim Paşa Süveyş kanalında bir donanma hazırlanmasını emretti ve kıyıları Portekiz saldırılarından korumak için Selman Reis'i Yemen'e gönderdi.

-2 Haziran günü Selman Reis Hint Okyanusundaki Portekiz faaliyetlerini rapor edip Malaka ve Sumatra'dan biber ve baharat açısından önemli merkezler olarak bahsetti.

1526

-Selman Reis'in aniden ölümü üzerine görevini kuzeni olan Emir Musa bin Behram Reis aldı.

1527

-On yıldan fazla bir süreden sonra ilk defa hiçbir Portekiz filosu kızıl denize giremedi. Amiral Lopo Vaz de Sampayo Yemen'deki Osmanlı varlığından korkarak Goa'da kalmayı tercih etti.

-Hürmüz'ün veziri Selman'a bulunduğu adayı Portekizlerin yönetiminden kurtarmak için askeri yardım talep ettiği bir mektup (daha sonra Portekiz casusları tarafından yakalandı) gönderdi. Aylar sonra Calicut'un Zamorin'i aynı şekilde Osmanlıları Hindistan'a bir filo göndermesi için teşvik ediyordu.

1528

-Portekiz devriyeleri Sumatra kadar uzak bölgelerde bile Osmanlı askerleri refakatinde seyreden müslüman ticaret gemilerine rastlıyorlardı.

-1528'in sonlarında Portekiz bir kez daha Kızıl Deniz'e bir filo gönderme cesaretini kendinde buldu ve bir kaç haftalık bir süre içerisinde sekiz adet geniş ve kırk dört adet küçük ticaret gemisini ele geçirdi.

1529

- Mısırdaki ikamet eden Venedikli Luigi Roncinotto Nil ile Tor arasında birçok mühendis grubunun ve on iki binden fazla işçinin bu antik kanalı tekrar açma girişiminde bulunduğu ve böylece "baharat yüklü karavelaların Hindistan'dan Alexandria'ya oradan da Konstantinapol'e gelebileceğinden" söz etmektedir.

1530

Açe'den Kızıl Deniz'e doğrudan ulaşan biber sevkiyatı ile ilgili en eski Avrupa kayıtları.

1531

-Behram Reis Portekiz ile savaşmak için Diu'ya kadar seyahat etme girişiminde bulundu.

-Venedik'e giden Portekiz elçisi Suveys'de Osmanlı cephaneliğinde büyük çaplı bir filonun tesisine dair Mısır'dan bir istihbarat gönderdi. Buna göre filonun hareketi yakındı ve Hadım Süleyman Paşa filonun emiri olarak görevlendirilmişti ve üç bin kişi sefere katılmak için hazırды.

-Beyrut ve Alexandria'daki Venedik'li tacirlere göre baharatlar o limanlarda oldukça azaldığından gemilerini baharat yerine fasulye ve buğday ile doldurmak zorunda kalmışlardı.

1534

Açe Kızıl Deniz kıyıları ile doğrudan ticaret yapmaya başladı.

1536

Portekiz Cohor'a saldırdı, Sultan Alaaddin Riayat Şah I (1529-64) kaybettiği fazla sayıda insan gücünden ötürü Portekiz ile anlaşma yapmak zorunda kalmıştı.

1537

-Gujerati hükümdarı Bahadur Şah tarafından yapılan talep üzerine Hadım Süleyman Paşa önderliğinde Portekizleri püskürtmek için Hint Okyanusunda önemli bir Osmanlı seferi düzenlendi.

-Malaka'da bir Açe saldırısı başarısızlığa uğradı ve bu surada Selahattin bir darbe ile tahttan indirildi.

-Sultan Alaaddin Riayat Şah, diğer ismiyle Al-Kahhar 3000 taburdan oluşan bir alayla ilk sürpriz saldırıyı gerçekleştirdi.

-Osmanlı'nın Venedik'e karşı savaş ilanını bir bahane olarak kullanan Sultan Alaaddin Riayat Şah Mısır'daki Venedik ticaret gemilerine el koydu ve mürettebatını kendi filosunda çalışmaya zorladı.

1530'ların sonları

Açe Türk askerler münferit olarak askeri uzmanlar istihdam etmeye başladı.

1538

Hadım Süleyman Paşa liderliğindeki Osmanlı donanması Diu'ya vardı ve Portekiz ile müttefik olan yeni hükümdar Mahmud Şah III ve yüksek mevkili Gujerati yetkililerinin desteğini almada başarısızlığa uğramasından ötürü yenik düştü.

1539

-Sultan Alaaddin Riayat Şah el-Kahhar (1537/9-71)'in Batak hükümdarının İslam'ı kabul etmeyi reddetmesi üzerine Açe'nin güneyindeki Batak halkına saldırdığına inanılıyor.

-Portekiz seyyah Ferdinand Mendez Pinto Sumatra'yı ziyaret etti ve Açe ordusunda Batak krallığına karşı savaşan Türk, Cambay ve Malabay destek güçlerinin bulunduğunu belirtti. Aynı zamanda Açe'li Sultan Alaaddin Portekizlere karşı Sultan Süleyman'ın adına Mısırdaki Osmanlı hükümdarı ile bir antlaşma imzaladı.

-Aru'ya karşı düzenlenen kuşatma sırasında Açe taburları Borneolu, Luzonlu, Osmanlılı, Habeşistanlı, Malabarlı ve Gujeratililerden oluşuyordu. Fernao M. Pinto aynı seferde bir Habeşistanlı olan Mahmud Khan'ın Açe güçlerinin komutanı olarak görev yaptığını kaydetmiştir.

-Açe Batak'ı defetti.

1540

-Açe'nin Aru ve Malaka ile olan savaşında, Türk askerlerinin Açe güçleri arasında yer aldığı kaydedildi.

-Aru Açeli ve Johorlu güçler arasında bir savaş alanına dönüştü.

-Aru Kraliçesi, Johor, Perak, Pahand ve Siak'ın yardımı ile Açe'yi Aru'dan çıkardı.

1540'lar

Açe Sultanlığı Hint Okyanusu ile Kızıl Deniz arasındaki uluslararası ticaret yolunu yeniden canlandırmaya başladı.

1545

Malaka'da Hristiyan misyoner faaliyetleri başlamış ancak büyük oranda bir dönüşüm gerçekleşmiyordu, " büyük bir misyon yerine sadece idari bir merkez haline gelmişti."

1547

-İlk Açe'li büyükelçi İstanbul'a vardı.

-Sultan Alaaddin Riayat Şah el-Kahhar Malaka'ya yapılan daha sonra püskürtülen saldırıya bizzat katıldı.

1550

Portekiz'in Açe ve Gujerati'den gelen gemileri Babül Mendeb boğazında el koyma girişilerine rağmen doğu Yemen'den bol miktarda mal geliyordu ve bu doğudan gelen malların fiyatı düşmeye başlamıştı.

1551

Piri Reis Hürmüz boğazında Portekiz'e karşı savaştı.

1552

Murad Reis Hindistan kıyısında Portekiz'e karşı savaştı.

1553

-Seydi Ali Reis Hindistan limanlarındaki Portekiz hakimiyetindeki bölgelere yeni bir sefer düzenledi fakat başarısız oldu.

-Seydi Ali Reis'den sonra Kurtoğlu Hızır Reis Kızıl Denizin ve Hindistan güzergahını kontrolünden sorumlu olan Suveyş filosunun kaptanı olarak atandı.

1560'lar

Biber ticareti zirveye ulaşmıştı ve biber yüklü gemilerle Açe'den Kızıl denize Venedikli, Türk ve Açeli elçilerin seyahat ettiğine dair kaynaklar mevcuttur.

1560-1580

el-Kahhar'ın Portekiz karşıtı politikası oğlu ve veliahtı olan Sultan Huseyin tarafından Malaya sularında büyük bir Açe donanması bulundurarak ve Portekiz'i Malay müttefiklerinden izole edecek yollar arayarak devam ettirildi.

1562

-Von Hammer İstanbul'daki Venedikli büyükelçinin kayıtlarına dayanarak İstanbul'a gelen başka bir Açe'li elçiden söz etmektedir. Ayrıca; " Şunu ayı olarak belirtmek gereki ki, Hindistanlı Ashi hükümdarı tarafından gönderilen elçi Portekiz'¹e karşı kullanmak üzere savaş topu talep ediyordu." şeklinde belirtmektedir.

-Lombard'a göre ilk Açe'li büyükelçi İstanbul'a vardı fakat 1547 yılında dair kanıtlar ağır basmaktadır.

-Portekizli kaynaklara göre Hadramevt kıyısında Osmanlı sultanı için '200.000 cruzados' değerinde altın ve mücevher taşıyan Açe'ye ait bir gemi kaçırıldı.

1564

-Açe Aru'ye ele geçirdi.

- Açe'nin Portekiz'e karşı Osmanlılardan talep ettiği yardıma cevap olarak Osmanlı tarafından Açe'ye Türk nişancılar gönderilmiş ve yakın zamanda Osmanlı arşivlerinde keşfedilen bir mektupta yer aldığı şekilde Açeliler tarafından minnettarlıkla kabul görmüştür.

1564-1565

Sultan Alaaddin Şah'ın Sultan Süleyman'a gönderdiği mektupta, Sultan Alaaddin Şah: 'adamlarınız burada 972 yılında bize yardım ettiği zaman' şeklindeki ifade Osmanlı İmparatorluğunun daha önce Açe'ye büyükelçi gönderdiği açıklamaktadır.

1565

-Açe'li büyükelçinin İstanbuldaki görevine cevap olarak Osmanlı sultsını da Açe'ye bir büyükelçi göndermiştir.

-Açe'nin elçisi Kanuni Sultan Süleyman'a mektubu vermek için İstanbul'a vardı.

1566

Osmanlı imparatorluğu ve Açe Sultanlığı birbirlerine elçi gönderdiler.

1567

¹ Kayıtın birçok yerinde, Ashi ve Hindistan Açe anlamına gelmektedir.

-Elçiyi karşılayan Sultan Selim Açe'ye atanan Türk büyükelçisi Mustafa Çavuş'un eliyle Açe Sultanına bir cevap gönderdi.

-Mühimme belgeleri Açe elçilerinin İstanbul'a gelişini, Türkiye'den askeri yardım talebini ve Açe'yi desteklemek için Sumatra'ya bir donanma seferi hazırlığını kaydetmişlerdir.

-Açe'nin kaleleri yoketmek ve kalyon inşa etmek için yaptığı uzman talebine cevap olarak II. Selim Mısır genel valisine şu an Mısır'a gönderdiği zanaatkarların isimlerini içeren bir emir gönderdi. Mısır genel valisine gönderilen başka bir emir Mısır'da Açe'ye gönüllü olarak gitmek isteyen askerlere izin verilmesi gerektiğini belirtiyordu.

- Rodos adasının Beyine, İstanbul'dan bir kalyon ile Mısır'a gönderilen Açe büyükelçisi Rodos'a vardığında Beyin bizzat kendisinin büyükelçiye Mısır'a kadar eşlik etmesini içeren bir emir gönderildi. Büyükelçiyi taşıyan kalyon Mısır'a vardıktan sonra tekrar İstanbul'a gönderilmeli idi.

- II. Selim Hint Okyanusuna gidip gelen gemilerin hareketini kolaylaştırmak için Süveyş kanalının inşasını emretti.

1568

-Sultan Selim genel valiye mimar ve mühendislerin incelemelerde bulunması ve Akdeniz ile Kızıl Deniz arasında bir kanal planı yapması için bölgeye gitmesini ve böyle bir kanalı yapma ihtimalini, bu inşanın alacağı zamanı ve kanaldan geçebilecek gemi sayısını rapor etmesini emretti.

- El-Kahhar tarafından Melaka'ya üçüncü bir sefer düzenlendi ve bu sefer o zaman Açe tarafından düzenlenen en büyük ve en güçlü sefer durumundaydı.

1568-1571

Sinan Paşa Osmanlı'ya ait Yemen'de büyük bir ayaklanmayı bastırdı.

1570

El-Kahhar hükümdarlığı döneminde düzenlenen son sefer Açe limanı yakınlarında gerçekleşen bir deniz savaşı idi ve Açe filosu ağır kayıplar verdi.

1570-1583

Ternate Sultanı Babullah Portekiz'i defetti ve baharat adası boyunca onlara karşı savaş verdi.

1573

Portekiz'e karşı Kusayn tarafından düzenlenen ilk saldırı gerçekleşti ve Açeliler elleri boş dönmeye zorlandı.

1574

Japara Portekiz'e karşı askeri bir saldırı düzenledi.

1575

-Johor ve Bintan Melaka'ya karşı düzenlenen Açe seferlerini destekledi. Açe ve Johor arasında mutabakat sağlandı ve iki devlet arasında bir kraliyet evliliği akdedildi.

-Açe Johor'un bir müttefiki olan Perak'a saldırdı.

1577

Açeliler tarafından Malaka'ya bir saldırı girişimi oldu, Açe ağır kayıplar verdi. Bu Sultan Hüseyin tarafından düzenlenen son askeri seferdi.

1580

Sinan Paşa vezir-i azam oldu.

1582

-Açe hükümdarı askeri yardım desteği için her yıl Türkiye Sultanına büyükelçi gönderdi.

-Açe Johor'u ele geçirdi.

1585

Açe'nin ele geçirilmesi taraftarı olan Portekizli Jorge de Lemos Açe'ye ait çok büyük miktarda bir baharat, altın ve mücevherin Kızıl Deniz'e girişini kaydetti. Aynı yıl Açeliler yını zamanda "40.000-50.000 kental civarında baharatın her yıl Cidde'ye ihracatını (çoğunlukla Gucerati gemilerinde) yapıyorlardı".

17. yüzyıl

Mekke'ye giden önce gelen hacılar Surat (Gucerat)'a kadar Hollanda ve İngiltere gemilerinde gittiler ve daha sonra Kızıl Deniz'de Hindistan gemilerine bindiler.

1600

-Hollanda büyükelçisi Van Caer, El-Mukammil hakimiyeti sırasında Açe'de üç Osmanlı filosu bulduğunu dair tanıklık etti.

-Afrika etrafında seyahat etmeye başlayan Hollandalı ve İngiliz gemiler Portekiz gemilerinden çok daha fazla ve daha etkili idi.

1602

-İlk İngiliz büyükelçi Açe'ye vardı.

1604

Fransız seyyah François Martin Açe'de bir Türk kolonisinin varlığından bahsetti.

1607-1636

Yerel Açe kaynaklarına göre İskender Muda'nın hüküm sürdüğü dönem Türk askeri ve idari yöntemlerinden çokca izler taşımaktadır.

1612

İskender Muda Deli'yi ele geçirdi.

1613

İskender Muda Johor'a saldırdı ve yenilgiye uğrattı ancak Johor tekrar bağımsızlığını elde etti.

1614

İskender Muda Bintan'da Portekiz filosunu yenilgiye uğrattı.

1615

Açe'yi ziyaret eden iki İngiliz gemisi, Hector ve Thomas'a Sumatra'nın batı kıyısında ticaret yapma izni verildi.

1617

İskender Muda Pahang'ı aldı.

1620

İskender Muda Kedah'ı fethetti.

1629

"*Espanto Del Mundo*" yada "Dünyanın Dehşeti" isimli Açe filosu Malaka'ya yapılan başarısız abluka sonrası Portekizler tarafından ele geçirildi.

1630

Açe'den Akdeniz'e uzanan Müslümn-Venedik biber güzergahı artık mevcut değildi. İstanbul bile biberini Hollanda'dan ve İngiltere'den temin etmek zorundaydı.

1637-1641

Açe'li kaynaklar Sultan İskender Thani zamanında İstanbul'dan Açe'ye gelen iki Türk yetkilisini zikretmesine rağmen, Türk kaynaklar böyle bir olaydan bahsetmemektedir.

1657

On yedinci yüzyıl Türk yazarı Katip Çelebi (ölüm. 1657) coğrafya kitabı Ciahannuma'da Açeli müslümanların iyi savaşçılar olduğunu ve savaş sanatını Türklerden öğrendiklerini kaydetti. Ok ve yay kullanabiliyorlar ve Türklerin ürettiği savaş toplarına benzer toplar üretebiliyorlardı.

1819

Açe İngiltere'nin rızası olmadan hiçbir şekilde yabancı bir ittifak yapmamaya söz verdiği İngiliz-Açe antlaşmasını imzaladı. Karşılığında İngiltere Açe'yi askeri olarak destekledi. (Verandah,96)

1837-1838

Amerikalı kaptan Tuan Dansart, Hollanda'nın Minangkabau'nun batı Sumatra krallığını kontrol altına almasına cevaben Açe'den bir mektup gönderdi.

1840'lar

-Açe ve Osmanlı arasındaki temaslar yeniden dirildi.

-Açe'nin biber ticareti yeniden canlandı.

1841-1842

Açe'den Banguine isimli bir Fransız kaptanı tarafından dört yıl sonra bir mektup gönderildi.

1845

Açe'den Estilung isimli Fransız kaptan tarafından bir mektup gönderildi.

1849

Sultan İbrahim Açe'li zengin bir biber taciri olan Muhammad Ghauth'a Fransa ve Türkiye'ye iletilmek üzere saltanat mektupları emanet etti.

1850

Sultan ve Vezir-i Azam Hollanda'ya karşı Açe'nin yardım talebi ile ilgili meseleyi hassas bir şekilde ele aldı ve tedbir açısından Şeyhül İslam'ın konağında gerçekleşen ve bu konuda uzman bilgiye sahip olan katılımcıların olduğu bir toplantı ile olumlu sonucu olumlu bir karar verdi.

-Osmanlı'nın Açe'deki amiri yenilendi. Sultan Abdülmecid Açe üzerindeki bir Türk himayesini yenilemek için ve diğeri İbrahim'in vasal hükümdarlığını doğrulayan iki adet ferman çıkardı.

1851

-Sultan İbrahim Mansur Şah Osmanlı'nın himayesini istemek için İstanbul'a bir elçi gönderdi ve Osmanlı'nın kendilerinin vasal konumunu kabul eden bir bildiri yayınlamasını istedi.

- 6 Ağustos 1850'de yapılan birinci toplantının bir devamı olarak Hollanda-Açe çatışmasına müdahil olma meselesi ile ilgili Meclis-i Vala'da bir toplantı gerçekleşti.

1853

Kırım savaşı başladı; Açe'nin Sultanı İbrahim Osmanlı'ya olan sadakatınınve Rusya'ya karşı dayanışmasının bir göstergesi olarak 10.000 İspanya doları gönderdi. Karşılığında Türk bayrağını kullanma hakkı elde etti ve 1855'de Hollanda elçilerini karşılamak için kullandığı kıyafetinde imparatorluk deseni (Mecidiye) kullandı.

1855

Jambi'nin yeni sultanı Taha Safiyuddin tahta çıktığında biatını ilan etmedi ve Osmanlı Sultanından Jambi'nin bir Türk toprağı olduğunu belirten bir belge talep etti. Hükümet temsilcisi Mekke'de Halife'den Hollanda'nın güneydoğu Asya'dan defedilmesi emri verdiği sahte belgeler elde etti. Taha'nın mektubu vardıktan sonra Türk Vezir-i Azam'ı Jambi'nin Hollanda Hindistan'ın bir parçası olduğu konusunda emin olunca cevap vermemek üzere söz verdi.

1858

Bir Hollanda seferi Taha'nın başkentini işgal etti ve yeni bir Sultan atadı.

1861

Singapur'da Taha'nın meselesinde oldukça aktif olan bir arap muhtemelen Osmanlı Halifesine yeni bir talepte bulunmak üzere Mekke'ye gitti.

1864

İngiltere Türkiye'ye Singapur'daki ilk konsolosu Seyyid Abdullah El-Cüneyd için izin verdi.

1865

-Abdullah el-Cüneyd vefat ettikten sonra boş kalan mevkiye İstanbul Abdullah'ın kardeşi Seyyid Cüneyd el-Cüneyd'i atama niyeti taşıyordu ancak İngiltere Cüneyd'in konsolosluk mevkisini kabul etmeyecek fakat Türkiye menfaatine hareket etmesini de engellemeyecek şekilde Hollanda'yı destekledi.

1870-1918

Müslümanların başka bir hüsrân döneminden sonra bölgede geniş çaplı ümmet dayanışması görülmeye başladı.

1873

-Perang Sabil, yani Sabil savaşı başladı.

-Raşid'in (Türk dışişleri bakanı) Musurus'a (İngiltere'nin Hollanda büyükelçisi) gönderdiği mektupda Açelilerin limanlarında Osmanlı bayrağı dalgalandırarak, kendilerini Sultan Selim'in vasalı ilan ederek ve himayesini isteyerek Hilafet gücünün üstünlüğünü kabul ettiğini belirtmiştir.

1876-1908 (II. Abdulhamid'in hükümdarlığı)

1877-78 yıllarında talihsiz Rus-Türk savaşından sonra, Abdulhamid sırtını batıya döndü ve 1876 serbest anayasasını askıya aldı ve her yerde sünni Müslümanların hamisi olmayı diledi.

1881

İngiltere ve Hollanda'ya göre Muhammed Alsagoff ve Johor Sultanı tarafından Cava'ya yapılan ziyaretlerin siyasi menfaatleri vardı. Avrupalıları şehirden çıkarmak için bir grup insanı ateşlemiş fakat Hollanda tarafından engellenmişlerdi.

1898

Bir Türk seyyahı olan Abdulaziz Ae'ye gitti ve Osmanlı'dan Ae'li yetkililerle iki savaş topu elde etti.

1890

Japonya'yı ziyaret etmek için yol alan bir savaş gemisi Singapur'da heyecana sebep oldu ve yerel Müslüman halk haberleri Sumatra'ya ilette. Singapur'a Türk savaş gemisi komutanından ve Seyyid Muhammed Alsagoff'dan Ae meselesini Halife'nin gündemine taşımalarını isteyen mektuplarla Ae'li bir elçi gönderildi.

1892

Alsagoff Avrupa turundan döndükten sonra Ae'ye kişisel bir elçi gönderdi ve Hollandalı konsolosa sadece Ae'nin Hollanda hükümdarlığına boyun eğmesine dair Türk tavsiyesini iletteğini söyledi. Herhalükarda Konstantinapol'e gitmek üzere Ae'li bir büyükelçi ayarlandı. Elçi, Teuku Laota diğer müslümanlar tarafından vazgeirildiği Singapur'dan daha ileriye gitmiş gözükmüyor.

1893

Türk Sultanı Konstantinapol'e daha sonra Hollanda'nın eline geçen doğrudan bir mektup yazdı.

1899

Türk yazar Mehmet Ziya, Ae tarihi ile ilgili eserinde Osmanlı'nın Ae sultanına bir onur yıldıızı gönderdiğini ve Ae gemilerinin Türk bayrağı dalgalandırmasına izin verdiğini kaydetti ve yirminci yüzyılın başlarında Aeli ve Türklerin kıyafet biçimlerinin benzediğinden bahsetti.

1901

Hollanda bir Türk yetkilisi olan Hacı Ataullah Efendi'nin İngiltere'nin Singapur için resmi Türk konsolosu olmasına müsaade etti.